

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
DİNİ DANIŞMANLIK VE REHBERLİK BİLİM DALI**

Yüksek Lisans Tezi

**MANEVİ DANIŞMANLIK BAĞLAMINDA HZ. PEYGAMBER'İN
ÇOCUKLARA, GENÇLERE VE AİLELERE YÖNELİK REHBERLİĞİ**

**Saliha BOZ
ORCID: 0009-0009-4749-7687**

**Danışman
Prof. Dr. Abdülkerim BAHADIR
ORCID: 0009-0007-1406-3036**

KONYA-2026

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tez Jüri Üyeleri

Öğrencinin	Adı Soyadı	Saliha BOZ
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri / Dini Danışmanlık ve Rehberlik
	Programı	Tezli Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Abdülkerim BAHADIR
	Tezin Adı	MANEVİ DANIŞMANLIK BAĞLAMINDA HZ. PEYGAMBER'İN ÇOCUKLARA, GENÇLERE VE AİLELERE YÖNELİK REHBERLİĞİ

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan “Manevi Danışmanlık Bağlamında Hz. Peygamber’in Çocuklara, Gençlere ve Ailelere Yönelik Rehberliği” başlıklı bu çalışma 30/04/2026 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Doktora / Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler	
	Unvanı	Adı ve Soyadı
1	Prof. Dr.	Abdülkerim BAHADIR
2	Prof. Dr.	Adem ŞAHİN
3	Prof. Dr.	Asım YAPICI
4		
5		

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Etik İlke ve Kurallara Uygunluk Beyannamesi Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Saliha BOZ
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri/ Dini Danışmanlık ve Rehberlik
	Programı	Tezli Yüksek Lisans
	Tezin Adı	MANEVİ DANIŞMANLIK BAĞLAMINDA HZ. PEYGAMBER'İN ÇOCUKLARA, GENÇLERE VE AİLELERE YÖNELİK REHBERLİĞİ

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

ÖN SÖZ

İnsan, var olduğu günden beri karşılaştığı durumlarda bilgi ve tecrübe bakımından kendisinden daha yetkin gördüğü kişilerin desteğine ihtiyaç duymuştur. Bu ihtiyacı kişinin yalnızca problemlerine çözüm bulma isteğiyle sınırlı değildir. İnsan, kimi zaman duygusal yüklerinin hafiflemesi için kimi zamanda bilgi bakımından eksik hissettiği konularda veya karar alma süreçlerinde destek almak istemiştir. Bu bağlamda rehberlik; insanın yaşamı boyunca her alanda başvurduğu zorunlu bir destek sürecidir.

Manevi danışmanlık ve rehberlik, insanın hayatında karşılaştığı olağanüstü durumlarda (ölüm, hastalık, kayıp, kaza vb.) bireye manevi anlamda destek olan bir danışmanlıktır. Aynı zamanda kişinin inanç ve ibadet gibi konularda yaşadığı vesveselere ve bu durumlardan kaynaklı ruhsal sıkıntılarının azaltılmasına yönelik bir danışmanlıktır.

Manevi danışmanlık ve rehberliğin insan yaşamındaki önemi göz önünde bulundurulduğunda, Hz. Peygamber'in rehberliği bu destek sürecinde en yetkin rol model olarak karşımıza çıkmaktadır. Ashabına her konuda rehber olan Hz. Peygamber, onların zaman zaman karşılaştıkları problemlerine çözümler bulmuş, inanç, ibadet ve ahlaki konularda onlara yol göstermiştir. O, rehberliğinde bireysel farklılıklara dikkat ederek, merhametli ve bütüncül bir şekilde ashabına yol göstermiş ve onları desteklemiştir. O'nun bu yönünden dolayı sahabe rahat bir şekilde en küçük problemlerinde ya da bilgi eksiklerinde kendisine başvurmuşlar ve rahat bir şekilde kendilerini ifade etmişlerdir.

Bu çalışmada her konuda rehber olan Hz. Peygamber'i manevi danışmanlık bağlamında farklı yaş gruplarına yönelik rehberlik becerileri ve uygulamaları ele alınmıştır. Çalışma bu alanda görev yapacak kişilere ve eğitimcilere yol göstermesi amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Çalışmanın ilk bölümünde manevi danışmanlığın tanımı, ilkeleri, sınırları ve manevi danışmanlığa ihtiyaç duyulan konular ele alınmıştır. Yine danışmanlık sürecinde kullanılacak temel yöntem ve teknikler ve manevi danışmanda bulunması gereken nitelik ve yeterlilikler anlatılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde rehberlik

anlayışının temel nitelikleri ve becerileri belli başlı başlıklar çerçevesinde anlatılmıştır. Çalışmanın ana konusu olan üçüncü bölüm çocuklara, gençlere ve ailelere yönelik rehberlik anlayışı şeklinde üç başlıkta ele alınmıştır. Her konu başlığı önce Hz. Peygamber'in çocuklara, gençlere ve ailelere yönelik iletişimi ve yaklaşımı şeklinde ele alınmış olup; belli başlı örnekler üzerinde iletişimi ve yaklaşımı anlatılmıştır. Rehberlik uygulamaları ise iman, amel ve ahlaki konular şeklinde kısaca ele alınmaya çalışılmıştır. Ailelere yönelik rehberlik uygulamaları ise aile içi sorunlara yönelik çözümleri ve tavsiyeleri şeklinde anlatılmıştır.

Bu çalışmanın ortaya çıkış sürecinde bilgi, tecrübe ve rehberliğiyle bana yol gösteren; her aşamada desteğini hissettiğim, sorularımı içtenlikle cevaplayan ve akademik gelişimime önemli katkılar sunan değerli danışman Hocam Prof. Dr. Abdülkerim BAHADIR'a en içten teşekkürlerimi sunarım. Hayatımın her döneminde olduğu gibi bu süreçte de maddi ve manevi desteklerini bir an olsun esirgemeyen, varlıklarıyla bana güç veren, düştüğümde beni ayağa kaldıran kıymetli aileme gönülden teşekkür ederim. Ayrıca, tez sürecim boyunca desteklerini daima hissettiğim, her zaman yanımda olan ve bu süreci benim için motive edici hale getiren kıymetli dostlarıma içtenlikle teşekkür ederim. Bu süreç boyunca her sabah güne umutla başlamama vesile olan, mesleğimin anlamını bana yeniden hatırlatan sevgili öğrencilerime de özel olarak teşekkür etmek isterim. Onların gözlerindeki umut, öğrenme heyecanları ve içten sevgileri; yorulduğum anlarda bana güç vermiş, geleceğe dair inancımı diri tutmuştur.

Son olarak tezimi, 28 Şubat sürecinde eğitim hakkı elinden alınmasına rağmen inancından ve hayallerinden vazgeçmeyen, eğitim yolculuğumda bana ışık tutan kıymetli ablam Havva AYDIN'a ithaf ediyorum. Onun yarım bırakılmak istenen hikâyesi, benim tamamlamak için yürüdüğüm yolun ilhamı oldu.

SALİHA BOZ

Nisan -2026

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	ix
ÖZET	x
ABSTRACT	xi
GİRİŞ	1
1. Araştırmanın Konusu	1
2. Araştırmanın Amacı ve Önemi	2
3. Araştırmanın Yöntemi	3
4. Araştırma ile İlgili Temel Kavramlar	4
5. Araştırma ile İlgili Yapılmış Önemli Çalışma Örnekleri	4

BİRİNCİ BÖLÜM

TEMEL NİTELİKLERİ AÇISINDAN MANEVİ DANIŞMANLIK VE REHBERLİK

1.1. Manevi Danışmanlık ve Rehberlik: Tanımlama ve İçerik	7
1.2. Manevi Danışmanlığın Konusu	11
1.3. Ülkelere Göre Manevi Danışmanlık ve Rehberlikte Temel Etik İlkeler	13
1.3.1. Hastalarla Olan İlişkilerde ABD, Kanada ve İngiltere’de Temel Etik İlkeler	15
1.3.2. Meslektaşlarla Olan İlişkilerde ABD, Kanada ve İngiltere’de Temel Etik İlkeler	18
1.4. Manevi Danışmanlığın Sınırları	21
1.5. Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Sürecinde Temel Yöntem ve Teknikler	22
1.6. Manevi Danışmanda Bulunması Gereken Nitelik ve Yeterlilikler	27

İKİNCİ BÖLÜM

HZ. PEYGAMBER’İN MANEVİ DANIŞMANLIK VE REHBERLİK ANLAYIŞI

2.1. Hz. Peygamber’in Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Anlayışının Temel Nitelikleri	30
2.1.1. Danışanın Bireysel Farklılıklarını Dikkate Alması	31

2.1.2. Danışanın Kişisel ve Çevresel Niteliklerini Dikkate Alması.....	34
2.1.3. Danışanın Sosyo-Demografik Özelliklerini Dikkate Alması	37
2.2. Hz. Peygamber'in Rehberlik Sürecindeki Becerileri	39
2.2.1. Rehberlik Sürecinde Samimiyet Becerisi	40
2.2.2. Rehberlik Sürecinde Empati Becerisi	43
2.2.3. Rehberlik Sürecinde Koşulsuz Kabul Becerisi	47

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MANEVİ DANIŞMANLIK BAĞLAMINDA HZ. PEYGAMBER'İN ÇOCUKLARA, GENÇLERE VE AİLELERE YÖNELİK REHBERLİK UYGULAMALARI

3.1. Hz. Peygamber'in Çocuklara Manevi Danışmanlık Uygulamaları	50
3.1.1. Hz. Peygamber'in Çocuklara Yaklaşımı	51
3.1.1.1. Erkek ve Kız Çocukları Arasında Ayrım Yapmaması	52
3.1.1.2. Çocukları İmtihan Vesilesi Kabul Etmesi	53
3.1.1.3. Çocukları Bir Kuvvet Vasıtası Görmemesi	55
3.1.1.4. Çocukları Allah'a Hamd'e Davet Etmesi	57
3.1.1.5. Yetim Çocukları Himaye Etmesi ve Gözetmesi	58
3.1.2. Hz. Peygamber'in Çocuklara Yönelik Dini Rehberlik Uygulama Örnekleri	59
3.1.2.1. İman Konularında Rehberlik	59
3.1.2.2. İbadet ve Amel Konularında Rehberlik	63
3.1.2.3. Ahlak Konularında Rehberlik	67
3.2. Hz. Peygamber'in Gençlere Yönelik Manevi Danışmanlık Uygulamaları .	71
3.2.1. Hz. Peygamber'in Gençlerle İletişim ve Etkileşimi	72
3.2.1.1. Gençlere Yönelik Sabırlı ve Hoşgörülü Olması	73
3.2.1.2. Gençlere İlham Vermesi ve Güvenmesi	76
3.2.1.3. Gençlerin Duygusal İhtiyaçlarını Anlaması ve Desteklemesi	79
3.2.2. Hz. Peygamber'in Gençlere Yönelik Dini Rehberlik Uygulama Örnekleri	81
3.2.2.1. İman Konularında Rehberlik	81
3.2.2.2. Ameli Konularında Rehberlik	86
3.2.2.3. Ahlak Konularında Rehberlik	92

3.3. Aile İçi Sorunlara Yönelik Hz. Peygamber'in Rehberliği	96
3.3.1. Ailede İlgisizlik ve Sevgisizliğe Karşı Hz. Peygamber'in Rehberliği..	98
3.3.2. Şiddet ve Kötü Muamele Karşısında Hz. Peygamber'in Rehberliği ..	105
3.3.3. Ekonomik Problemler ve Eşler Arasında Denklik Sorununa Karşısı Hz. Peygamber'in Rehberliği	109
3.4. Hz. Peygamber'in Aile Bireyleriyle İletişimi	112
SONUÇ	116
KAYNAKÇA.....	122

KISALTMALAR

Akt. : Aktaran

DİB. : Diyanet İşleri Başkanlığı

Ed.: Editör

Hız.: Hazreti

Sav. :Sallallahu aleyhi ve sellem

TDK.: Türk Dil Kurumu

TDV.: Türkiye Diyanet Vakfı

MDR. : Manevi Danışmanlık ve Rehberlik

ÖZET

Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı
Dini Danışmanlık ve Rehberlik Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

MANEVİ DANIŞMANLIK BAĞLAMINDA HZ. PEYGAMBER'İN ÇOCUKLARA, GENÇLERE VE AİLELERE YÖNELİK REHBERLİĞİ

Saliha BOZ

Manevi danışmanlık ve rehberlik bağlamında gerçekleştirilen bu çalışmada, Hz. Peygamber'in çocuklara, gençlere ve ailelere yönelik rehberlik uygulamaları incelenmiştir. Araştırmanın amacı, Hz. Peygamber'in farklı yaş grupları ve aile içi problemlere karşı yürüttüğü rehberlik süreçlerinde öne çıkan yaklaşım ve uygulamaları ortaya koymaktır.

Bu doğrultuda çocuklara, gençlere ve aile içi sorunlara yönelik rehberlik örnekleri ele alınmış; Hz. Peygamber'in rehberlik sürecinde benimsediği yaklaşımlar, manevi danışmanlık ve rehberlik çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Araştırmada dokümanter yöntemi kullanılmış; Araştırma sonucunda, Hz. Peygamber'in çocuklara, gençlere ve ailelere yönelik rehberlik uygulamalarının, manevi danışmanlık ve rehberlik alanında örnek olarak ele alınabilecek nitelikte olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Rehberlik, Manevi Danışma ve Rehberlik, Hz. Peygamber.

ABSTRACT

Necmettin Erbakan University, Graduate School of Social Sciences
Philosophy and Religious Sciences/
Spiritual Guidance and Counseling
Master Thesis

PROPHET MUHAMMAD’S GUIDANCE FOR CHILDREN, YOUTH, AND FAMILIES IN THE
CONTEXT OF SPIRITUAL COUNSELING

Saliha BOZ

This study examines the guidance practices of the Prophet Muhammad toward children, youth, and families within the framework of spiritual counseling and guidance. The aim of the research is to identify the fundamental approaches and practices that characterize the Prophet Muhammad’s guidance processes when addressing different age groups and intra-family issues.

Accordingly, selected examples of guidance directed at children, youth, and families facing domestic challenges are analyzed, and the Prophet Muhammad’s attitudes and methods are evaluated from the perspective of spiritual counseling and guidance.

The study employs a documentary research method. The findings reveal that the guidance practices of the Prophet Muhammad toward children, youth, and families demonstrate characteristics that can serve as exemplary models for contemporary spiritual counseling and guidance practices.

Keywords: Guidance; Spiritual Counseling and Guidance; Prophet Muhammad.

GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın konusu, amacı, önemi; yöntemi ve sınırlılıkları araştırma ile ilgili temel kavramlar ve yapılmış çalışmalar ele alınacaktır.

1. Araştırmanın Konusu

Biyo-psiko-sosyal her türlü davranışlarıyla en güzel rol modellerinden birisi olan Hz. Peygamber, hayatın her alanında insanlığa örnek teşkil eden bir rehberdir. O'nun (sav) rehberliği sadece dini ibadetlerle sınırlı olmayıp bireyin ruhsal, ahlaki ve sosyal gelişimini kapsayan bütüncül bir anlayışı içermektedir. Özellikle ülkemizde yeni gelişmekte olan Manevi danışmanlık ve rehberlik alanında Hz. Peygamber'in rehberlik yaklaşımına duyulan ihtiyaç artmakta ve bu alan akademik olarak araştırılmaya değer görülmektedir. Çünkü Hz. Peygamber'in hayatı, ashabı ile kurduğu ilişkiler ve ashabının problemlerine yönelik sunduğu çözümler bakımından zengin örneklerle doludur. Bu çerçevede araştırmanın konusu, manevi danışmanlık ve rehberlik bağlamında Hz. Peygamber'in çocuklara, gençlere ve ailelere yönelik rehberlik anlayışı ele alınmıştır.

Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde, manevi danışmanlık ve rehberlik alanına ilişkin kavramsal çerçeve ele alınmıştır. Bu kapsamda öncelikle manevi danışmanlık ve rehberlik kavramları tanımlanmış, alanın içeriği ve kapsamı ortaya konulmuştur. Daha sonra manevi danışmanlık ve rehberliğin temel ilkeleri ile sınırları ele alınarak bu alanın etik ve mesleki boyutları açıklanmıştır. Ayrıca manevi danışmanlığa ihtiyaç duyulan temel alanlar incelenmiş, manevi danışmanlık ve rehberlik sürecinde kullanılan temel yöntemler tanıtılmıştır. Son olarak manevi danışmanda bulunması gereken nitelik ve yeterlilikler üzerinde durularak, bu alanda görev yapacak kişilerin sahip olması gereken özellikler açıklanmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, Hz. Peygamber'in manevi danışmanlık ve rehberlik anlayışı ele alınmıştır. Bu bölümde öncelikle Hz. Peygamber'in rehberlik anlayışının temel nitelikleri incelenmiş; danışanın bireysel farklılıklarını gözetmesi, kişisel özelliklerini dikkate alması, sosyo demografik yapıya dikkat etmesi ve rehberlik sürecinde nazik ve ikna edici bir dil kullanması üzerinde kısa örnekler

verilerek durulmuştur. Bölümün devamında Hz. Peygamber'in rehberlik sürecinde sergilediği temel beceriler ele alınmış; bu bağlamda samimiyet, empati ve koşulsuz kabul gibi rehberlik sürecinde belirleyici olan beceriler, örnekler çerçevesinde değerlendirilmiştir. Hz. Peygamber'in rehberlik anlayışı kısaca ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın ana bölümünü oluşturan üçüncü bölümde, Hz. Peygamber'in çocuklara, gençlere ve ailelere yönelik manevi danışmanlık ve dini uygulamaları ele alınmıştır. Bu bölümde öncelikle Hz. Peygamber'in çocuklara yönelik yaklaşımı ve danışmanlık anlayışı incelenmiş; iman, ibadet, amel ve ahlâk gelişimine yönelik dini rehberlik uygulama örnekleri kısaca değerlendirilmiştir.

Bölümün devamında Hz. Peygamber'in gençlere yönelik rehberlik uygulamaları ele alınmış; gençlerin bireysel ve duygusal ihtiyaçlarını dikkate alan, sabır, hoşgörü, güven ve ilham temelli danışmanlık yaklaşımı ve yine iman, amel ve ahlak konularında dini rehberliği örnekler üzerinden kısaca açıklanmıştır.

Üçüncü bölümün son kısmında ise aile içi sorunlara karşı Hz. Peygamber'in rehberlik ve iletişim yaklaşımı incelenmiş; ilgisizlik, sevgisizlik, şiddet, kötü muamele ve ekonomik problemler gibi aile içi sorunlara yönelik sunduğu çözüm yolları manevi danışmanlık perspektifinden değerlendirilmiştir.

2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Öğretmenlik mesleğine başladıktan sonra özellikle ortaöğretimdeki öğrencilerimin içinde bulundukları dönemden kaynaklı dine yönelik sorgulamalar yaşadıklarını; inanç ve değerler konusunda zaman zaman çeşitli problemlerle karşılaştıklarını; karşılaştıkları problemlere yalnızca bilgi aktarımının yeterli olmadığını fark ettim. Bu noktada tespit ettiğim sorunlara karşı etkili ve profesyonel çözümler sunabilmek için bu alanda çalışmayı seçtim. Araştırma konusunu seçmemde en önemli etken, Hz. Peygamber'in rehberlik anlayışının örnek alınacak nitelikte olmasıdır. Hz. Peygamber'in rehberlik anlayışını temel alarak, öğrencilerimin karşılaştığı sorunlara uygulanabilir, etkili ve manevî değerleri destekleyen çözümler geliştirebileceğime inandım. Bu nedenle araştırmamda, onun rehberlik sürecindeki uygulamalarını günümüz eğitim ve manevî danışmanlık bağlamında analiz ederek,

hem çocukların, hem gençlerin hem de ailelerin manevî ve ahlâkî gelişimine katkı sağlayacak bir çalışma ortaya koymayı amaçladım.

Manevî danışmanlık ve rehberlik, ülkemizde halen gelişmekte olan bir alan olduğu için, bu alanda daha fazla araştırma ve sistematik çalışmaya ihtiyaç vardır. Özellikle Hz. Peygamber'in ve diğer peygamberlerin karşılaştıkları problemlerle nasıl başa çıktıkları ve gönderildikleri toplumlara nasıl rehberlik ettikleri incelenerek, bu alana önemli katkılar sağlanabilir. Bu çalışmanın temel hedefi ise, manevi danışmanlık ve rehberlik alanında özellikle çocuklar, gençler ve ailelerle çalışacak danışmanlara ve eğitimcilere, Hz. Muhammed'in (sav) rehberliğinden ilham alınarak daha etkili ve sağlıklı danışmanlık süreçlerinin nasıl oluşturulabileceğini göstermektir. Bu bağlamda araştırmamız, günümüz manevi danışmanlık ve rehberlik uygulamalarına önemli katkılar sunmayı hedeflediği için önem arz etmektedir.

3. Araştırmanın Yöntemi

Araştırma sürecinde, veri toplama ve değerlendirme aşamalarında bilimsel araştırma yöntem ve ilkelerine uygun hareket edilmiştir. Bu çalışmada Hz. Peygamber'in çocuklara, gençlere ve ailelere yönelik rehberliği manevi danışmanlık perspektifinden incelemek amacıyla nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Belgesel tarama olarak bilinen doküman analizi, belirli bir konuya ilişkin mevcut literatürün sistemli bir şekilde taranmasına, değerlendirilmesine ve yorumlanmasına imkân sağlayan nitel bir araştırma yöntemidir. Bu yöntem ile araştırma konusu hakkında elde edilen yazılı kaynaklar üzerinden kavramsal analizler yapılmasına ve konunun farklı boyutlarıyla ele alınmasına olanak sağlamaktadır (Karasar, 2011). Bu kapsamda Hz. Peygamber'in çocuklara, gençlere ve ailelere yönelik rehberlik uygulamalarını ortaya koyan temel İslami kaynaklar incelenmiştir. Bu doğrultuda Kur'an-ı Kerim ve hadis kaynakları, siyer kitapları başta olmak üzere konuya ilişkin makaleler, dergiler, tezlerden faydalanılmıştır. Bununla birlikte araştırma, manevi danışmanlık ve rehberlik perspektifi çerçevesinde ele alındığından yalnızca Temel İslami kaynaklarla sınırlı kalmamış; psikolojik danışma ve rehberlik, din psikolojisi, aile danışmanlığı alanlarında kaleme alınmış kitaplar, makaleler ve tezlerden faydalanılmıştır. Manevi danışmanlık ve rehberlik alanına ilişkin güncel literatür taranarak elde edilen veriler konu bütünlüğü içerisinde değerlendirilmiştir.

4. Araştırma ile İlgili Temel Kavramlar

Rehberlik: Farsça “kılavuz, birinin doğru yolu bulmasına yardımcı olan, yol gösteren kimse veya şey, delil” anlamındaki rehber kelimesinden türetilmiştir (TDK, 2021). Rehberlik; bireyin kendini tüm yönleriyle tanımasına, çevresiyle uyum sağlamasına ve kendini gerçekleştirmesine yardımcı olacak şekilde, uzman kişiler tarafından verilen sistemli ve planlı psikolojik destek sürecidir (Söylev, 2020).

Manevi Danışman: Farklı yaşam koşullarında olan bireylerin din ve maneviyatla ilgili sorunlarını çözmelerine yardımcı olmak için, modern danışma yöntemlerini kullanarak, hem bireysel hem de grup hâlinde manevi danışmanlık ve rehberlik hizmeti sunan ve mesleki gelişimini sürdüren nitelikli kişidir (Düzgüner & Ayten, 2023).

Manevi Danışmanlık: Bir durum ve mekânda bulunan insanlara o durum ve mekandan kaynaklı olarak içinden geçmekte oldukları süreçlere eşlik edilmesidir (Ağılkaya Şahin, 2017).

5. Araştırma ile İlgili Yapılmış Önemli Çalışma Örnekleri

Alanla ilgili yazılmış çalışmalara yer verilecek olursak;

Suat Cebeci, Dini Danışma ve Rehberlik (2012).

Kitapta öncelikle rehberlik ve psikolojik danışma kavramları ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Kitabın ikinci bölümünde dini danışma rehberliğinin esasları, çeşitleri ilkeleri ve tekniklerine yer verilmiştir. Üçüncü bölümde din eğitimi ve öğretiminde rehberlik, dini konuların öğretimde yaklaşımlar ele alınmıştır. Dördüncü bölümünde Din hizmetlerinde beceriler, rehberlik ilkeleri ele alınmıştır. Son bölümde ise aile ve irşad rehberliği ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır.

Ömer Faruk SÖYLEV, Türkiye’de Dini Danışma ve Rehberlik-Alanları İmkânları ve Yöntemleri- Diyanet İşleri Başkanlığı Örneği (2014).

Ömer Faruk Söylev’in konu ile ilgili yapılmış doktora tezi olmakla beraber en kapsamlı tezlerden birisidir. Tez üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde psikoloji, rehberlik, kuramlar vb. gibi alana dair temel kavramlar ele alınmıştır. İkinci bölümde manevi danışma ve rehberlik imkânları, alanları ve yöntemleri ile birlikte anlatılmıştır.

Son bölümde Diyanet İşleri Başkanlığında çalışan din görevlilerinin vermiş olduğu danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin gerekliliği, yeterliliği, alana dair tutumlar ve mesleki tükenmişlik düzeyi ölçmeye dair araştırma bulguları yer almaktadır.

Ali AYTEN, Mustafa KOÇ, Nuri TINAZ Editörler / Manevi Danışmanlık ve Rehberlik I-II (2018).

İki ciltten oluşan eserin ilk cildi yirmi, ikinci cildi on sekiz bildiriden oluşmaktadır. Birinci cilt altı bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde sırasıyla manevi danışmanlık ve rehberliğe ilişkin teorik, sosyo-kültürel bağlamda yürütülen tartışmalar, manevi danışmanlık ve rehberlikte kullanılan model ve metotlar, etik ilke ve mesleki sınırlar ile manevi danışmanlık eğitim programları ayrıntılı ele alınmıştır. Cildin son bölümünde bibliyoterapi uygulama örnekleri alanın sahadaki karşılıklarını göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

İkinci cildinde ise; manevi danışmanlık ve rehberliğin uygulama alanları ve örneklerine yer verilmiştir. Sağlık kurumları, cezaevleri, yas danışmanlığı, bağımlılık ile başa çıkma, yetiştirme yurtları, medyada ve farklı alanlardaki yürütülen manevi danışmanlık uygulamaları ele alınmış; saha deneyimleri vaka örnekleri sunulmuştur. Bu cilt; teorik bilgilerin sahada nasıl karşılık bulduğunu göstermesi açısından önem taşımaktadır.

Zuhal AĞILKAYA ŞAHİN, Manevi Bakım ve Danışmanlık (2021).

Alana dair öncü çalışmalardan diyebiliriz. Kitap üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde manevi bakım ve danışmanlığın tanımı, anlamı, amaçları ve psikoloji ile ilişkisi açıklanmıştır. İkinci bölümde ise “Manevi Danışman Kimdir?” başlığı altında manevi danışmanlık mesleği çok boyutlu bir şekilde ele alınmıştır. Bu bölümde manevi danışmanın sahip olması gereken mesleki ve kişisel özellikler ve pastoral psikolojiye ilişkin öğrenme ilkeleri- manevi danışmanlık eğitim unsurları detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise manevi bakım ve danışmanlık uygulama özellikleri, yöntem ve araçları kategori ve türleri ele alınmıştır. Uygulama örnekleri ve analizlerle manevi danışmanlara yol gösterecek bir eserdir.

Orhan GÜRSU- Manevi Danışmanlar İçin Kılavuz- Danışma İlke, Beceri ve Teknikleri (2022).

Kitap dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde manevi danışmanlık tanım, ilke ve becerilerden, ikinci bölüm manevi danışmanlık süreci, üçüncü bölüm manevi danışmanlıkta kullanılabilecek danışma kuram ve teknikleri son bölümde ise dini pratikler ve değerler ele alınmıştır. Sahada görev alacaklar için önemli bir eserdir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TEMEL NİTELİKLERİ AÇISINDAN MANEVİ DANIŞMANLIK VE REHBERLİK

Çalışmanın birinci bölümünde, Manevi Danışmanlık ve Rehberlik'in tanımı, konusu, ilkeleri ve sınırları, manevi danışmanlığa ihtiyaç duyulan konular, temel yöntem ve ilkeler ile manevi danışmanda bulunması gereken nitelik ve yeterlilikler tanıtılacaktır.

1.1. Manevi Danışmanlık ve Rehberlik: Tanımlama ve İçerik

“Manevi danışmanlık ve rehberlik, hayatın sıkıntılı dönemlerinde, hayata dair anlam arayışının sorgulandığı ya da bu sorgulamanın kaybedildiği dönemlerde, psikoloji ve maneviyatın temel kaynakları kullanılarak, olumlu anlamda değişimi için bireye ve topluma sunulan yardım hizmetidir.” (Demirtaş vd., 2021). Manevi danışmanlık ve rehberlik kişinin sadece zihinsel ve fiziksel değil aynı zamanda ruhsal ihtiyaçlarını da kapsayan bütüncül bir yaklaşımla destek sağlar. (Gürkan & Akbaş, 2024).

İnsanın yaşamı boyunca maddi ihtiyaçları olduğu gibi manevi ihtiyaçlarının da olduğu psikoloji bilimi tarafından artık kabul edilmektedir. Din psikolojisi alanında yapılan araştırmalara göre insanların dini ve manevi inançları onların ruh sağlıklarına etki etmektedir. Özellikle ölüm, yas, hastalık, doğal afetler gibi zorlu yaşam durumları karşısında insanlar dini, bir sığınak olarak görmekte ve ondan güç almaktadırlar. Bu durum onların manevi danışmanlık ve rehberlik ihtiyaçlarını da ortaya koymaktadır. (Ağılkaya Şahin, 2017).

Batıda “Pastoral care” ve Pastoral counseling” olarak tanımlanan bu ihtiyaç, Türkçe karşılığı Manevi (Dini) Danışmanlık olarak kabul edilmiştir. MDR Batı'da 1900'lü yılların başında ortaya çıkmıştır (Şirin, 2018). Batıda verilen bu hizmet; rahip, papaz, hahamların rehberliğinde kilisedeki kişilere verilen manevi destek, manevi yardım ve öğütlerden oluşmaktadır. (M. Doğan, 2017). Bu hizmet, uygulamasını kilisede itiraf ve günah çıkarma şeklinde yaparak başlamıştır. Bu uygulamada kişi, işlediği günahlarını, bir perde arkasındaki rahibe anlatarak işlemiş olduğu günahlarından temizlenmeye çalışır (Şirin, 2013). Papaz da uygun gördüğü yerlerde

yol göstererek günah çıkaran bireye öğütlerde bulunur. Netice olarak, Hristiyan toplumunda papaza işlemiş oldukları günahlarını anlatarak papaz da onlara öğütlerde bulunarak oluşturdıkları görüşme sonucu psikolojik etkilerin ve rehberlik etmenin sonucunda manevi danışma psikolojisi kavramının doğuşuna meydan hazırlayarak “pastoral psikoloji” kavramı oluşmuştur (Söylev, 2020).

“Pastor kelimesi İngilizce bir kelime olup, papaz, kilise, dini bir cemaatin dini sorumlusu anlamlarını” taşımaktadır. Pastoral kelimesi ise, “kır yaşamına ait basit ev, sakin bir yaşam anlamına gelmekle birlikte, cemaat üyeleri, dini bir topluluğun üyelerini ilgilendiren piskoposlar” gibi anlamları taşımaktadır” (Longman, 1993; Akt: Şirin, 2013). Pastoral psikoloji; manevi rehberlik ve klinik psikoloji arasında köprü kuran, her iki alanın da izlerini taşıyan din psikolojisine ait alanlardan birisidir (Özdoğan, 2006). Çünkü pastoral psikoloji; insanın manevi dünyasını çözümlemektedir.

İnsan, kendini gerçekleştirme yolculuğunda maneviyatı tek başına kullanamadığı dönemlerde onu yönlendirecek, ona rehberlik edecek ve onu desteklemesi için hep bir arayış içinde olmuştur. Böyle dönemlerde hocalar, papazlar, rahipler vb. gibi kişiler manevi anlamda güç kaynağı olarak onların yardımına koşmuşlardır. Özellikle böyle sıkıntılı dönemlerde doktorlardan önce bu kişilerin akla gelmesini şu üç madde ile açıklanmaktadır (Cebeci, 2016).

1. Dini yönden hata yapma, sorumlu duruma düşme kaygısı
2. Suçluluk duygusundan kurtulup iç huzura kavuşma isteği
3. Sıkıntılardan kurtulmada aşkın manevi güce dayanma arzusu

Maneviyat kavramı, Türk Dil Kurumu sözlüğünde “maddi olmayan, manevi şeyler ve karşılaşılan zorluk ve tehlikeler karşısında inanç ve ahlaki değerlere bağlılıktan doğan dayanma gücü” olarak tanımlanmıştır. Kavramın sıfat hali olan “manevi” kelimesine bakıldığında “görülmeyen, duyularla sezilebilen, ruhani, tinsel, maddi karşıtı” anlamlarına gelmektedir (TDK, 2021).

Maneviyat kavramı Arapça kökenlidir. Türkçede uzun zamandır kullanılmasıyla beraber son yıllarda “spirituality” kelimesinin karşılığı olarak da kullanılmaya başlanmıştır. “Spirituality” kavramı Türkçe’de maneviyat kelimesinin

yanında “ruhsallık, tinsellik (ruhsal olma durumu) vb.” olarak da ifade edilmiştir (Kılınçer, 2017). İngilizce sözcüklerde, maneviyat kelimesinin karşılığı spirituality, “Yaşamın fiziksel bölümlerinde ziyade, dini nitelikteki derin duygu ve inançları içeren nitelik” anlamında kullanılmıştır (Cambridge, 2025).

Maneviyat, insanın yaşama isteğini güçlendiren, şahsiyetini geliştirerek insanın değerler sistemini meydana getiren bir hayat enerjisidir. Bu enerji insanın sevgi, saygı, mutluluk ve başarıya potansiyelini destekler. Manevi yöndeki sıkıntılarla baş etme maddi sıkıntılara göre daha zor ve onlarla baş etmek daha güçtür. Bu nedenle insan maddi sorunlarından daha çok manevi sorunlarla karşılaştığında bir desteğe daha çok ihtiyaç duymaktadır (Cebeci, 2016). Manevi destek, insanın hayat yolculuğunda kendisini tanımasına ve özünü bulmasına yardımcı olur. Bu destek, insanın manevi güçlerini oryaya koyarak manevi anlamda bireye yardımcı olmaya ve onu güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Kişi bu anlamda sıkıntılarla başa çıkmada daha sağlam, düştüğünde yeniden başlama konusunda daha azimli olur (Kesgin, 2024).

Manevi Danışmanlık ve rehberlik, sistemli bir şekilde Batı’da ortaya çıktığı için ilk tanımlar incelendiğinde Batı kültürünün izlerini görülmektedir. Bu tanımlardan birkaçı şu şekildedir:

Lartey’e göre manevi danışmanlık ve rehberlik, bireyin dini inanç ve değerlerinin göz önünde bulundurarak alanında uzman kişiler tarafından yürütülen, dini ve psikoterapi yöntemlerinden faydalanarak doğrudan ya da dolaylı olarak danışanların kaygı ile başa çıkmalarını sağlayarak, bireyin kendisini bulmasına destek olan ve herhangi bir dinle sınırlandırılmaması gereken dini ya da psikolojik problemlerin çözümünde kullanılan danışmanlık türüdür (Akt: M. Koç, 2012).

Clebsch ve Jaekle’nin manevi danışma ve rehberlik tanımı, dinin temsilcileri tarafından dini kaynakları referans alarak danışanların karşılaştığı problemlere yönelik sunulan şifa, yardım, rehberlik ve yönlendirme şeklinde çözüm üretmeye yönelik çalışmalardır (Özkan, 2017).

Manevi danışmanlık ve rehberlik alanında, ülkemizde yapılan tanımlar incelendiğinde genellikle bireysel tanımlar yapıldığı ortak bir tanımın oluşturulmadığı

görülmektedir. Ülkemizde manevi danışmanlık ve rehberlik alanında çalışmalar yapan yazar ve akademisyenlerin yaptıkları tanımlar şu şekildedir:

Manevi danışmanlık ve rehberlik, danışanın yaşamında önem verdiği faktörlerin farkına varması, bizzat kendi anlam temellerini bulması ve inanç dünyasının hayatına yansımalarını bilmesine destek olma sürecidir (Düzgüner & Ayten, 2023).

Manevi danışmanlık ve rehberlik, belirli bir durum veya mekânda bulunan insanlara o durum veya mekândan kaynaklı olarak içinden geçmekte oldukları süreçlere eşlik edilmesidir. Bu durumlar hastalık, ölüm, yas, kaza; mekânlar ise hastane, huzurevi, cezaevi gibi yerler olabilir ve buralarda bir kriz söz konusudur. Ancak manevi bakım sadece krizlerde değil, insanın mutlu ve sevinçli dönemlerini de eşlik etmeyi kapsamaktadır (Ağılkaya Şahin, 2017).

Manevi danışmanlık ve rehberlik, bireylerin kederli, ıstıraplı, hüznü, endişeli, yalnızlık ve umutsuzluk durumlarında, beklenmedik değişimlerle meydana gelen (sağlık sorunu, cerrahi müdahale, özgürlükten yoksunluk, bedensel hasar, yıkım, ihtiyarlık vb.) kritik süreçlerde onların yanında olarak bireylere din ve inanç açısından yardımcı olmak, soru ve problemlerine rehberlik etmek; hayatın anlamını anlam verebilmede destek olabilmektir (Karagül, 2012).

Manevi Danışmanlık ve rehberlik, psikoloji ve dini ilimler bilgisine sahip alanında yetkin kişiler tarafından verilen, bilişsel ve fiziksel ihtiyacın yanında duygusal anlamda da ihtiyaçlara yoğunlaşan bir destek hizmetidir (Özkan, 2017).

Manevi danışmanlık ve rehberlik, Seküler veya dindar, nihai konulara önem veren, insan yaşamında aşkın bir boyut olduğunu kabul eden kişiler tarafından, sözel veya sözel olmayan, doğrudan ya da dolaylı, literal veya sembolik iletişim biçimlerini kullanarak, nihai anlam ve konular bağlamında sorun yaşayan insanlara yönelik (ruh sağlığıyla ilgili konularda veya kaygıyla baş etmeye çalışan insanlara yönelik) iyileştirme veya rahatlama; (engelli veya fakirlik konularında) destekleme; (iş bulma, okul tercihi yapma gibi konularda) rehberlik etme veya kolaylaştırma; (bireylerin daha iyi büyüüp gelişmeleri gibi konularda) bakım hizmeti sunma; (evlilikte geçimsizlik, akranlar arası küslük gibi konularda) uzlaştırma; (sosyal, ekonomik ve politik baskı

durumlarında olduğu gibi) sosyal girişimlerde bulunma; (alınacak yeni kararların veya değişimlerin oluşturabileceği olumsuz durumların oluşumu ihtimalinde) önleme şeklindeki yardım etme etkinlik ve davranışlarıdır (Ok, 2012).

2019 yılında Mesleki Yeterlilik Kurumunun hazırlamış olduğu Ulusal Meslek Standardında Manevi Danışmanlık ve Rehberlik için yapılan resmi tanımlama şu şekildedir: “Danışanların inanç dñyalarının hayatlarına etkilerini bilmelerine yardımcı olma sürecini; danışanların din ve maneviyatla ilişkilendirdiği sorunlarıyla başa çıkmalarında bñtñncñl bir yaklaşımla modern danışma teknikleri ile dini ve manevi yöntemleri birlikte kullanan; problemi konusunda danışanların hedeflerine ulaşmalarını sağlamak maksadıyla yapılan danışma hizmetidir” (Gñrsu, 2022).

Tanımlar incelendiğinde kullanılan kaynaklarda kutsal ve dini öğelerin merkezde olduğunu görñlmektedir. Dini inancı güçlñ olan bireyler için, manevi danışmanlık ve rehberliğin destekleyici kaynağı kutsal, din, dini kaynaklar ve dini ritñeller olabildiği gibi dini açıdan zayıf olan ya da dini inanışı olmayan bireyler açısından da bireyin hayatında onun için değerli olan (anne, baba, kardeşler kısaca bireyin hayatına anlam katan kişiler veya olgular) belirlenip bu değerler üzerinden manevi danışmanlık ve rehberlik hizmeti sunulabilir (Bkz: Otçu, 2024). Özetle; manevi danışmanlık ve rehberlik, bireylerin yaşamlarında karşılaştıkları zorluklar, ani kayıplar ve beklenmedik olaylar karşısında başa çıkmaya becerisini geliştirmeye yardımcı olmak ve yine bireyin hayattaki anlam arayışını destekleyen manevi süreçtir. Yalnızca kayıp, yas, hastalık gibi zorlayıcı yaşam olaylarında değil; okul, meslek ya da evlilik gibi önemli tercih ve karar anlarında da bireye yol gösteren ve manevi açıdan destekleyen bir hizmettir.

1.2. Manevi Danışmanlığın Konusu

İnsan, yaşamını maddi ve manevi sıkıntılar içerisinde geğerir. Yaşamındaki bu zor zamanlarda ortaya çıkan dñnyevi/uhrevi sorunlarıyla başa çıkmada kendilerine yardımcı olacak bir destekçi arar. Bu destek veren kişiler bazen eş, bazen baba, bazen dost, terapist veya doktor ya da bir danışman olabilir. Bu tercihlerin iğerinde sorunlarıyla başa çıkmada yardımcı olacak, kişiye sorunlarına farklı ağılardan bakmasını sağlayan manevi danışmanlar veya rehberler, insanlar için farklı bir başvuru merciidir (Ağılkaya

Şahin, 2017). İnsanın problemleriyle başa çıkmada maneviyattan destek alması doğal bir durumdur. Fakat bu süreçte yardımcı bir kaynak olarak maneviyattan faydalanmak, her zaman herkesin kendi başına becerebileceği bir durum değildir. Bu nedenle kişiler sorunlarıyla başa çıkmada profesyonel desteğe ihtiyaç duyarlar (M. Doğan, 2017).

Manevi danışmanlık ve rehberlik, insanlığın varoluşuyla başlayan bir süreçtir. Allah, Hz. Âdem'i yarattığında ona bilmediklerini öğretmiş ve rehberlik görevi vermiştir. Peygamberlik de temelde insanlara doğru yolu gösteren bir rehberlik faaliyetidir. Tarih boyunca insanlar kendi heves ve arzularına kapıldığında doğru yönü bulmakta zorlanmış ve ilahî rehberlere ihtiyaç duymuştur. Günümüzde ise manevi danışmanlık, elçilik görevi değil; bireylerin dinî-manevi sorunlarını çözmeye ve iç huzurlarını desteklemeye yönelik bir hizmettir (Cebeci, 2016).

Manevi danışmanlık ve rehberlik; öncelikle manevi danışmana ve yardıma ihtiyaç duyulan hastane, ceza infaz kurumu, huzurevleri, öğrenci yurtları gibi kurumlarda hizmet vermektedir. Manevi danışmanlıkta hedef; kişide ya da halkta oluşan uhrevî, dini konularda başa çıkmada zorluk çekilen konularda yardım etmek, desteklemektir (Paksoy, 2022). Bu destek hizmeti, yalnızca teselli vermekle sınırlı olmayıp kişinin kaybettiği anlamı ve kontrolü yeniden kazanmasına yardımcı olmayı amaçlamaktadır.

Din ve rehberlik insanın hayatı boyunca ruhsal yönünü tesis eden bu tesis etme sürecinde onun maddi hayatını da düzene koyan en önemli iki kavram olmuştur (Sözgün, 2017). İnsan, fitratı ve tabiatı gereği; yaşı, yaşam deneyimi ya da sosyal konumu ne olursa olsun, rehberliğe ve danışmanlığa ihtiyaç duyar. Bu nedenle bireylerin tek başlarına karar almakta zorlandıkları ve bir başkasının görüşüne başvurma gereği hissettikleri, inkâr edilemez bir gerçektir (Altaş, 2016).

Manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri, günümüzde önemli bir gereklilik olarak görülmekte; bu hizmetlerin asıl kökeninin ise Hz. Âdem'den Hz. Muhammed'e kadar peygamberlerin yürüttüğü elçilik görevi olduğu kabul edilmektedir (Karabacak, 2015). Peygamberlerin hayatlarını incelediğinde, omuzlarındaki büyük sorumlulukları yerine getirirken çeşitli zorluklarla karşılaştıklarını ve bu süreçlerde Allah'ın (cc) yardımına ve rehberliğine yöneldiklerini açıkça görülmektedir (Sözgün,

2017). İlahi desteğe başvurarak görevlerini yerine getirmeleri, insanın tek başına her şeyin üstesinden gelemeyeceğini bizlere göstermektedir.

Toplumda Manevi Danışmanlık ve Rehberlik hizmetlerine ihtiyaç duyulan konular vardır. Bu konuları şu şekilde sıralanmaktadır (Cebeci, 2016).

- a) Dini bilgi yetersizliği
- b) Yanlış dini bilgiler, batıl inançlar ve hurafeler
- c) İnanç ve ahlak zafiyetleri
- d) Kötü alışkanlıklar (alkol, uyuşturucu, kumar vb.)
- e) Sapkın gelenekler (kan davası, namus cinayeti, zorla evlendirme vb.)
- f) Kaza, bela ve felaketler
- g) Hastalık ve mahkumiyet halleri
- h) Yaşlılık, güçsüzlük ve çaresizlikler
- i) Aile içi anlaşmazlıklar, zıtlasma ve çatışmalar
- j) Her türlü manevi sıkıntı (umutsuzluk, çözümsüzlük, kaygısızlık)
- k) Derin duygusal etki yapan gelişmeler (evlenme, boşanma, doğum, ölüm, ayrılma vb.)

1.3. Ülkelere Göre Manevi Danışmanlık ve Rehberlikte Temel Etik

İlkeler

Manevi danışmanlık alanında etik ve mesleki standartların belirlenmesi, hizmetin profesyonel bir çerçevede yürütülmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda uluslararası alanda kabul gören bazı temel ilkeler bulunmaktadır. Manevi danışmanlık alanında tarihsel olarak daha erken dönemlerde ortaya konulan ve uluslararası alanda kabul gören bu ilkeler, sonraki yıllarda Türkiye’de geliştirilen yaklaşımlar için önemli bir referans zemini oluşturmaktadır. Amerika Dini Danışmanlar Kurumunun (AAPC) manevi danışmanlık ve rehberliğe yönelik en önemli ilkeleri şu şekildedir (Akt; Kızılgöçer, 2020).

- a) Gelenekçe kabul edilmiş değerlere ve dini inançlara saygı
- b) Dini ve psikolojik temelli bilgiye önem verme
- c) Toplumdaki her türlü dini gruba karşı gerektiği durumlarda sorumluluk hissi

- d) Din, dil, ırk ya da meslek gruplarına ayrımcılık yapmaktan kaçınmak
- e) Toplumun her kesimine açık olma, toplumdaki izole olmama
- f) İrksal adalet sağlamak ve çok kültürlülüğü geliştirme
- g) Dini danışmanlık aktiviteleri şeffaf ve profesyonel bir boyutta tutma
- h) Danışmanlık yapılan bireylerin kişisel haklarına saygı duyma ve onların

paylaştıkları bilgileri gizli tutma.

Amerika Dini Danışmanlar Kurumunun (AAPC) ortaya koyduğu etik ilkeler, manevi bakım alanında kurumsal bir standart oluşturmaktadır. Ancak bu ilkelerin saha uygulamalarındaki karşılığı, ABD-Kanada ve İngiltere örneğinde daha kapsamlı bir biçimde düzenlenmiştir. Bu bağlamda söz konusu ülkelerde benimsenen genel etik prensipler aşağıda ele alınacaktır (Akt; Karaaslan, 2018).

ABD ve Kanada Genel Etik İlkeler:

- Her bireyin değerini ve insanlık onurunu tanımak
- Saldırgan ya da olumsuz ilişkilerden bireyleri korumak.
- Sağlıklı ve tatmin edici ilişkilerin oluşturulmasını desteklemek.
- Kültürel, etnik, cinsiyet, ırk, cinsel yönelim, manevi değerler, din ve engellilik gibi farklılıkları kabul etmek,
- Her dini topluluğun değerlerini ve geleneklerini saygıyla kabul etmek.
- Ayrımcılığa karşı durmak ve ayrımcılığın önlenmesi için çaba harcamak.
- Profesyonellik ilkesini sürdürmek ve bu sorumluluğu yerine getirmek.

İngiltere Genel Etik İlkeler:

- Bakım altındaki bireylerin iyi olma hallerini ve onları rahatlatan koşulları devam ettirmek ve desteklemek.
- Bireylere eşit saygı, hürmet ve değer sunmak.
- Kişilerin kendi inanç, gelenek ve kültürlerini sürdürme isteklerine duyarlı ve saygılı olmak.
- Anlayışlı, hassas ve empatik bir yaklaşım sergilemek.
- Kendi bilgi, beceri ve yetkinliklerini sürekli olarak geliştirmek ve güncel tutmak.

- Çalışma koşullarına uygunluk sağlamak ve insanların güvenliğini tehdit etmeyecek şekilde hizmet vermek,
- Çalışma ortamının belirlediği kurallar ve politikalara riayet etmek,
- Kendi dini bağlılıklarını korumak ve bu bağlılıkla uyumlu hareket etmek.
- Manevi danışmanlık mesleğinin saygınlığını ve itibarını korumakla sorumlu olmak.

1.3.1. Hastalarla Olan İlişkilerde ABD, Kanada ve İngiltere’de Temel Etik İlkeler

-ABD ve Kanada

- Her bireyin saygınlığını, kıymetini ve kişisel bütünlüğünü gözeterek iletişim kurmak ve buna uygun davranışlar sergilemek,
- Hizmet sunulan kişilerin kültürel değerlerine ve dini hassasiyetlerine özen göstermek ve bunlara saygılı olmak,
- Kendi inanç ve değer yargılarını bakım verilen kişiye empoze etmemek, aradaki güç dengesinin bilincinde hareket etmek,
- Çıkar çatışmasına yol açabilecek durum ve ilişkilerden uzak durmak,
- Mesleki sınırları koruyarak, hizmet verilen kişiyle olan ilişkiyi profesyonel çerçevede sürdürmek,
- Kişisel menfaat sağlamak amacıyla bakım alan kişiyi kullanmaktan kaçınmak,
- Her türlü cinsel istismar, sömürü ya da çıkar sağlama davranışından kesinlikle uzak durmak,
- Eğitim, yayın ya da yazılı çalışmalar kapsamında yapılan uygulamalarda, kişinin mahremiyetini koruyarak dikkatli bir dil ve tutum sergilemek,
- Kendi bilgi ve beceri sınırlarının farkında olmak; gerektiğinde uygun uzmanlara yönlendirme yapmak,
- Görev, ücretlendirme ve randevu süreçlerinde sorumlulukları titizlikle yerine getirerek beklentileri açık ve doğru biçimde karşılamak,
- Üçüncü şahıslarla iletişimde, hizmet verilen kişinin paylaştığı bilgilerin gizliliğini korumak ve bunları muhafaza etmek,

- Gizlilik ilkesi, yalnızca kişinin açık rızası bulunduğu ya da hukuki bir zorunluluk söz konusu olduğunda istisna oluşturmaktadır.

-İngiltere

İngiltere’de hastalarla kurulan mesleki ilişkilerde etik ilkeler beş ana başlık altında ele alınmaktadır:

a) Kişisel ve Mesleki Sınırlar

- Uygulama süreci boyunca kişisel ve mesleki sınırların bilincini yitirmemek.
- Kendi sınırlarının farkında olarak, gerekli durumlarda bir meslektaşına veya başka bir sağlık profesyoneline danışmak.
- İstismar edici, tehditkâr, yönlendirici ya da strese, acıya veya zarara yol açabilecek her türlü davranıştan uzak durmak.
- Kendi inanç, değer ve uygulamalarını bakım verilen kişiye dayatmamak; onların inanç ve manevi yönelimlerini küçümsememek ya da yanlış olarak nitelendirmemek.
- Bakım verilen kişiye yönelik cinsel imâ içeren söz ve davranışlardan kesinlikle kaçınmak.

b) Güvenliği ve Refahı Koruma

- Bakım alan kişinin para, mal veya maddi varlıklarını kötüye kullanmamak ve bu konuda güvenliğini sağlamak.
- Yapılan ya da ihmal edilen hiçbir uygulamanın bakım alan kişiye zarar vermemesine özen göstermek.
- Bakım alan kişi ile aradaki kişisel ve mesleki sınırları sürekli muhafaza etmek.
- Karar verme süreçlerinde bakım alan kişiyi desteklemek ve süreci kolaylaştırmak.
- Uzmanın görüş, inanç veya önerilerine ters düşse bile, bakım alan kişinin kendi kararlarını alma hakkına saygı göstermek.

c) Açıklık ve Dürüstlük

- Meslektaşlara, çalışanlara ve bağlı olunan kuruma karşı şeffaf ve dürüst davranmak.
- Talep edildiğinde görüş bildirmek ve gerektiğinde inceleme ya da soruşturma süreçlerine katkı sunmak.
- Uygun durumlarda bakım alan kişilerin kaygı ve sorularına karşı açık, net ve samimi olmak.

d) Gizliliğe Saygı

- Bireylerin kişisel verilerini korumak ve belirledikleri mahremiyet sınırlarına riayet etmek,
- Bakım alan kişiyle, onu rahatsız etmeyecek uygun bir yakınlık ve gizlilik mesafesi sürdürmek.
- Kişisel bilgileri yalnızca paylaşılma amacına uygun şekilde kullanmak.
- Gizliliği her türlü uygunsuz ihlal ve yetkisiz ifşaya karşı korumak.
- Kişisel bilgileri, dört istisnai durum dışında üçüncü kişilerle paylaşmamak. Bu istisnalar: kişinin açık rızasının bulunması, ciddi zarar riskinin varlığı, bir suçun önlenmesi gerekliliği veya mahkeme ya da yetkili resmi kurum talebi olmasıdır.
- Bakım alan kişi rıza verebilecek durumda değilse ve yapılacak paylaşım onun değer ve inançlarına aykırı değilse, gerekli bilgiler sınırlı şekilde paylaşılabilir.
- Görüşme içeriklerini süpervizörünüzle değerlendirirken, bakım alan kişileri anonimleştirmek.

e) Dokunma ve Fiziksel Temasın Kullanımı

- Dokunma, sağlık ve bakım hizmetlerinde temel bir insani jest ve fiziksel temas biçimidir. İnsanlar arasında güven, şefkat ve ilgi iletmenin bir yolu; destekleyici ve koruyucu ilişkilerde değer verme göstergesi sayılmaktadır. Ancak dokunma, tamamen tarafsız bir davranış değildir; toplumsal normlar

içinde farklı ve güçlü anlamlar taşır. Bu nedenle bazı durumlarda cinsel istismar niteliği de kazanabilir. Ayrıca eller, çeşitli zararlı mikroorganizmaları ve enfeksiyon etkenlerini taşıyabileceğinden hijyen açısından dikkat gerektirmektedir.

- Manevi danışmanlar fiziksel teması, resmi olmayan bir nezaket göstergesi olarak ya da belirli ritüellerin zorunlu kıldığı hallerde kullanabilirler. Bununla birlikte dokunma, yanlış yorumlanmaya açık bir davranış olduğundan tercih edilen bir yöntem değildir; yalnızca yanlış anlaşılma ihtimalinin bulunmadığı ve gerçekten gerekli görülen durumlarda başvurulmalıdır.
- Fiziksel temas içeren ritüeller önceden açık ve anlaşılır biçimde izah edilmeli, süreç net şekilde açıklanmalıdır. Ayrıca herhangi bir yanlış anlama belirtisi ortaya çıktığında ya da bakım alan kişi talep ettiğinde fiziksel temas derhal sonlandırılmalıdır.

1.3.2. Meslektaşlarla Olan İlişkilerde ABD, Kanada ve İngiltere’de

Temel Etik İlkeler

-ABD-Kanada

- Hizmet sunulan kişi ister hasta ister çalışan olsun, tüm danışmanlık faaliyetlerinde en üst düzeyde mesleki nezaket ve gizlilik ilkesine bağlı kalmak.
- İnternet veya diğer dijital iletişim araçları yoluyla kurulan temasların doğurabileceği risk ve sorunlara karşı tedbirli ve bilinçli davranmak.
- Meslektaşlara karşı saygılı bir tutum sergilemek ve karşılıklı destek anlayışı içinde çalışmak.
- Bir meslektaşın yeterlilik eksikliği, görevi kötüye kullanımı ya da kurallara aykırı davranışı hakkında bilgi sahibi olduğunda veya bu konuda kaygı duyulduğunda, durumu ilgili ve yetkili mercilere bildirme sorumluluğunu yerine getirmek.
- Hizmet alan kişilerle özel görüşmeler yapılacağı durumlarda, diğer sağlık çalışanlarını uygun şekilde bilgilendirmek ve yeterli iletişim sağlamak.

-İngiltere

- Meslektaşların bilgi, yetkinlik, dürüstlük ve mesleğe sağladıkları katkılara değer vermek,
- Farklı disiplinlerden profesyonellerle ve meslektaşlarla, gizlilik sınırlarını gözeterek iş birliği içinde ve koordineli şekilde çalışmak.
- İzin günleri ile çalışma saatlerini bakım ve danışmanlık seanslarına uygun biçimde planlamak.
- İzin veya sevk söz konusu olduğunda mesleki ilkelere uygun hareket etmek ve gerektiğinde meslektaşlarla iş birliği yapmak.
- Mevzuata aykırı ya da etik dışı davranış sergileyen meslektaşlarla karşılaşıldığında, bu konudaki endişeleri sorumlu ve yetkili kişilere iletmek.

ABD, Kanada ve İngiltere örnekleri incelendiğinde, manevi bakım ve danışmanlık alanında etik ilkelerin yalnızca teorik bir çerçeve sunmadığı; aynı zamanda uygulamaya yön veren, mesleki kimliği şekillendiren ve hizmetin niteliğini güvence altına alan temel referans noktaları olduğu görülmektedir. Bu ilkeler, danışman ile hizmet alan kişi arasındaki ilişkinin merkezine insan onurunu, özgür iradeyi ve karşılıklı güveni yerleştirmektedir. Ayrımcılığa karşı açık bir duruş sergilenmesi, farklılıkların saygıyla karşılanması ve bireyin kendi kararlarını alma hakkının desteklenmesi, ortak etik zemini oluşturmaktadır.

Hastalarla kurulan ilişkilerde profesyonel sınırların korunması, güç dengesinin farkında olunması ve kişisel değerlerin hizmet alan kişiye empoze edilmemesi temel bir sorumluluk olarak öne çıkmaktadır. Gizlilik ilkesi ise hem güven ilişkisinin hem de mesleki güvenilirliğin temel dayanaklarından biri olarak kabul edilmekte; yalnızca açık rıza ya da hukuki zorunluluk gibi istisnai durumlarda sınırlandırılmaktadır. Özellikle İngiltere uygulamalarında sınırlar, güvenlik, açıklık ve fiziksel temas gibi konuların ayrıntılı biçimde ele alınması, etik ilkelerin sahaya yönelik somut rehberler hâline getirildiğini göstermektedir.

Meslektaşlarla ilişkilerde ise karşılıklı saygı, iş birliği, şeffaflık ve gerektiğinde etik ihlalleri bildirme sorumluluğu ön plana çıkmaktadır. Böylece etik ilkeler, yalnızca

bireysel davranışları değil, kurumsal kültürü ve mesleki dayanışmayı da düzenleyen bir işlev üstlenmektedir. Sonuç olarak, söz konusu ülkelerdeki etik çerçeve, manevi danışmanlığın güven, saygı, sorumluluk ve profesyonellik temelleri üzerinde yürütülmesini amaçlayan bütüncül bir anlayışı yansıtmaktadır.

Ülkemizde Manevi Danışmanlıkla İlgili Temel Etik İlkeler

ABD, Kanada ve İngiltere örneklerinde görüldüğü üzere, manevi bakım hizmetlerinde etik ilkeler mesleki sınırları, sorumlulukları ve değer temelli yaklaşımı açık biçimde tanımlamaktadır. Bu uluslararası çerçevenin ardından, Türkiye’de kurumsal düzeyde benimsenen etik ilkelerin nasıl yapılandırıldığına bakmak önem taşımaktadır. Bu bağlamda, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından hazırlanan çalışmada mesleğin etik ilkeleri şu şekilde ele alınmaktadır: (Düzgüner & Ayten, 2023).

a) İnsana Saygı: Bu ilke, manevi danışmanın danışanını ayrı bir birey olarak duygu, düşünce ve fiillerinde hür olduğunu kabul etmesidir. İnsana saygı ilkesi, danışanın düşüncelerini, dini inanışlarını, eğitim düzeyi, yaşı, dili, cinsiyeti, sosyo ekonomik düzeyi, yaşam tarzı gibi bireysel nitelikleri yönünden hiçbir şekilde önyargıyla kapılmaksızın yargılayıcı bir tutum sergilemeden danışanı olduğu gibi kabul etmesi ve bu duygu ve düşüncelerini danışana hissettirmesidir (Özgüven, 2007).

Manevi danışman bu ilke ile Yunus Emre’nin “Yaratılan’ı severim yaratandan ötürü” sözü doğrultusunda danışanına gerekli olan sevgi ve saygıyı göstermelidir. Danışmanın insana saygı ilkesi doğrultusunda gerçekleştirdiği görüşmede danışan kendini değerli, güvende ve anlaşılmış hissedilmesini sağlayacaktır.

b) Danışan Merkezli Yaklaşım; Psikolojik danışma kuramlarında olduğu gibi manevi danışmanlık ve rehberlik de danışan merkezli bir hizmettir. Manevi Danışman, muhatabına herhangi bir baskı yapmadan bakış açısını esas alarak onun kendi anlam dünyasını kurabilmesine destek olmalıdır.

Manevi danışman bu destekleme sürecinde hemen vaaz, tebliğ ve irşada yönelmemeli, danışanını dini konularda özgür bırakabilmeli fakat danışandan bir ihtiyaç ve talep ortaya çıktığında uzman olduğu din ve inanç boyutunu sürece entegre etmeli ve dini ritüelleri kullanabilmelidir (Ağılkaya Şahin, 2017).

c) **Yeni Fikirlerle Açıklık:** Manevi danışman hizmetini gerçekleştirirken farklı düşüncelere kendini kapatmamalı, kesin görüşlü olmamalıdır. Danışman kendisini sürekli geliştirmeli yeni fikirlere her zaman açık olmalıdır (Gürsu, 2022). Danışmanlık sürecinde yeni fikirlere açık olmak, kendi değer yargılarıyla değil danışanın dünyasını anlayarak onun yolculuğuna eşlik etme sürecini kolaylaştıracaktır.

d) **Mahremiyete Özen Gösterme:** Diğer danışma kuramlarında olduğu gibi manevi danışmanlık ve rehberlikte de danışanın mahremiyeti ve gizliliği konusu önem verilmesi gereken ilkelerden birisidir.

1.4. Manevi Danışmanlığın Sınırları

Danışma ve rehberlik ilişkisi, kişiler arasında özel ve mahrem konuların konuşulmasını ve hayatına dair önemli olayları paylaşılmasını gerektiren hususi bir bağ olduğundan bu bağın mahremlik konusunda oluşturulan güvene dayanması gerekir. Danışma ve rehberlik konusunda görev yapan herkes kendisi danışanını, sırdaşı kabul edip şahsi bilgilerini hassasiyetle saklamalı onları açığa çıkarmamalıdır (Cebeci, 2016). Manevi Danışman daha ilk seansta danışanına bu güvenceyi vermelidir. Mahremiyet ilkesi danışma ve rehberlik hizmeti sürecinin sağlıklı bir güven duygusunun ön koşuludur (Gürsu, 2022). Manevi Danışmanın güvene dayalı bir zemin hazırladığı ortamda danışan zaman zaman şahsına dahi itiraf etmediği, çevresindeki kimseye dile getiremediği yaşantılarını danışmanı ile paylaşabilir. Danışana ait saklı bilgileri üçüncü bir kişi ve kişilere anlatan bir danışman, danışana karşı saygısız davranmış demektir. Manevi danışmanlık ve rehberlik sürecini sona erdirecek olan bu durum, manevi danışma ve rehberliğin en temel ilkesine de zarar vermek demektir (Söylev, 2014).

Manevi danışmanlık ve rehberliğin temel ilkelerinden biri olan mahremiyet, kural olarak korunması gereken bir yükümlülük olmakla birlikte, bazı istisnai durumlarda sınırlandırılabilir. Manevi danışmanın kendisine ya da üçüncü bir kişiye yönelik ciddi bir zarar riskinin söz konusu olması hâlinde, bu zararı önlemek amacıyla gizlilik ilkesinin ihlal edilebileceği belirtilmektedir. Ancak bu istisnanın geçerli olabilmesi için tehlikenin başka bir yolla önlenmesinin mümkün olmaması temel şart olarak ifade edilmektedir. Özellikle çocuklar ve gençler söz konusu

olduğunda, bu istisnanın uygulanması, onların güvenliği ve korunmasının öncelikli olması nedeniyle daha kritik bir önem kazanmaktadır (Ağılkaya Şahin, 2017).

e) Kurum Çalışanlarıyla Koordinasyon; Manevi Danışman görev yaptığı kurumlarda psikolog, psikiyatr, hemşire, kurum sorumlusu vb. gibi sahada çalışanlarla uyum içerisinde olmalı ve koordineli bir şekilde çalışmalıdır. Aynı zamanda sahada görev yapan danışman, manevi anlamda desteğe ihtiyaç duyduğunda da manevi danışmandan yardım almalıdır (Gürsu, 2022).

f) Uzman Kuruma Yönlendirme; Manevi danışman bireyin manevi ve psikolojik yönünün sınırlarını iyi bilmelidir. Bu sınırların dışına çıkmamalıdır. Görüşme esnasında kendi mesleki bilgi ve birikimini aşan durumlarda bireye psikolojik yardım alması için bir uzmana yönlendirmelidir. Yine manevi danışman yasalara aykırı bir durumla karşılaştığında da emniyet yetkililerine durumu bildirmelidir (Düzgüner & Ayten, 2023).

g) Saydamlık; “açık, seçik, belirgin, şeffaf olma” anlamlarına gelir (TDK, 2021). Danışmanlık sürecinde saydamlık; danışanın duygu ve düşüncelerini olduğu gibi aktarması, içi dışı bir olması, olduğu gibi görünebilmesidir. Danışan ve danışmanın saydam olması görüşmeyi olumlu anlamda katkı sağlamakla beraber, danışanın kendisini olduğu gibi ifade etme olasılığını artırmaktadır.¹ Saydamlık ilkesindeki amaç; görüşme sırasında danışan ile danışmanın savunucu ve suçlayıcı bir tutumdan uzak tutup kaygılardan uzaklaştırmaktır (Kılıç, 2021).

1.5. Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Sürecinde Temel Yöntem ve Teknikler

Manevi danışmanlık ve rehberlik, zorluk yaşayan bireylere yönelik psikolojik temelli bir dini destek ve yol gösterme süreci olarak değerlendirildiğinde; manevi danışmanın hem dini hem de psikolojik yeterliliğini geliştirebilmesi için, geleneksel psikolojik danışma ilke ve yöntemlerini bu alana uyarlaması gerekmektedir. Manevi danışman, bu hizmeti verirken başarılı olması için psikolojik danışma ve rehberlik tekniklerine yönelik yeterli bilgi ve beceriye sahip olması önemlidir (Söylev, 2020).

¹ <https://www.pdr.gen.tr/> (Erişim Tarihi: 26.08.2025)

Manevi danışmanların danışanlarına etkili destek sunabilmesi yalnızca kullandıkları yöntem ve tekniklere bağlı değildir; danışanın kendi tutum ve davranışları da önemlidir. Kendisine başvuran danışanın dini algısı, sosyo-kültürel bakışının ortaya çıkarılması ve danışanın ihtiyaç duyduğu teknik ve yöntemlerle kendi öz farkındalığını ortaya çıkarabilmek etkili bir danışma sürecinin temel aşamalarındandır (Z. Koç, 2003). Bu nedenle, manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri, bu alandaki temel ihtiyaçlar doğrultusunda; sorun, hedef ve yöntem arasında bir uyum ve denge gözetilerek planlanmalı ve yürütülmelidir. Danışanın yaşadığı problemle ilişkisi olmayan, belirli bir hedefe yönelmeden yapılan ve o hedefe ulaşmayı sağlayacak uygun yöntemleri içermeyen çalışmaların başarı şansı oldukça düşüktür. Bu yüzden, verilecek hizmetlerin, ihtiyaçlar temel alınarak, problemlerle uyumlu amaçlar doğrultusunda ve bu amaçlara ulaşmada etkili yöntemlerle yürütülmesi gerekmektedir (Söylev, 2020).

Manevi danışmanlık ve rehberlik sürecinde birçok teknik kullanılmakla birlikte sıklıkla yansıtma, yöneltme, yüzleştirme, etkin dinleme, empatik kurma, yapılandırma, susma, özetleme gibi terapötik teknikler kullanılmaktadır (Cebeci, 2016). Bu çalışma da, manevi danışmanlık ve rehberlik sürecinde öne çıkan tekniklerden dua, zikir, bibliyoterapi, hikâye, şükür, tefekkür, tövbeyi ve bu tekniklerin uygulanma alanları üzerinde durulacaktır.

Manevi danışmanlıkta başvuru destekleyici yöntemlerden en yaygın olanı “dua”dır. Dua kelimesi sözlükte “çağırma, seslenmek, istemek; yardım talep etmek” manasındaki da’vet ve da’va kelimeleri gibi masdar olup, “küçükten büyüğe, aşağıdan yukarıya vaki olan talep ve niyaz” anlamında isim olarak kullanılmaktadır (Cilacı, 1992). Psikoterapide kullanılan serbest çağrışım yöntemine benzer şekilde, dua da bireyin duygu ve düşüncelerini ifade ederek düzenlemesine, duygusal bir rahatlama ve boşalma yaşamasına katkı sağlayabilir. Katarsis işlevi görebilen bu süreç, bireyin iç dünyasını dengelemesine yardımcı olur. Bağlanma kuramı perspektifinden bakıldığında ise dua, güven veren bir varlık olarak algılanan Tanrı’nın her an ulaşılabilir olduğuna dair inancın, bireyin sürekli kaygı ve korkuya kapılma olasılığını azaltmada önemli bir rol oynadığı görülmektedir (Baş, 2017).

Danışanın din ve maneviyat bağlantılı problemler karşısında insanın konumunu kavraması, Allah'ın sonsuz kudretine sığınması ve böylece iç dünyasını düzenlemesi hususunda duanın çok önemli yeri vardır (Cebeci, 2016). Duanın insana huzur ve emniyet veren yapısı, yalnızca manevi konulardaki sorunlarda değil dünyevi sıkıntıların çözümünde de manevi bir çözüm olarak görülmektedir. Duanın hastalıkların tedavisine olumlu katkıların yanında bireyin kişiliğinin bütünleşmesi ve düzene girmesi hususunda da etkili olmuştur. Özellikle zorlu yaşam olayları karşısında dua etmenin, çekilen acıların azalttığını, acılara bakış açısını değiştirdiğini ve direnme gücünü artırdığını bedensel hastalıkların iyileşmesinde olumlu katkılar sağladığını görülmektedir (Hökelekli, 2009).

Manevi danışmanlık ve rehberlikte kullanılacak bir diğer teknik “zikir” dir. Sözlükte “bir şeyi anmak, hatırlamak” anlamına gelen zikir kelimesi dini literatürde “Allah’ı anmak ve unutmamak suretiyle gafletten ve nisyandan kurtuluş” anlamlarına gelmektedir (Öngören, 2013). Zikir tekniği ile birey nefesini düzenli ve ahenkli bir şekilde düzenlemesiyle kalbi kötü düşüncelerinden arındırarak manevi farkındalık ve aydınlanma sağlayacaktır. Modern psikolojinin de sıklıkla kullandığı bir gevşeme tekniği olan zikir; düzenli ve kontrollü bir şekilde alınan nefes etkinliği özellikle kaygı, stres ve endişenin yol açtığı sıkıntılarda ve korkuların giderilmesinde etkili olabilmektedir (Gürsu, 2022).

Zikir yöntemi sadece Yaratıcıyı sessiz bir hatırlama olarak değil sözel ikrar, itiraf ve şükran duygularını dile getirerek gerçekleştirilir. Birey danışmanın yol göstericiliğinde Yüce Yaratıcının her an kendisi ile beraber olduğunu ifade etmeli; sahip oldukları şeyleri sıralamalı ve bundan dolayı Allah’a teşekkür etmesi gerektiğini söyleyerek uygulamalıdır (Cebeci, 2016). Zikir yönteminde bir başka uygulama ise Esma’ül Hüsnâ’dan kelimeler seçilerek yapılmasıdır. Güzel söz ve kelimelerin insan beynine olumlu anlamda etkisi olduğu bilinmektedir. Bu yöntemde de birey Allah’ın isimleri ile zihnindeki stresi, kaygıyı uzaklaştırarak beynin olumlu anlamda etkileyecektir (Gürsu, 2022).

Manevi Danışmanlık ve Rehberlik alanında yürütülecek bir diğer teknik “manevi bibliyoterapi” tekniğidir. Bibliyoterapi terimi Yunanca kökenli “biblion (kitap) ve “therapeo” (iyileştirmek) sözcüklerinin birleşmesiyle oluşmaktadır.

Anlamsal olarak bakıldığında bu kavram, “kitap aracılığıyla iyileştirme” ya da “okuma yoluyla ruhsal destek sağlama” anlamına gelmektedir (M. Yılmaz, 2014). Bibliyoterapinin temel hedefi, bireyin kitaplar yoluyla kendini tanımasına, içsel farkındalık geliştirmesine ve kişisel gelişimine katkı sağlanmasına imkân tanımaktır. Bu süreç, yalnızca bireyin psikolojik iyilik hâlini desteklemekle kalmaz, aynı zamanda bireyler arası alternatif bir iletişim sürecinin de oluşmasına zemin hazırlamaktadır (U. Öner, 2007). Manevi danışman bibliyoterapi yöntemini uygularken danışanın manevi ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak uygun okuma metinleri belirler ve bu süreci belirli bir plan ve düzen çerçevesinde yürütebilir. Bu anlamda peygamber kıssaları, Mesnevi okumaları, hadis okumaları ya da tasavvufi kitaplarla süreci destekleyebilir.

Manevi danışmanlık ve rehberlik sürecinde danışanın yaşadıklarını anlamlandırmasını kolaylaştırması bakımından önem arz eden bir teknik de hikâye anlatım tekniğidir. Hikâye; “bir olayın sözlü veya yazılı olarak anlatılmasıdır” (TDK, 2021). Bu teknikte, danışana problemiyle örtüşen bir hikâye anlatılarak sorunları kabul etmesi ve başa çıkma becerisi geliştirmesi amaçlanır. Danışanın kendi hikâyesini anlatması, geçmiş ve mevcut problemleri ile gelecek beklentilerini ifade etmesi terapötik etki sağlar. Hikâyeleme, bireyin yaşadıklarını anlamlandırmasına ve kendi iç dünyasını fark etmesine yardımcı olur. Bu farkındalık, psikolojik rahatlamının temel adımlarından biridir. Geleceğe dair hikâyeleme, huzuru artırır ve endişe ile gerginliği azaltır (Cebeci, 2016).

Manevi Danışmanlık ve rehberlikte uygulanacak bir başka teknik ise “şükür”dür. Şükür, yapılan bir güzelliğe, bahşedilen lütfâ karşı duyulan memnuniyet, gönülden gelen bir takdir ve teşekkür duygusu; bu nimetin kıymetini bilmek ve hayata karşı olumlu bir bakış açısı ve razı olma anlamlarında kullanılan erdemlerden birisidir (Gürsu, 2022). Birey yaşamında karşılaştığı sıkıntılarla kendi baş etme gücünü aştığını fark ettiğinde dışsal bir destek aramaktadır. Bu gibi durumlarda ilk başvurulacak destek hiç şüphesiz Yüce Yaratıcıdır. Kişi Yaratıcıya yönelerek, O’ndan yardım talep etmek ve bu sayede yaşadığı sıkıntılara karşı sabır ve dayanıklılık göstermek, bireyin kendini daha güçlü hissetmesini ve problemleriyle daha etkili başa çıkmasını sağlamaktadır (Ayten & Öztürk, 2012).

Şükretmek hayat memnuniyetini artırmanın yanı sıra, günlük manevi yaşamın derinliğini ve içeriğini ortaya koymada da önemli bir rol oynamaktadır. Şükretmek aynı zamanda insanın bağılılık duygusunu da güçlendirmektedir. Manevi danışmanlık sürecinde ise, danışanlara şükran günlüğü tutturmak, mektubu yazdırmak ya da yaşadığı olayların kendilerine ne öğrettiğini fark etmelerini sağlamak gibi yöntemlerle şükür tekniği etkili bir şekilde uygulanabilir (Gürsu, 2022).

Manevi Danışmanlık ve rehberlik sürecinde uygulanması gereken ve önem arz eden bir başka teknik “tefekür” dür. İslami terminolojinin esasını teşkil eden Kur’an-ı Kerim’in çeşitli kelimelerle ifade ettiği ve çok sayıda ayette teşvikte bulunduğu düşünme eylemi, İslam kültür tarihindeki entelektüel geleneklere hayat veren bu gelenekler içinde çeşitli açıklamaların konusunu teşkil eden insani bir çabadır (Kutluer, 1997). Manevi danışmanlık sürecinde, yaşadığı olumsuzluklar nedeniyle umutsuzluk, çaresizlik ve karamsarlık gibi zihinsel sorunlarla baş eden bireyi olaylar ve gerçekler üzerine düşündürmek, terapötik açıdan etkili olabilir. Bu süreçte kişiye sahip olduğu imkânlar hatırlatılır, geçmişteki başarı örnekleri gösterilir ve yaşadığı problemin sadece ona özgü olmadığı, bu tür zorlukların hayatın doğal bir parçası olduğu, pek çok insanın benzer sıkıntıları aşmış güçlendiği vurgulanır. Böyle bir yaklaşım, bireyde zihinsel bir rahatlama ve iç huzur sağlayan bir süreç olarak işlev görür (Cebeci, 2016).

Manevi danışmanlık ve rehberlikte uygulanacak bir diğer teknik ise “tövbe”dir. Tövbe, bireyin işlemiş olduğu günah veya suçtan dolayı pişmanlık duyması, Allah’tan bağışlanma dilemesi ve aynı yanlışları tekrar etmemeye kesin bir şekilde niyet etmesidir (Gürsu, 2022). Danışmanlık sürecinde bireyin hatalarını sorgulamasını sağlamak ve itiraf yoluyla içgörü kazandırarak psikolojik iyileşmeye katkıda bulunmak amacıyla kullanılan tövbe tekniği; yeni başlangıçlar yapmakta zorlanan ve dönüşüm sürecinde umutsuzluğa kapılan danışanlar için etkili bir yöntem olarak değerlendirilmektedir (Sarı, 2016).

Manevi Danışmanlık ve Rehberlik sürecinde bireyin ruhsal, duygusal ve sosyal iyiliğini desteklemek amacıyla çeşitli ibadet ve ritüellerden yararlanılabilir. Bu ibadetlere bakacak olursak abdest; bireyin hem bedensel hem de ruhsal temizliği amaçlanması yönüyle arınma, düzenli bir yaşam disiplini kazandırması bakımından

namaz, nefis terbiyesi ve sabır kazanması bakımından oruç önemli rol oynar. Zekat paylaşma, yardımlaşma bilincini güçlendirerek sosyal bağlarımızı kuvvetlendirmesine katkı sağlar. İbadetler sadece dini vecibelerimiz değil; aynı zamanda bizim manevi gelişimimize destekleyen ve psikolojik güçlenmemize de katkı sağlamaktadır.

1.6. Manevi Danışmanda Bulunması Gereken Nitelik ve Yeterlilikler

Dini, bir kaynak olarak alan bir manevi danışmanın danışma faaliyetini sağlıklı ve etkili bir şekilde ilerleyebilmesi için, manevi danışmanda bulunması gereken nitelik ve yeterlilikler büyük önem arz etmektedir. Manevi Danışmanda bulunması gereken nitelikler şu şekildedir (Söylev, 2020).

- a) Tanıma:** Manevi danışman, danışanın problemini anlaması için birey hakkında yeterli bilgiye sahip olması gerekmektedir. Tanıma süreci; danışanın ifadelerinin ardındaki duyguları, davranışlarını etkileyen faktörleri, kişisel motivasyonlarını ve dini temelli sorunlarını anlamaya odaklanır. Bu aşamada danışmanın, bireyin kişisel durumu hakkında herhangi bir yorum ya da değerlendirme yapması kesinlikle söz konusu değildir. Danışmanın, danışanın yaşadığı sorunların ne olduğunu kavradığı noktada tanıma süreci tamamlanmış olur.
- b) Açıklama:** Danışanın davranışları, sürece uyumu, aldığı kararlar doğrultusunda nasıl bir yol izleneceğinin belirlendiği, karşılaşılan sorunlara yönelik çözüm önerilerinin ele alınmasıdır. Görüşme esnasında danışan hangi konulara odaklanıyorsa, bu konular onun inançlara, değer yargıları ve duygusal durumu doğrultusunda şekillenip, konuşmaları bu doğrultuda ilerletme becerisine sahip olmasıdır.
- c) Dinleme:** Manevi danışmanın sahip olması gereken en temel niteliklerinden birisi de dinlemedir. Çünkü dinleme terapötik görüşmenin temelini oluşturmaktadır. Danışma sürecinde danışmanın iyi bir dinleyici olması, bireyin söylediklerinin gerçek anlamda iyice kavrama niteliğine sahip olması gerekir.
- d) Pekiştirme:** Danışman, danışanın benimsediği seçim ya da karar doğrultusunda dile getirdiği düşünceleri güçlendirecek ve ona destek olacak bir

yetkinliğe sahip olmalıdır. Manevi Danışmanda bulunması gereken yeterlilikleri şu şekilde sıralanmaktadır:

- e) **Yeterli Düzeyde Bilgi:** Manevi Danışmanlık; yalnızca fetva vermek, din hakkında konuşmak, dini bilgiler aktarmak değildir. Manevi danışman her türlü problemde maneviyatın ve psikolojinin imkânlarından faydalanıp belli ilkelere bağlı kalarak kendisine danışan bireye rehberlik edebilir (Göküş & Yılmaz, 2022). Bu nedenle Manevi Danışman, öncelikle manevi danışmanlık ve rehberlik alanını iyi bilmeli ve bu alandaki temel kavramlara, ilkelere, yöntemlere ve uygulamalara hâkim olmalıdır. Bu alanda görev yapacak olan manevi danışman, psikoloji ilmine dair de temel bilgiye sahip olmalıdır. Alanında bilimsel ve mesleki gelişimleri takip etmeli, sürekli olarak kendisini geliştirmelidir.
- f) **Dini Düzeyde Yeterli Bilgi Sahibi Olma:** Manevi danışmanlar diğer görüşme uzmanlarından dini boyut hususunda özel bir yeterliliğe sahip olmaları bakımından ayrılırlar. Bu nedenle manevi danışman dini düzeyde yeterli bilgiye sahip olmaları gerekir. Manevi danışmanın göstereceği dini yeterlik aynı zamanda danışanın dini sembolleri yakalamaya, dini sembolü yakalamaya, kullanılan din dilini anlamayı veya anlaşılır bir din dili kullanmaya da yarar (Ağılkaya Şahin, 2017).
- g) **Etkili İletişim Becerilerini Kazanmış Olmak:** Manevi danışman, sağlıklı ve etkili bir görüşme gerçekleştirebilmek için güzel konuşma becerisine sahip olmalı; açık, net ve anlaşılır bir dille iletişim kurmalıdır. Danışanlarıyla güçlü ilişkiler geliştirebilmesi, onların güvenini kazanabilmesi için iyi bir dinleyici olmalı, kişilerarası ilişkilerde başarılı bir tutum sergilemelidir. Ayrıca, dikkatli, etkin ve aktif dinleme becerilerine sahip olarak danışanın sorunlarını doğru anlayabilmeli ve bu doğrultuda problem çözme yetkinliği gösterebilmelidir (Gürsu, 2022).
- h) **Olumlu Kişilik Özelliklerine Sahip Olmalı:** Manevi Danışman sevgi, saygı, merhamet gibi olumlu kişilik özelliklerine sahip olması gerekir. Sevgi, bireyin toplumla bütünleşmesini sağlayan, insanlar arasındaki mesafeyi azaltarak sosyal etkileşimi güçlendiren önemli bir motivasyon kaynağıdır. İnsan gelişiminin her aşamasında farklı biçimlerde kendini gösteren bu duygu,

hayatın her döneminde etkili ve vazgeçilmezdir. Bu nedenle, bir manevi danışmanın iletişimini sevgi temelli kurmaması, yürüttüğü hizmetin doğasına aykırıdır. Manevi rehberlik sürecinde sevgi, hem güven inşa etmenin hem de danışanla sağlıklı bir ilişki kurmanın temelidir (Göküş & Yılmaz, 2022)

İKİNCİ BÖLÜM

HZ. PEYGAMBER'İN MANEVİ DANIŞMANLIK VE REHBERLİK ANLAYIŞI

Bu bölümde Hz. Peygamber'in manevi danışmanlık ve rehberlik anlayışının temel nitelikleri ele alınacaktır. Bu çerçevede, O'nun muhataplarının bireysel farklılıklarını dikkate alan yaklaşımı, kişisel özelliklerini gözetmesi ve sosyo-demografik yapılarını önemsemesi üzerinde durulacaktır. Ayrıca Hz. Peygamber'in rehberlik sürecinde sergilediği samimiyet, empati ve koşulsuz kabul gibi temel beceriler tanıtılacaktır.

2.1. Hz. Peygamber'in Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Anlayışının Temel Nitelikleri

İslam dininin asli kaynaklarının Kur'an-ı Kerim ve Sünnet olmasından dolayı, Allah'ın insanlar içinden seçtiği ve insanlara rehberlik yapmakla görevlendirdiği ilk ve en büyük manevi danışmanlar peygamberlerdir. Müslüman bir kimse için her konuda olduğu gibi manevi danışmanlık ve rehberlik konusunda da en güzel örnekler Hz. Muhammed'in (sav) hayatında mevcuttur. Çünkü Hz. Muhammed'in (sav) sözleri ve fiilleri her alanda önem arz etmektedir (Certel, 2016; Sağlam, 2002).

Hz. Peygamber, beşeriyet için bir rol modelidir. Ancak onun örnekliği, sadece ibadetlerdeki uygulamalarıyla sınırlı değildir. Müminler için Hz. Muhammed'in (sav) rehberliği, hayatın tüm alanlarında geçerlidir ve bu yönüyle vazgeçilmezdir. Onun örnekliğini yalnızca belli alanlarla sınırlandırmak, taşıdığı evrensel mesajı daraltmak ve doğru anlamaktan sapmak olur (Şenyayla, 2021). Çünkü O, aile içinde örnek bir eş ve baba, toplum içinde güvenilir ve saygın bir birey, camide rehberlik eden bir imam, mahkemede adaletle hükmeden bir hâkim, Mekke'de toplumsal bir önder, Medine'de ise dirayetli bir devlet başkanıydı. Hayatın her alanında aktifti ve sorumluluk sahibiydi. Onun rehberliği, yalnızca dini görevlerle sınırlı olmayıp, bireysel, sosyal ve yönetsel her alanda yol gösterici niteliktedir (M. Koç, 2024). Görüldüğü üzere, Hz. Peygamber yaşamın her alanında ve safhasında sözleri ve fiilleriyle örnek alınacak bir rehber olarak karşımıza çıkmaktadır.

İslam toplumunun henüz şekillenmeye başladığı, bir hayat tarzı olarak benimsendiği “Asr-ı Saadet” döneminde Hz. Peygamber, kendisine bağlı olanlara her durumda ve koşulda önderlik etmiştir. O, dini konularda olduğu kadar bireysel, ailevi ve toplumsal meselelerde de başvurulana, yol gösterici bir rehber olmuştur. Hz. Peygamber, farklı yaş ve cinsiyet gruplarından birçok insanla iletişim kurmuş, onların ihtiyaçlarını ve beklentilerini göz önünde bulundurarak çözüm yolları aramıştır. Kendisine danışan ashabına değer vermiş, onları dikkatle dinlemiş; toplumsal konuları ya da maddi imkânları ne olursa olsun, herkese adaletli bir şekilde yaklaşmıştır. Kimseye ayrıcalık tanımamış, herkesi insani değerler çerçevesinde değerlendirmiştir (Y. Koç, 2020).

Danışanlarına karşı tavırları incelendiğinde Allah Resulü, her zaman güler yüzlü, yumuşak huylu ve nazik olmuştur. Asla kötü huylu, katı kalpli, bağırana çağırana, çirkin sözlü, kusur arayan davranışlarda bulunmamıştır. Hoşlanmadığı durumları çoğu zaman görmezlikten gelmiş; kendisinden beklentisi olan kimseleri hayal kırıklığına uğratmamış ve onların isteklerini boşa çıkarmamıştır ² Bu bilgiler ışığında, konunun devamında Hz. Peygamberin manevi danışmanlık ve rehberlik anlayışının temel nitelikleri ele alınmaktadır.

2.1.1. Danışanın Bireysel Farklılıklarını Dikkate Alması

“Bireysel farklılıklar; bireyler arasında yetenek, ilgi ve ihtiyaçlar bakımından; bütünü ile bir kimseyi başkasından ayıran ayrılıklardır.”³ Bireysel farklılıklar üzerinde duygusal ve toplumsal ilişkilerin etkisi vardır. Bu nedenle, insanların zekâları, akılları ve kültürel seviyeleri, dikkatleri, kavrama ve anlama yetileri, eğilimleri, çeşitli insanlara karşı bakış açıları sağlıklı bir iletişim için dikkate alınması gereken önemli faktörlerdir (Macit, 2004).

Hiz. Peygamber “*İnsanlar, altın ve gümüş madenleri gibidir*”⁴ buyurmuştur. Hadis şerhi incelendiğinde insanların fitratlarının, ahlaki özelliklerinin ve psikolojilerinin farklı olduğu bundan dolayı da insanların farklılıklarının madenlere benzettiği görülür (Özaşar vd., 2015). Hiz. Peygamber rehberlik faaliyetlerini

² Tirmizi, Şemail, 16.

³ <https://www.ilimdunyasi.com/kuranda-insan-psikolojisi/ferdi-farkliliklar-ilkesi/> (Erişim tarihi: 17.10.2025)

⁴ Müslim, Birr, 9.

yürütürken danışanlarının içinde bulunduğu koşulları göz önünde bulundurmuş; onların bilgi seviyeleri, alışkanlıkları, anlayış kapasitelerini ve bireysel eğilimleri gibi özelliklerini dikkate almıştır (A. S. Yılmaz, 2020). O, rehberlik edici tutumuyla; kendisine herhangi bir konuda danışan danışanlarına, onların psiko-sosyal ve kültürel özelliklerini göz önünde bulundurarak danışmanlık yapmıştır. Kendisine soru soran Arabi'ye karşı kullandığı cümleler ve örneklemeler ile diplomatik ilişkilerdeki ifadeleri ve iletişim tarzları birbirinden farklılık göstermektedir (Macit, 2004).

Hiz. Peygamber aynı problemlerle gelen danışanlarına farklı tavsiyelerde bulunmuş; onlara durumlarını, konumlarını ve yapabilme kapasitelerini göz önünde bulundurarak rehberlik etmiştir. Bu konu ile ilgili şu hadis bireysel farklılıklara dikkat çekmesi açısından kayda değerdir: “Amellerin en faziletlisi hangisidir?” sorusuna; “Allah’a iman, Allah yolunda cihad ve hacc-ı mebrur”⁵ başka birisine “Allah için sevmek”⁶ bir diğer danışanına “Vaktinde kılınan namaz”⁷ başka danışanına ise “Allah’tan afiyet dileyin. Çünkü bir kula afiyetten daha faziletli bir şey verilmemiştir.”⁸ Şeklinde danışanlarının bireysel durumlarına göre farklı cevaplar vermiştir.

Hiz. Peygamberin ashabının durumunu göz önüne alarak verdiği cevapların farklı olduğunu gösteren bir başka hadiste; maddi durumu iyi olmayan ashabı için “sadakayı, Allah’ı tesbih etmek, iyiliği emredip kötülükten sakındırmak ve helal yollardan ihtiyaçları gidermek olarak tanımlamış”⁹ Annesi vefat etmiş Sa’d b. Ubâde için ise “sadakayı; insanlara su temin etmektir”¹⁰ şeklinde tanımlamıştır.

Hiz. Peygamber her zaman danışanlarının kendi durumlarına en uygun öğütleri vermiştir. Kendisinden kısa ve öz öğüt isteyen bir sahabeye “Öfkelenme”¹¹ diyerek onun öne çıkan özelliğine yönelik tavsiyede bulunmuş. Benzer bir istekte bulunan başka sahabeye ise “Allah’a iman et, sonra dosdoğru ol.”¹² diyerek aynı sorulara

⁵ Buhari, “Hacc”, 4; Müslim, “İman”, 135

⁶ Ebû Dâvûd, “Sünnet”, 2

⁷ Buhari, “Tevhid”, 48

⁸ Tirmizi, “Deavat” 106

⁹ Müslim, “Zekat”, 53

¹⁰ Ebû Dâvud, “Zekat”, 41

¹¹ Buhari, “Edeb”, 76

¹² Müslim, “İman”, 62

danışanların ihtiyaçlarına ve bireysel durumlarını merkeze alan bir rehberlik anlayışıyla karşılık vermiştir.

Hız. Peygamber'in danışanlarına yaklaşımı incelendiğinde, bireysel farklılıkları merkeze alan bir rehberlik anlayışı uyguladığı görülmektedir. O'nun (sav) bu yaklaşımı, günümüz manevi danışmanlık anlayışındaki kişiye özgülük ve danışanın hazırbulunuşluk düzeyini dikkate alma ilkeleriyle büyük ölçüde örtüşmekte ve söz konusu ilkelerin uygulamadaki somut karşılığını ortaya koymaktadır.

Bireyin kişilik yapısı, kapasitesi ve psikolojik dayanıklılığı göz önünde bulundurulmadan yapılan manevi danışmanlık ve rehberlik uygulamaları etkili olmaz. Çünkü her birey aynı sorumluluk düzeyine, aynı dayanıklılığa ve aynı gelişim hızına sahip değildir. Hız. Peygamber'in rehberliğinde de benzer bir hassasiyet görülmektedir. O (sav), danışanlarının karakterlerini, yeteneklerini, eğilimlerini ve içinde bulundukları yaşam koşullarını dikkate alarak farklı yönlendirmelerde bulunmuştur. Maddi durumu sınırlı sahabeler için sadakayı günlük yaşamla bağlantılı ve uygulanabilir yollarla açıklaması, gücü ve sorumluluk kapasitesi yüksek olanları daha aktif alanlara yönlendirmesi; istikrara ihtiyaç duyanları ise düzenli ibadete teşvik etmesi, günümüz manevi danışmanlık anlayışında bireysel farklılıkları esas alan yaklaşım ile doğrudan paralellik olduğunu göstermektedir.

Günümüz manevi danışmanlık ve rehberlik uygulamalarında danışanın kendi seçimlerini yapabilmesi, rehberliğin etkili olabilmesi için temel bir ilke olarak kabul edilmektedir. Zorlayıcı ve tek tip öneriler yerine, kişinin kendi imkân ve potansiyeline uygun yönlendirme yapılması önerilmektedir. Hız. Peygamber'in (sav) danışanlarına tercihler sunması, onları zorlamadan en uygun yolu seçmelerine olanak tanınması, bu ilke ile örtüşmektedir.

Sonuç olarak Hız. Peygamber'in rehberliği, danışanın bireysel farklılığını dikkate alan ve kapasitesine uygun yönlendirmeler sunan bir model olarak günümüz manevi danışmanlık ve rehberlik anlayışıyla bütünlük sağlamaktadır. O (sav), rehberliğin yalnızca yol göstermek değil; danışanın kendi potansiyelini keşfetmesine, bilinçli kararlar vermesine, manevi olgunluğunu geliştirmesine hizmet ettiğini ortaya koymakta, insan merkezli yaklaşımın önemini göstermektedir.

2.1.2. Danışanın Kişisel ve Çevresel Niteliklerini Dikkate Alması

Hız. Peygamber, kendisine danışanların ve bir konu hakkında soru soranların özelliklerine son derece dikkat ederdi. Danışanlarının bilgi seviyesine, o an ki durumunu göz önünde bulundururdu. Danışma sürecinde yeni başlayanların durumlarını dikkate alır, belirli bir seviyeye gelmiş danışanlarına da daha önceden öğrettiklerini onlara tavsiye etmezdi. Her bir soruyu danışanın kişisel özelliklerine göre cevaplandırırđı (Ebu Gudde, 2011).

Örneğin; “Bir adam Rasulullah’ın (sav) yanına gelerek “hicret etmek ve cihada katılmak üzere sana beyat ediyorum. Ecrini de Allah’tan bekliyorum” dedi. Hız. Peygamber o danışanına “anne babandan birisi sağ mı” diye sordu. Adam evet cevabını verdi. Hatta her ikisi de sağ deyince, Hız. Peygamber de o danışanına “Allah’tan ecir istiyor musun” diye sordu. Adam evet diye karşılık verince, Hız. Peygamber “o halde hemen anne ve babanın yanına dön ve onlara güzel muamele et” buyurdu.”¹³ Hız. Peygamber’in hicret ve cihat için biat etmek isteyen danışanına verdiği cevap, onun danışanın kişisel ve çevresel niteliklerini ne kadar dikkatle değerlendirdiğini göstermektedir. Danışanının niyeti samimi ve dini açıdan değerli olmasına rağmen, Hız. Peygamber doğrudan isteğini kabul etmemiş; önce aile durumunu sorgulamıştır. Anne ve babasının hayatta olduğunu öğrenince, onun en öncelikli görevin cihat değil, ebeveynine hizmet olduğunu belirtmiştir. Böylece danışanın ailevi sorumluluğunu ve içinde bulunduğu şartları dikkate alarak yönlendirme yapmıştır.

Bu yaklaşım, manevi danışmanlık ve rehberlik niteliklerinden “danışan merkezli yaklaşım” ile birebir örtüşmektedir. Danışan merkezli yaklaşımda danışan merkezdendir. Danışana herhangi bir dayatma, zorlama ve baskı yapılmaz. Danışanın hayat şartları, bakış açısı ve manevi ihtiyaçları esas alınarak rehberlik sürecine eşlik edilir (Gürsu, 2022). Hız. Peygamber’in bu örnekteki tutumu da tam olarak bu niteliğin pratiğe yansımış hâlidir. Cihat gibi büyük bir ibadet söz konusu olsa bile, danışanın o anki ailevi yükümlülüğünü öncelikli görmüş, ona kendi şartlarına uygun bir rehberlik sunmuştur.

¹³ Buhari, “Cihad”, 138

Ayrıca bu örnek, manevi danışmanda bulunması gereken temel niteliklerden birisi olan “tanıma ”niteliğini de açıkça ortaya koymaktadır. Sağlıklı bir manevi danışmanlık ve rehberlik yapabilmek için danışmanın önce danışanını tanıması gerekmektedir. Hz. Peygamber de doğrudan hüküm vermemiş; önce “Anne ve baban sağ mı?” sorusuyla danışanını tanımaya çalışmıştır. Bu soru sadece demografik bir veri elde etmeye yönelikten ziyade, danışanın ailevi sorumluluk düzeyini ve öncelik sıralamasını belirlemeye yönelik bir değerlendirme adımıdır. Tanımayı gerçekleştirmeden herhangi bir yönlendirme yapmamış, danışanın mevcut sorumluluk alanını belirledikten sonra ona en uygun rehberliği sunmuştur.

Bir başka örnekte görüleceği üzere; eşinin dünyaya getirdiği siyahi bebeği kendisinden olmadığı şüphesiyle o çocuğu reddetmek isteyen bir bedevi ile aralarında şöyle bir diyalog geçmiştir;

-“Benim eşim siyah bir çocuk doğurdu. Ben bu çocuğu reddetmek istiyorum.”

-“Senin develerin var mı?

-“Evet.”

-“O develerin renkleri nasıldır?”

-“Kırmızıdır”

-“Bunların içinde beyazı siyaha çalan boz deve var mı?”

-“Evet, onların içinde boz renkli develer elbette vardır.”

-“Öyleyse bu boz renklerin nereden geldiğini düşünüyorsun?”

-“Ya Resulullah bu soyunun damarıdır, ona çekmiştir.”

-“Belki bu oğlan da eski bir soy köküne çekmiştir (yani ona benzemiştir)”¹⁴

Hiz. Peygamber’in danışanına yaklaşımı incelendiğinde, onun insanı merkeze alan, yargılamadan dinleyen ve çözümü doğrudan dayatmak yerine, karşısındaki kişinin kendi düşünce süreci içinde bulmasına imkân tanıyan bir iletişim tarzı benimsediği açıkça görülmektedir. Bu örnekte Hiz. Muhammed’in karşılaştığı kişi, çocuğunu kabullenmekte zorlanan ve soy bağı konusunda ciddi bir şüphe yaşayan bir

¹⁴ Buhari, “İ’tisam”, 12.

babadır. Peygamberimiz (sav) böyle hassas ve aile bütünlüğünü tehdit eden bir durumda doğrudan hüküm bildirerek ya da suçlayıcı bir tavır takınarak yaklaşmamış; aksine danışanın zihinsel ve duygusal durumunu anlamaya yönelik bir iletişim süreci başlatmıştır. Önce soru sormuş, ardından verdiği cevaplar üzerinden düşünmesini sağlamış ve sonuçta danışanın kendi ifadesiyle gerçeği fark etmesine imkân tanımıştır. Hz. Peygamber'in bu yaklaşımı, bütüncül değerlendirme sürecinde temel bir yer tutan soru sorma becerisiyle büyük ölçüde örtüşmektedir.

Soru sorma, bütüncül değerlendirme görüşmelerini gerçekleştiren danışmanın sahip olması gereken en önemli becerilerden biridir. Bütüncül değerlendirme, danışanı yalnızca dile getirdiği problem üzerinden değil, onun psikolojik özellikleri, içinde bulunduğu sosyal sistem, yaşantıları ve probleme yüklediği anlam çerçevesinde kapsamlı biçimde ele almayı ifade etmektedir. Bu sürecin sağlıklı yürütülebilmesi için danışmanın çeşitli mesleki becerilere sahip olması gerekmektedir. Özellikle empati, bütüncül değerlendirmenin kalbi; etkili soru sorma ise bu süreci harekete geçiren temel araçtır. Çünkü danışanı, yaşadığı sistemi ve danışma sürecine taşıdığı problemi derinlemesine anlayabilmek, ancak yerinde ve amaca uygun sorular yöneltmekle mümkündür. Bu bağlamda soru sorma, yalnızca bilgi edinmeye yönelik teknik bir eylem değil; danışanın iç dünyasına ulaşmayı sağlayan profesyonel bir beceridir. Doğru yapılandırılmamış ya da amaca hizmet etmeyen sorular, değerlendirme sürecini yüzeyde bırakabilmektedir. Bu nedenle danışmanın öncelikle hangi bilgiye ihtiyaç duyduğunu zihninde netleştirmesi ve kuramsal altyapısını sağlam tutması gerekmektedir. Aksi halde danışanın yaşadığı problem alanına ilişkin yeterli ve işlevsel sorular üretmek zorlaşacaktır. Dolayısıyla etkili soru sorma, hem mesleki bilgi birikimini hem de empatik anlayışı içinde barındıran bütüncül bir yeterlilik alanıdır (M. Çelik & Marangoz, 2024).

Hz. Peygamber'in bedevî ile kurduğu diyalog, bütüncül değerlendirme sürecinde soru sorma becerisinin somut bir örneğidir. Develer üzerinden yönelttiği sorular tesadüfî değildir; zira çöl kültüründe deve, bedevî için en somut ve en iyi bilinen varlıktır. Bu bağlamı dikkate alan Hz. Peygamber, danışanın kendi dünyasını merkeze alarak onun anlayabileceği bir analogi kurmuştur. Develerinin hepsi aynı renkte mi ve içlerinde farklı renkte olanlar var mı? gibi sorularla, genetik aktarım

gerçeğini doğrudan öğretmek yerine, bedevînin bunu kendi düşünce süreci içinde fark etmesini sağlamıştır. Sorular aşamalı ve yönlendirici biçimde ilerlemiş, danışan kendi verdiği cevaplarla soy benzerliğinin mümkün olduğunu kabul etmiştir. Burada dikkat çeken bir diğer husus da örnekleme yoluyla somutlaştırmadır. Soy ve kalıtım gibi soyut bir mesele, danışanın günlük hayatında bildiği develer üzerinden açıklanmıştır. Bu, manevi danışmanın danışanın dünyasına girerek onun anlayabileceği bir dil kullanmasının önemini ortaya koymaktadır. Böylece danışan, cevabı dışarıdan dayatılmadan kendi düşünce süreci içinde keşfetme imkânına sahip olmuştur. Bu yöntem, soru sorma becerisinin manevi danışmanlık ve rehberlik sürecindeki etkisini açık bir biçimde göstermektedir.

2.1.3. Danışanın Sosyo-Demografik Özelliklerini Dikkate Alması

Danışmanlık sürecinde dikkat edilmesi gereken en önemli hususlardan biri de danışanın sosyo-demografik özellikleridir. Çünkü her insan fizyolojik olarak farklı yaratılmakla beraber psikolojik olarak da farklı karakter yapısına sahiptir. Bireyin aldığı eğitim, yetiştiği sosyal çevre, içinde bulunduğu zaman dilimi ve yaşam koşulları onun düşünce dünyasını ve davranışlarını doğrudan etkilemektedir. Bu durumları göz önünde bulunduran Hz. Peygamber de danışmanlık sürecinde bireysel farklılıkları ve bireylerin içinde bulundukları şartları dikkate almış, danışanlarıyla iletişim kurarken bu özelliklere uygun bir yaklaşım benimsemiştir (Şeker, 2011). Kendisine herhangi bir konu hakkında danışıldığında, Hz. Peygamber, danışanın yaş durumunu göz önünde bulundurmuş; bireyin çocuk, genç ya da yaşlı olup olmamasına göre yönlendirmelerde bulunmuş ve rehberliğini bu durumlara uygun bir şekilde gerçekleştirmiştir (Y. Koç, 2020).

Hız. Peygamber, danışmanlık sürecinde özellikle dikkate aldığı sosyo-demografik özelliklerden biri, cinsiyettir. O, kadın ve erkeklerin fiziksel, psikolojik ve biyolojik açıdan farklılıklar taşıdığını kabul etmiş, bu farklılıkları danışmanlık sürecine de yansıtmıştır. Hadislerde kadın ve erkekler arasındaki farklılıklara doğrudan vurgu yapılmasa da, Hz. Peygamberin uygulamalarında bu farklılıklara özen gösterdiği açıkça görülmektedir (A. S. Yılmaz, 2020). Örneğin, kadınların hassas ve narin yapısını dikkate alan Hz. Peygamber, bir yolculuk esnasında kervanın hızını

artıran kişiyi, “Kristalleri kırma” diyerek uyarmıştır. ¹⁵Bu ifadesiyle kadınların zarif doğasına dikkat çekmiş aynı zamanda kadınlara saygı gösterilmesi ve değer verilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Hz. Peygamber danışmanlık sürecinde yaş faktörüne de dikkat etmiştir. Yaşlı bir kadınla konuşurken kullandığı üslup ile küçük bir çocukla muhatap olduğunda kullandığı tavır ve tarz farklı olmuştur. Örneğin; 14 yaşındaki İbn’i Ömer’i Uhud savaşına kabul etmesine karşın 15 yaşına geldiğinde Hendek Savaşı’na katılmasına izin vermesi¹⁶ yaş faktörüne önem verdiğini göstermektedir.

Hz. Peygamber, danışmanlık sürecinde danışanın ekonomik durumunu ve sosyal statüsünü de dikkate alan bütüncül bir yaklaşım sergilemiştir. Bu bağlamda Zâhir b. Haram (r.a.) olayı, bu yaklaşımın dikkat çekmesi bakımından kayda değer örneklerinden biridir: Zâhir b. Haram (r.a.), Medine toplumunun merkezinde yer almayan, çöl hayatı yaşayan ve fiziksel görünümü nedeniyle toplum içinde dikkat çekmeyen bir sahabeydi. Zaman zaman Medine’ye gelerek alışveriş yapar ve Hazreti Peygamber’e hediyeler getirirdi. Bir gün Zâhir b. Haram (r.a.), Medine çarşısında yetiştirdiği ürünleri satmakla meşgulken Hazreti Muhammed (s.a.v.) arkadan sessizce ona yaklaşmış, kollarıyla onu hafifçe tutarak elleriyle gözlerini kapatmıştır. Zâhir b. Haram (r.a.) şaşkınlıkla:

– “Kimsin sen, beni bırak!” diyerek kurtulmaya çalışmış, ancak kısa süre sonra bu davranışın Hazreti Peygamber’e ait olduğunu fark edince büyük bir sevinç duymuştur. Hazreti Peygamber (s.a.v.), Zâhir’e olan sevgisini ifade etmek amacıyla şakasını sürdürerek;

– “Bu köleyi satıyorum, kim almak ister?” şeklinde seslenmiştir.

Bunun üzerine Zâhir b. Hâram (r.a.) kendi sosyal ve fiziksel özelliklerine atıf yaparak:

– “Vallahi benim hiç değerim yoktur, beni satmakla eline bir şey geçmez.” sözlerle karşılık vermiştir.

Hazreti Muhammed (s.a.v.) ise Zâhir b. Hâram (r.a.)’a yönelik olarak ;

¹⁵ Müslim, “Fedâil”, 70.

¹⁶ Buhari, “Şehâdât”, 18

- “Sen asla değersiz değilsin, bilakis Allah katında çok değerlisin.” Buyurmuştur (Akt; Güler, 2013).

Bu olay, Hazreti Muhammed (s.a.v.)’in değersizlik duygusu yaşayan bireylere yönelik manevi danışmanlık ve rehberlik yaklaşımını göstermesi bakımından önem arz etmektedir. Zâhir b. Haram (r.a.), toplum içindeki sosyal konumu ve fiziksel görünümüne ilişkin algılar nedeniyle kendisini değersiz hissettiğini ifade etmiş, beni satacak olsan kimse bana değer vermez sözü ile kendisine karşı özsaygı algısındaki kırılmayı ortaya koymuştur. Hazreti Peygamber (s.a.v.) ise bu duygusal durumu fark ederek Zâhir (r.a.) ile bu süreçte destekleyici bir iletişim kurmuş ve “Sen Allah katında kıymetlisin.” buyurarak Allah katındaki değerini hatırlatmış, onun kendini değersiz hissetmesini engellemiş ve manevi olarak güçlendirmiştir. Bu yaklaşımı ile Allah Resulü, yalnızca danışanına teselli vermekle kalmamış, aynı zamanda danışanın iç dünyasını, ruhsal durumunu gözetken bir manevi danışmanlık ve rehberlik anlayışı sergilemiştir. Danışanın yaş, sosyal statü, ekonomik koşullar ve psikolojik durumu dikkate alınarak yapılan rehberlik, bireyin özsaygısını korur, özgüvenini güçlendirir ve manevi motivasyonunu artırır. Zâhir örneği, Hz. Peygamber’in danışanını bütüncül bir şekilde ele aldığını açıkça yansıtmaktadır.

2.2. Hz. Peygamber’in Rehberlik Sürecindeki Becerileri

Yeryüzündeki bütün insanlara kıymet veren Hz Peygamber, Yaratılanı Yaratan’dan ötürü sevmek, ilkesinden hareketle bütün mahlûkatı çok seven üstün bir karaktere sahiptir. O, kendisini peygamber kabul eden ve etmeyen herkese yol gösterici olmuştur. Her bireyin probleminin çözümü için kendisini sorumlu hissetmiş ve bu yolda büyük çaba sarf etmiştir. Hz. Peygamber’in insanlara karşı sergilediği bu kapsayıcı sevgi ve sorumluluk anlayışı, onun manevi danışmanlık ve rehberlik misyonunun temelini oluşturmaktadır. O, bireylerin yalnızca dini bilgi edinmelerini değil; doğruyu bilinçli şekilde tercih edebilmelerini, karşılaştıkları problemler karşısında sağlıklı bir yönelim geliştirebilmelerini de amaçlamıştır. Bu yönünü açık biçimde ortaya koyan hadislerden biri şu şekildedir:

“Ben ancak bir muallim (öğretici-rehber) olarak gönderildim.”¹⁷ Bu hadis, Hazreti Peygamber’in risalet görevini yalnızca tebliğ ile sınırlı görmediğini; aynı zamanda öğretme, bilinç kazandırma ve doğruya yönlendirme sorumluluğu taşıdığını göstermektedir.

“Muallim” ifadesi, salt bilgi aktaran bir öğretici olmanın ötesinde, bireyi bütün yönleriyle terbiye eden, eğiten ve eğitimin sürekliliğini sağlayan rehberdir. Onun faaliyeti, hayatın belirli bir alanıyla sınırlı değildir; aksine insanın varoluş sürecinin tamamını kuşatan bütüncül bir yönlendirme niteliği taşır. Muallim, bireyin yaşamının her aşamasına istikamet kazandıran, potansiyelini keşfetmesine imkân tanıyan, onu inşa eden, şahsiyetin özellikle manevî boyutunu şekillendiren ve geliştiren kişidir.¹⁸ Bu bağlamda Hz. Muhammed’in (sav) rehberliği, salt teorik bilgi aktarımıyla sınırlı kalmamış; bireyin inanç dünyasını, ahlâkî tutumlarını ve toplumsal ilişkilerini şekillendiren bütüncül bir faaliyet olarak tezahür etmiştir. Hz. Muhammed, insanın hem maddî hem manevî yönünü dikkate alan bir yaklaşımla sahabeyi yalnızca bilgilendirmemiş; aynı zamanda onları dönüştürmüş, bilinçlendirmiş ve kişilik gelişimlerine rehberlik etmiştir. Bu yönüyle onun muallimliği, manevî danışmanlık perspektifinde bireyin sorunlarına çözüm üreten, gelişimine eşlik eden ve hayatına istikamet kazandıran örnek bir model sunmaktadır

Hz. Peygamber’in danışmanlık sürecindeki rehberlik becerileri; insanı merkeze alan, ona güven veren ve problemlere çözüm odaklı bir rehberlik anlayışı üzerine kuruludur. O, kendisine başvuran her kişiyi dinlemiş, danışanın şartlarına, duygularına ve potansiyeline göre rehberlik etmiştir. Danışanlarına değer vermesi; onun sözlerinin gönüllerde karşılık bulmasını sağlamış, eğitimcilere en güzel rol model olmuştur.

2.2.1. Rehberlik Sürecinde Samimiyet Becerisi

Samimiyet; içtenlik ve açık yüreklilik anlamlarına gelmektedir (TDK, 2021). Dini açıdan samimiyet kavramı ise; “samim” kelimesinden gelen hem “iç” hem de “gönül” anlamına gelmektedir. Bu kelimedenden türetilmiş olan samimi sözcüğü ise “öz-sözü bir olan demektir. Samimiyet, kişinin içten bir niyetle hareket etmesi, kendisini

¹⁷ İbn Mace, Mukaddime, 17.

¹⁸ <https://www.maarifinsesi.com/muallim/> (Erişim Tarihi: 27.02.2025)

olduğu gibi ortaya koyması ve düşünceleriyle eylemleri arasında uyum bulunmasıdır. Bu yönleriyle tüm davranışlarının temelini oluşturmaktadır.¹⁹

Danışmanlık sürecinde samimiyet önde gelen iletişim etkenlerinden birisidir. Zira yapılan konuşmanın formu ne olursa olsun güler yüz, samimiyet ve tatlı dil her zaman çok önemlidir. Çünkü bu unsurlar akıldan çok kalbe ve ruha tesir eden etkenlerdir. Danışmanlık sürecinin etkili olabilmesi için yapılan konuşmanın bireyin ilgisini çekmesi ve anlatılmak istenen hedefin yakalanması için samimiyet gibi unsurları dikkate alınması gerekir (Şeker, 2011).

Hız. Peygamberin hayatı incelendiğinde, samimiyetin bütün yönleriyle yaşandığı örnek bir yaşam tarzı görülmektedir. O, Risâlet öncesinde Mekke toplumuna karşı kırk yıl boyunca dürüst, güvenilir ve içten bir kişilik sergilemiş; risâlet sonrasında ise yirmi üç yıl boyunca tüm Müslümanlara karşı samimiyet temelli bir rehberlik anlayışı ortaya koymuştur Hız. Peygamber, sosyal sınıf, ekonomik durum veya kölelik gibi toplumsal ayrımları dikkate almaksızın herkesle ilgilenmiştir. Özellikle toplumun zayıf kesimleri olan yoksullar, kimsesizler, yetimler ve gariplerle yakından ilgilenmiş; onların duygusal, sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarını önemsemiştir. Hız. Peygamberin bu davranışları, samimiyetin sadece sözlü bir ifade değil, davranış temelli bir erdem olduğunu ortaya koymaktadır (Erul, 2014).

Sahabenin Hız. Peygamber'i kabullerinde derin bir iman, tam bir teslimiyet, içten bir sevgi ve samimi bir bağlılık vardı. Sahabeler, Hız. Peygamber'i her yönüyle kendilerine rehber edindikleri bir şahsiyet olarak görmüş, hayatın tüm alanlarında örnek alınması gereken bir önder kabul etmişlerdir. Bu nedenle sahabeler, ona koşulsuz bir güven duyarak bağlanmışlardır. Sahabeler ile Hız. Peygamber arasında ne bir devlet başkanı ile halk arasındaki hiyerarşik mesafe ne de bir dinî lider ile cemaat arasındaki resmiyet söz konusudur. Aksine sahabeler (danışan) ile Hız. Peygamber (danışman) arasında sevgi, saygı ve güvenin hâkim olduğu samimi bir muhabbet ortamı mevcuttur (Y. Koç, 2020).

¹⁹<https://cankiri.diyaret.gov.tr/sayfalar/contentdetail.aspx?MenuCategory=Kurumsal&ContentId=1386> (Erişim tarihi: 11.11.2025)

Hız. Peygamber özellikle taşradan gelenler ve bedeviler ile rehberlik sürecinde iletişim kurarken daha anlayışlı bir tutum sergilemiş ve onların problemlerini dinlemiş, üzüm  nerileri sunmuştur. Hız. Peygamber, toplumsal statüye bakmaksızın her muhatabına saygı göstermiş ve insanları insan oldukları için değerli kabul etmiştir. O, kadın olsun erkek olsun herkesin, problemlerini çekinmeden sormaya teşvik edici bir yaklaşım sergilemiştir. (Yatkın, 2006).

Hız. Peygamberin samimiyet örneğini şu hadisede görmek mümkündür. Muaviye b. Hakem yeni Müslüman olmuş sahabilerden birisidir. Ve henüz namazda konuşulmaması gerektiğini bilmemektedir. Bir defasında namazda iken aksıran birisine “Yerhamükallah” diye hitap etmiş. Bunun  zerine yanında namaz kılanlar uyluklarına vurarak onu uyar mışlardır. Namaz sonrasında Muaviye Hız. Peygamberin ne diyeceğini sessiz bir şekilde beklerken, Allah Resulü onu samimi ve nazık bir şekilde uyar mıştır. Allah Resulünün samimiyetinden etkilenen Muaviye, Anam babam O’na feda olsun! Ne ondan önce ne de sonra daha güzel öğreten birini gördüm. Vallahi Resûlullah beni ne azarladı ne bana vurdu ne de hakaret etti.²⁰ Bu hadise, Hazreti Peygamber’in rehberlik sürecinde samimiyet becerisini etkin ve bilinçli bir biçimde kullandığını ortaya koymaktadır. Özellikle Muaviye b. Hakem’in dine yeni girmiş bir birey olması, Hız. Peygamber’in rehberlik yaklaşımında muhatabın davranışlarının arka planını dikkate aldığını göstermektedir. Hız. Muhammed (sav), karşısındaki bireyin bilgi düzeyini, dini öğrenme sürecinin başlangıcında olduğunu ve davranışın bilinçsizce gerçekleştirildiğini değerlendirerek ona göre bir tutum sergilemiş, karşısındaki bireyi mahcup edecek, incitecek ve topluluk önünde küçük düşürecek bir tavır sergilememiştir. Aksine, bireyin öğrenme sürecini destekleyen, güven duygusunu zedelemeyen ve iletişim bağını güçlendiren bir üslup benimsemiştir. Bu durum, rehberlik sürecinde bireyin yalnızca ortaya koyduğu davranışa odaklanmanın yeterli olmadığını, davranışın oluşumuna zemin hazırlayan bilgi düzeyi, psikolojik durum, öğrenme sürecinin de değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir.

Muaviye b. Hakem hadisesi, Hız. Peygamber’in manevi danışmanlığın ilk aşaması olarak kabul edilen rapport kurma sürecini etkili bir biçimde uyguladığını

²⁰ Müslim, “Mesacid”, 33.

göstermektedir Etkili bir rehberlik sürecinde ilk adım, danışan ile danışman arasında güven, kabul ve anlayış temelli bir ilişki kurma (rapport kurma) aşamasıdır. Rapport kurma, bireyler arasında sıcak ve huzurlu bir iletişim ortamının oluşturulmasını ifade etmektedir. Bu aşama, danışanın kendisini rahatça ifade edebilmesini kolaylaştırmakta, sürecin sağlıklı bir şekilde ilerlemesine katkı sağlamaktadır. Bu süreçte danışmanın aktif dinleme becerisi göstermesi, empatik bir yaklaşım sergilemesi, samimiyet ve sıcaklık duygusunu yansıtmaması danışana güven veren temel unsurlar arasında yer almaktadır (Gürsu, 2022). Bu bağlamda, Muaviye b. Hakem hadisesi, Hz. Peygamber'in rehberlik sürecinde rapport kurma aşamasını son derece etkili bir şekilde uyguladığını göstermektedir. Hz. Peygamber'in yargılayıcı olmayan, anlayışlı ve nazik yaklaşımı, bireyin kendisini güvende hissetmesini sağlamış ve aralarında güvene dayalı bir iletişim zemini oluşturmuştur. Bu durum, manevî danışmanlıkta ilk temasın niteliğinin, sürecin sağlıklı ve verimli ilerlemesinde belirleyici bir rol oynadığını ortaya koymaktadır.

Bir başka samimiyet örneğinde ise; bir sahabe Hz. Peygamber'in huzuruna geldiğinde heyecandan titremeye başlar. Bunu gören Allah Resûlu , “*Sakin ol! Ben bir kral değilim. (Güneşte) kurutulmuş et yiyen bir kadının oğluyum*”²¹ diyerek muhatabıyla arasına mesafe koymadan, onun duygularına hitap ederek yaklaşmış, muhatabını rahatlatmış ve kendisini, ulaşılmaz bir otorite değil, samimi bir dost olduğunu göstermiştir. Bu yaklaşım, manevî danışmanlıkta bireyin kendisini anlaşılmış ve değerli hissetmesinin, iletişimin etkinliği ve rehberlik sürecinin başarısı açısından kritik olduğunu göstermektedir.

2.2.2. Rehberlik Sürecinde Empati Becerisi

Empati kelimesi Türk Dil Kurumu tarafından “duygudaşlık” kelimesiyle ifade edilmektedir. Kavramsal olarak empati kavramı; “bireyin karşısındaki kişiyi kendi bakış açısından değil, onun içinde bulunduğu şartlar, yaşantılar ve anlam dünyası çerçevesinde anlayabilme yeteneğidir.” (TDK, 2021). Bu yönüyle empati, yalnızca başkasının duygularını fark etmek değil; o duyguların ortaya çıktığı bağlamı

²¹ İbn Mâce, “Et’ime”, 30.

kavrayabilmek ve kişinin davranışlarının ardındaki motivasyonu onun perspektifinden değerlendirebilmektedir.²²

Rehberlik sürecinde bulunması gereken en önemli becerilerden biri empatidir. Empati, danışanın iç dünyasına adım atabilme, onun penceresinden hayatı görebilme ve onun gerçeğini kendi gerçeği gibi hissedebilme yeteneğidir. Danışman, empati becerisiyle danışanın hikayesini anlar aynı zamanda danışanın hislerini hisseder hem de bu durumu danışanına sözüyle, sesiyle, beden diliyle ve bakış açısı ile hissettirerek empati halkasını tamamlar. Rehberlik sürecinde empati olmadan kullanılan tüm teknik ve beceriler danışmanlık sürecine gerçek bir katkı sağlamaz (M. ÜNAL vd., 2022).

İslam anlayışına göre empati; bireyler arası ilişkilerde sadece muhatabı ya da ötekini anlamak ve anladığını herhangi bir şekilde ona iletme, böylece anladığını söylemek suretiyle karşı tarafı sadece psikolojik olarak rahatlatmak değil; onu önce anlamak, sonra buna göre verilecek tepkiyi belirlemek ve belirlenen tepkiyi eyleme dönüştürmektir. Empatinin olgusal olarak İslami değerler algılamasında ahlaki ve sosyal bir değer olarak yer aldığını söz konusu değerlerin hayatı kuşatan bir algılama biçimi olarak İslami anlayışın temelini oluşturduğunu görmek mümkündür (C. Ağırman, 2006). Bu temel ilkesi Hz. Peygamberin şu hadisinde açıkça görülmektedir; *“Sizden biriniz kendisi için istediğini mümin kardeşi için de istemedikçe iman etmiş olmaz.”*²³ Hadis incelendiğinde empati konusunun özünü bütünüyle yansıttığı görülmektedir. Hadiste Peygamberimiz (sav) inananların sadece kendi menfaatlerinin peşinde koşan bireyler değil; kalplerini başkalarının kalbiyle aynı hizaya getirebilen, duygularını paylaşabilen insanlar olmalarını istemektedir. Hadiste Hz. Peygamber, inananların birbirlerinin sıkıntılarını anlayabilmeleri, birbirlerine karşı adaletle muamele edebilmeleri, duygudaşlık kurabilmeleri için ve olaylar karşısında daha nesnel kalabilmeleri gerektiğini vurgulamaktadır (Şentürk, 2016). Böyle bir yaklaşımla danışman ve danışan arasında sağlıklı bir iletişim kurulmuş olur. Danışan bu anlayışın sonucunda kendisini anlaşılmış ve değerli hisseder.

Hz. Peygamber’in empati temelli bu yaklaşımı, onun hayatında somut örneklerle açıkça görülmektedir. O, insanları yalnızca ilke ve kurallar çerçevesinde

²² <https://www.memorial.com.tr/saglik-rehberi/empati-nedir> (Erişim tarihi: 28.02.2026)

²³ Tirmizi, Kıyame, 59.

yönlendirmemiş; onların içinde bulundukları şartları ve psikolojik durumlarını dikkate alarak davranışlarını şekillendirmiştir. Bu yaklaşımın somut bir örneği ise Muaz b. Cebel ile yaşanan şu hadisede görülmektedir:

“Muaz, bir gece Peygamber Efendimiz (sav) ile birlikte yatsıyı kıldıktan sonra kavmine gelerek onlara imam oldu ve Bakara suresini okumaya başladı. Derken bir adam selâm vererek namazdan ayrıldı. Sonra yalnız başına kıldı ve çıkıp gitti. Sahabeler o kişiye tepki gösterdiler. O da durumu sabah Hz. Peygamber’e arz edeceğini söyledi. Sabah Hz. Peygamber’e gelerek kendilerinin gündüz çok çalıştıkları için yorulduklarını fakat Muaz’ın Bakara suresini okuduğunu anlattı. Bu duruma sinirlenen Hz. Peygamber (sav) Muaz’a “Sen fitneci mi oldun? Duha, Leyl ve Ala surelerini okusaydın ya”²⁴ dedi.

Başka bir rivayette Hz. Peygamber’in Muaz’a üç defa “Fettan” dediği belirtilmektedir. Fettan kelimesi “nefret ettiren” veya “azap vermek” anlamlarında kullanılmaktadır. Bu ifade ile Hz. Peygamber, namazın gereğinden fazla uzatılmasının cemaat üzerinde bir baskı ve zorluk oluşturabileceğine dikkat çekmektedir. Nitekim kıraatin uzun tutulması, özellikle gün boyu çalışan, yorgun, hasta ya da yaşlı kimselerin ibadetten zorlanmalarına; hatta cemaatle namazdan uzaklaşmalarına sebep olabilecek bir durumdur. Bu hadise, Peygamber Efendimizin (sav) rehberlik anlayışında empatiyi merkeze aldığını açıkça göstermektedir. Muaz’ın niyeti güzel olmakla birlikte cemaatin şartlarını yeterince gözetmemesi bir eksiklik olarak değerlendirilmiştir. Peygamberimiz Efendimiz (sav) ibadetin insanlara ağır bir yük hâline gelmesini değil, onların gönül huzuruyla sürdürebilecekleri bir kolaylık olmasını istemiştir. Böylece hem bireyin psikolojik durumunu hem de toplumsal birlikteliği koruyan dengeli bir rehberlik modeli ortaya koymuştur. Onun bu tutumu, dini anlatırken ve yaşatırken insanın duygu dünyasını dikkate almanın rehberlik sürecindeki vazgeçilmez önemini açıkça ortaya koymaktadır.

Hz. Peygamber’in empati becerisine bir diğer örnek olay ise şu şekildedir; Hz. Peygamber, Muaz B. Cebel’i İslam’ı öğretmesi, zekat işlerini düzenlemesi ve adaleti tesis etmesi için Yemen’e göndermeden önce birtakım tavsiyelerde bulunmuştur. Bu

²⁴ Müslim, Salat, 178; Buhari, Ezan, 60-63.

tavsiyelerden birisi de konumuzla ilgili olan empati becerisi ile ilgilidir. Allah Resulü *“Kolaylaştırın, zorlaştırmayın; müjdeleyin, nefret ettirmeyin ve hüküm verirken birbirinizle uyum içinde olun”*²⁵ buyurarak Muaz B. Cebel’e tavsiyelerde bulundu. Hadis ele alındığında, danışmanın danışanına karşı; görüşü, dini, fikri ne olursa olsun katı bir üslup yerine şefkat, anlayış ve kolaylaştırıcılığı esas alınması gerektiğini ve iletişimde anlayışlı bir dil kullanılması gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır. Danışman, kendi görüşünü empoze etmeden, baskı uygulamadan problemlerine onun gözüyle bakarak rehberlik sürecine eşlik etmelidir.

Hiz. Peygamberin, empati yaklaşımı sadece tavsiye etmekle yetinmemiş, gerek manevi danışmanlık ve rehberlik uygulamalarında gerek günlük yaşantısında gerekse insanlarla olan ilişkilerinde fiilen göstermiştir. O’nun empatiyi davranışa dönüştürdüğünü gösteren bir hadise de şöyledir;

Enes bin Malik’in küçük kardeşi Ebu Umeyr’in “Nuğayr” adı verilen küçük bir kuşu vardı ve bu kuşu çok severdi. Hiz. Muhammed, Ebu Umeyr’i gördüğünde onunla yakından ilgilenir, çocukla iletişim kurmak için kuşunu sorarak şakalaşırdı. Ona sevgi dolu bir şekilde “Ya Eba Umeyr! Ne yaptı Nuğayr?” diyerek hitap eder, böylece çocuğun dünyasına girerek onunla samimi bir bağ kurardı. Bir gün Ebu Umeyr’in çok sevdiği kuşu Nuğayr’in öldüğü öğrenilir. Küçük bir çocuk için büyük anlam taşıyan bu kayıp, Ebu Umeyr’i derinden üzmüştür. Hiz. Peygamber bu durumu duyduğunda onun üzüntüsünü önemsemiş ve küçük bir çocuğun yaşadığı bu kaybı görmezden gelmemiştir. Bunun üzerine Ebu Umeyr’in evine giderek ona başsağlığı dilemiş, onunla konuşmuş ve gönlünü almaya çalışmıştır. Bu ziyaret sırasında çocuğun duygularını anlamaya çalışmış, onun üzüntüsünü paylaşmış ve teselli edici sözlerle moral vermiştir.²⁶ Hiz. Peygamber’in bu davranışı, çocukların duygularını önemseyen ve onların dünyasını anlamaya çalışan bir rehberlik anlayışını ortaya koymaktadır. O, çocuklarla iletişim kurarken onların seviyesine inmeyi, onların sevinç ve üzüntülerini paylaşmayı önemli görmüştür. Ebu Umeyr’in yaşadığı küçük gibi görünen bir kayıp karşısında gösterdiği bu ilgi, çocukların duygusal gelişimine verilen değerin açık bir göstergesidir. Bu yaklaşım, empatik rehberliğin en güzel örneklerinden biri olarak

²⁵ Buhari, “Cihad”,164.

²⁶ Müslim, “Âdâb”, 30, Ebû Dâvûd, “Edeb”, 69

değerlendirilmektedir (Zahitoğlu, 2025). Günümüz manevi danışmanlık ve rehberlik anlayışı açısından değerlendirildiğinde bu davranış, çocukların duygularını anlamının, onları ciddiye almanın ve empati kurmanın ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Bir çocuğun sevdiği bir hayvanın ölümü yetişkinler için küçük bir olay gibi görünse de çocuk açısından büyük bir kayıp olabilmektedir. Hz. Peygamber'in bu durumu fark ederek Ebu Umeyr'i ziyaret etmesi, onun çocukların psikolojik ve duygusal ihtiyaçlarına ne kadar duyarlı olduğunu göstermektedir. Bu yönüyle Hz. Peygamber'in tutumu, çocuklarla sağlıklı iletişim kurma, onların duygularını anlama ve empatik yaklaşım sergileme konusunda eğitimcilere ve ebeveynlere önemli bir örnek teşkil etmektedir.

2.2.3. Rehberlik Sürecinde Koşulsuz Kabul Becerisi

Hz. Peygamber'in yeni bir medeniyet inşa etmesinde yalnızca etkili iletişimi değil; sevgiye dayalı insani ilişkileri, bireylere verdiği değer ve güven, sade yaşam anlayışı, mazlumların koruyucusu olması, iyilik ve merhameti ile özverili davranışları da önemli rol oynamıştır (Yağcı, 2017).

Hz. Peygamber tüm bireylere eşit davranır, onları kırmamak için son derece özen gösterirdi. İnsanları zengin-fakir, köle-efendi, beyaz-siyah vb. gibi ayrımlara göre değerlendirmez; karşılaştığı herkese selam verir ve onlarla musafaha ederdi. Hz. Peygamberin sevgisi belirli bir zümreye veya gruba ait değildi. Köleleri diğer insanlardan ayırmaz, onlarla aynı sofrada yemek yer, onlara eziyet edilmesine izin vermez ve fırsat buldukça köleleri azat ederdi. O'nun şefkat ve merhameti; din, dil, ırk ve cinsiyet ayrımı gözetmeyen evrensel bir nitelik taşımaktaydı. Bu yönüyle Hz. Peygamber, insanlara koşulsuz kabul anlayışıyla yaklaşmış; karşısındaki kişiyi yalnızca insan olması sebebiyle değerli görmüştür (Dikmen, 2003).

Hz. Muhammed'in (sav) rehberlik sürecinde danışanlarına yaklaşımında sergilediği koşulsuz kabul anlayışı, davranış ve tutumlarında açıkça kendini göstermektedir. Bu durumu ortaya koyan örneklerden biri de sahabeden Cabir bin Abdullah tarafından nakledilen şu hadisedir: Cabir b. Abdullah'ın rivayetine göre bir gün Hz. Peygamber ve sahabeleri birlikte otururken yanlarından bir cenaze alayı geçmiştir. Hz. Peygamber cenazeyi görünce hemen ayağa kalkmıştır. Onun ayağa kalktığını gören sahabeler de saygı gereği onunla birlikte ayağa kalkmışlardır.

Sahabiler bu durum karşısında cenazenin bir Müslümana ait olduğunu düşünmüşlerdir. Ancak kısa bir süre sonra cenazenin bir Yahudiye ait olduğu anlaşılmıştır. Bunun üzerine sahabilerden bazıları durumu Hz. Peygamber'e hatırlatarak, "Ey Allah'ın Resülü! Bu cenaze bir Yahudiye aittir." demişlerdir. Bunun üzerine Hz. Peygamber, son derece anlamlı bir cevap vererek şöyle buyurmuştur: "O da bir insan değil midir?"²⁷ Hz. Peygamber'in bu söz ve davranışı, insan onuruna verdiği değerin önemli bir göstergesidir. O, cenazenin sahibinin hangi dine mensup olduğuna bakmaksızın, bir insanın ölümüne saygı gösterilmesi gerektiğini davranışıyla ortaya koymuştur. Böylece insan olmanın başlı başına bir değer taşıdığını vurgulamıştır. Bu yaklaşım, Hz. Peygamber'in insanlara din, dil, ırk veya sosyal statü ayrımı yapmadan yaklaştığını göstermektedir.

Bu hadise aynı zamanda Hz. Peygamber'in rehberlik anlayışında yer alan koşulsuz kabul ilkesini de yansıtmaktadır. O, karşısındaki kişiyi önce insan olarak görmüş ve insana verilen değeri her şeyin üzerinde tutmuştur. Hz. Peygamber'in insan merkezli yaklaşımını ve evrensel merhamet anlayışını ortaya koyması bakımından önemli bir örnektir. Onun bu tavrı, toplumsal ilişkilerde önyargıdan uzak durmanın, insanı sadece insan olduğu için değerli kabul etmenin ve farklılıklara rağmen saygılı bir yaklaşım sergilemenin gerekliliğini göstermektedir. Bu yönüyle söz konusu hadise, Hz. Peygamber'in oluşturduğu medeniyet anlayışının temelinde insan onuruna verilen değerin bulunduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Hız. Peygamberin Vahşi'ye karşı tutumu da yine koşulsuz kabule verilecek en güzel örneklerdir. Vahşi; Uhud savaşında Hız. Peygamberin amcası olan Hız. Hamza'yı şehit etmiş, bu durum Müslümanlar için büyük güç ve moral kaybı olmuştur. Hız. Peygamber kendisini sıkıntı zamanlarda koruyan amcası olduğu için onun ölümüne çok üzölmüş ama her şeye rağmen huzuruna danışmak için gelen Vahşi'yi kabul etmiştir. O, en yakın akrabasını öldüren, İslam'a en büyük zararı dokuyan kimseye kin gütmemiş, ön yargıda bulunmamış, hiçbir şart öne sürmeden problemlerini dinlemiş ve çözüm arayışında olmuştur (Y. Koç, 2020).

²⁷ ²⁷ Müslim, "Cenaiz", 81.

Hz. Muhammed'in (sav) bireylere yaklaşımında görülen koşulsuz kabul anlayışını gösteren örneklerden biri de Dımam bin Salebe ile yaşanan olaydır; Hz. Peygamber ahabıyla birlikte Mescid-i Nebevî'nin önünde otururken uzaktan yabancı bir kişi görünmüştür. Uzun örgülü saçları başının iki yanından sarkmakta, iri yapılı ve oldukça güçlü görünmekteydi. Devesinden hızlı ve kararlı bir şekilde inmiş, ardından kendinden emin adımlarla Hz. Peygamber ve sahabilerin bulunduğu yere doğru ilerlemiştir. Yanlarına geldiğinde doğrudan, "Muhammed hanginizdir?" diye sormuştur. Sahabiler Hz. Peygamber'i gösterince bu kişi, Hz. Peygamber'e bazı sorular sormak istediğini söylemiş; ancak sorularını sorarken sert ve kaba bir üslup kullanabileceğini, bu nedenle bundan dolayı incinmemesini rica etmiştir. Hz. Peygamber ise onun bu sözlerine anlayışla karşılık vermiş ve sormak istediği bütün soruları sabırla dinleyip cevaplamıştır. Dımam b. Salebe İslam'ın temel esasları hakkında sorular sormuş; namaz, zekât, oruç ve diğer dini yükümlülükler hakkında bilgi almıştır. Hz. Peygamber tüm sorularını açık ve sakin bir şekilde cevaplamış, onun sert ve doğrudan tavrına rağmen hiçbir şekilde kırıcı ya da yargılayıcı bir tutum sergilememiştir. Bu samimi ve anlayışlı yaklaşım karşısında Dımam b. Salebe Hz. Peygamber'den etkilenmiş ve Müslüman olarak oradan ayrılmıştır (Yardım, 1994).

Bu olay, Hz. Peygamber'in insanlara yaklaşımında koşulsuz kabul anlayışının önemli bir örneğini ortaya koymaktadır. Hz. Peygamber, karşısındaki kişinin üslubuna, dış görünüşüne veya sert tavrına bakarak onu yargılamamış; aksine onu anlamaya çalışarak sorularını sabırla cevaplamıştır. Bu tutum, iletişimde empati kurmanın ve bireyi olduğu gibi kabul etmenin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Manevi danışmanlık ve rehberlik sürecinde bireyler farklı düşünceler, şüpheler ve sorunlarla danışmana başvurabilmektedirler. Bu noktada danışmanın görevi bireyin tavrını eleştirmek veya yargılamak değil; onun yaşadığı içsel arayışı anlamaya çalışmak ve uygun bir rehberlik sunmaktır. Hz. Peygamber'in Dımam b. Salebe'ye karşı sergilediği sabırlı ve anlayışlı tutum, danışanın kendisini özgürce ifade edebileceği bir iletişim ortamının oluşmasına katkı sağlamaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MANEVİ DANIŞMANLIK BAĞLAMINDA HZ. PEYGAMBER'İN ÇOCUKLARA, GENÇLERE VE AİLELERE YÖNELİK REHBERLİK UYGULAMALARI

3.1. Hz. Peygamber'in Çocuklara Manevi Danışmanlık Uygulamaları

Türk Dil Kurumuna göre çocuk kavramı; “bebeklik ile erginlik arasındaki gelişme döneminde bulunan kız veya erkek olarak” olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2021). Kur'an-ı Kerim'de “çocuk” kelimesi yerine, henüz bülûğa ermemiş insan manasında “ibn veled, gulâm, sagir, zürriyet, hafede, ehl, âl, rebâib...” gibi kelimelerin kullanıldığı tespit edilmiştir.²⁸ Genel anlamda çocuk kavramı; doğumla başlayıp ve ergenlik çağına kadar devam eden bir süreç olarak kabul edilmekte ve bu dönemi yaşayan kimseye denilmektedir.²⁹

İnsan gelişimine ve yaşam sürecine bakıldığında üç temel gelişim dönemi olduğu görülmektedir: çocukluk, gençlik ve yetişkinlik. İnsanın yaşam sürecini oluşturan bu gelişim evreleri birbirinden kopuk değildir. Bir gelişim evresinde ortaya çıkan sorunlar ve olumsuzluklar, sonraki gelişim dönemini de etkileyecektir. Bu sebeple çocukluk dönemi, bireyin gelecekteki yaşamının temellerini atması ve karakterinin biçimlendiği dönem olması bakımından büyük önem taşımaktadır (Dam, 2011). Çünkü bireyler; gerek bedensel, gerekse ruhsal yönden gelişim, değişim ve etkileşim süreçlerini bu dönemde yaşamaktadır. Çocuk, karakterini ve kimliğini bu dönemde şekillendirmeye başlar; doğru ve yanlış davranışları, faydalı ve zararlı bilgileri bu zaman diliminde öğrenir. Kişinin edep ve ahlak eğitim anlayışının temelleri de bu dönemde atılır, temizlik alışkanlığı, büyüklere saygı, hoşgörü, yardımlaşma, insan sevgisi, doğruluk adalet gibi üstün ahlaki değerler, güzel erdemlerin temelleri insan ruhunda bu dönemde atılır ve sonraki yaşamına yön verir (Apak, 2010).

Tebliğ ettiği ve bütün insanlığa sunduğu mesajı ile hayatın her alanına yön veren Hz. Peygamber, manevi danışmanlık ve rehberlik alanında da pek çok örnek uygulamanın öncüsüdür. O, eğitimci ve rehberlik kişiliğini her fırsatta ortaya koyarak yaptığı görevin aslında bir eğitim ve rehberlik faaliyeti olduğunu göstermiştir. Hz.

²⁸ <https://islamansiklopedisi.org.tr/cocuk> (Erişim tarihi: 26.12.2025)

²⁹ <https://islamansiklopedisi.org.tr/cocuk#3-fikih> (Erişim tarihi: 26.12.2025)

Peygamber; gerek aile ortamında, gerek camide ve gerekse toplumun diğer diğer alanlarda sergilemiş olduğu uygulamalarıyla, eğitim ve rehberlik görevini bizzat yerine getirdiğini ortaya koymuştur. Hz. Peygamberin çocuklarla olan ilişkilerine bakıldığında; çocuklara karşı büyük bir sevgi ve hoşgörü içerisinde olduğu, onlara değer verdiği, selamlaşıp hal hatır sorduğu, arzu ve isteklerini dikkate aldığı, aralarında adaleti gözettiği, onlarla şakalaştığı görülmektedir (Sağlam, 2002). Çocuklara karşı derin bir sevgi ve şefkat besleyen Hz. Peygamber, onları ciddiye alıp seviyelerine inmek suretiyle onların problemleriyle bizzat ilgilenmiştir. O (sav), çocuklara sevgisini tam gösteremeyen bir dönemde çocukların gönlünü hoş tutmuş ve onların her türlü makul isteklerini yerine getirmeye çalışmıştır. Çocukların dostluğunu ve güvenini kazanmış onlarla özel olarak ilgilenmiştir (Apak, 2010).

Allah Resulünün çocuklarla ilişkisi muhabbet şefkat ve merhamet üzerine kuruluydu. O, *“Küçüğümüze merhamet etmeyen, büyüğümüze saygı göstermeyen, iyiliği emredip kötülükten sakındırmayan bizden değildir”*³⁰ buyururken en çokta bu hususa dikkat çekmiştir. Allah Resulü (sav) her ne sebeple olursa olsun çocukların incitilmelerine göz yummazdı. Çocuklar yaramazlık yahut hata yaptıklarında azarlamaz, hatalarını düzeltmeleri için uyarır onlara rehber olurdu. Bu duruma en güzel örnek ise; Rafi b. Amr örneğidir. Çocukken bir gün ensarın hurmalarını taşlarken yakalanmış ve Allah Resulü’nün huzuruna getirilmişti. Resulullah (sav) onu cezalandırmak yerine önce, *“Çocuğun, hurmaları neden taşıyorsun?”* diye sormuş, o da *“yemek için”*. Diye karşılık vermişti. Bunun üzerine Hz. Peygamber, *“Hurmaları taşılama da altına düşenlerden ye”* buyurarak ona doğruyu öğretmiş, başını okşamış ve ona dua emiştir.³¹ Çocuğun psikolojisini düşünerek ona dokunması, başını okşaması ve ilk olarak olayın nedeni öğrenerek çözüm üretmesi bizler için bir örnek teşkil etmektedir.

3.1.1. Hz. Peygamber’in Çocuklara Yaklaşımı

Bu bölümde Hz. Peygamber’in “Asr-ı Saadet” dönemindeki çocuklara ve kendi torunlarına yönelik yaklaşımı ele alınacak; iman, ibadet ve ahlak alanlarındaki dini rehberlik uygulamaları örnekler üzerinden incelenecektir.

³⁰ Tirmizî, “Birr”, 15.

³¹ Ebû Dâvûd, “Cihâd”, 85.

3.1.1.1. Erkek ve Kız Çocukları Arasında Ayrım Yapmaması

İslam'ın doğduğu dönemde; cahiliye Arap toplumunda kız çocuklarına yönelik olumsuz tutumlar sosyal bir problem haline gelmiş, bu durum zaman zaman kız çocuklarının öldürülmesine kadar varan insanlık dışı uygulamalara dönüşmüştür. Söz konusu dönemde kız çocukları, aile içinde çoğu zaman maddi bir yük olarak değerlendirilmiş, aynı zamanda sosyal açıdan da bir utanç unsuru olarak görülmüştür. Bu anlayış, özellikle ekonomik kaygılar ve kabileler arası rekabet gibi toplumsal dinamiklerle beslenmiş; sonuç olarak kız çocuklarının yaşam hakkı ciddi biçimde ihlal edilmiştir (Sarıçam, 2007).

Kur'an-ı Kerim ise her ne sebeple olursa olsun kız çocukların öldürülmesini tamamen reddetmiş ve kötülemiştir. Ekonomik gerekçelerle ya da toplumsal endişelerle çocukların hayatına son verilmesini yasaklanmış, bu davranışın büyük bir sapma ve ağır bir günah olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca kız çocuklarının diri diri toprağa gömülmesi gibi uygulamaların ahirette sorgulanacağı ifade edilerek, bu tür fiillerin hem ahlaki hem de dini açıdan kabul edilemez olduğu açıkça ortaya konulmuştur.³² Bu bağlamda Kur'an-ı Kerim, çocukların yaşama haklarını koruma altına alarak cinsiyete dayalı ayrımcılığı reddetmiştir. Hz. Peygamber de bu ilahi ilkelere uygun olarak kız çocuklarını erkek çocuklarla eşit bir statüye kavuşturmuş, onların sevgi, şefkat, merhamet gibi aynı değere sahip olduklarını hem sözleri hem de uygulamalarıyla ortaya koymuştur.

Hz. Peygamber, çocuklara rengi ve cinsiyeti ne olursa olsun eşit davranılması gerektiğini ashabına öğretmiş; bu ilkenin toplumda uygulanmasını göstermek amacıyla onlara rehberlik etmiştir. Arap toplumunda uzun süredir yerleşmiş bulunan davranışları değiştirmek için kız çocuklarına özel ilgi göstererek bu konuda ashabına örnek olmuştur (Apak, 2010). Kız ve erkek çocuklara eşit muamele edilmesi gerektiğini, kız çocuğuna karşı olumsuz duygular beslenmemesi ve yaşama haklarına saygı gösterilmesi gerektiğini her fırsatta davranışlarıyla ortaya koymuştur. Ayrıca Hz.

³² İsra 17/31, En'am 6/140

Peygamber, sözlerinde ve uygulamalarında kız çocuğuna öncelik vermeyi teşvik etmiş ve kız çocuğu yetiştirmenin büyük mükâfat olduğunu dile getirmiştir.

O'nun kız çocuklarına karşı gösterdiği hassasiyet, hadislerinde açıkça görülmektedir. Bir hadiste Hz. Peygamber, *“Her kimin bir kızı olur da onu diri diri toprağa gömmez, hor görmez, erkek çocuğunu ona tercih etmezse Allah onu cennete alır”* ³³buyurarak İslam'ın kız çocuklarına verdiği değeri vurgulamıştır. Bir başka hadiste ise *“Her kim kız çocukları sebebiyle sıkıntı çekerse, o kızlar onun için cehennem ateşine siper olur”* ³⁴ diyerek kız çocukları yetiştirmenin karşılığının büyük olduğuna dikkat çekmiştir. Bu tutumuyla, kendi çağının ötesinde bir yaklaşım sergilemiş ve kız çocuklarına olan bakış açısını kökten değiştirmiştir.

Hz. Peygamber'in kız çocuklarına verdiği değeri sadece sözleriyle ifade etmekle kalmamış, günlük yaşamında sergilediği davranışlarla da bu ilkeyi bizzat uygulamıştır. Bu yaklaşımın en somut göstergelerinden biri, kız torunu Ümame ile yaşadığı olaydır: Bir gün sabah namazında Hz. Peygamber imamlık yaparken, küçük kız torunu Ümame'yi omzuna almıştır. Namazın rükû safhasına geldiğinde nazikçe onu omzundan indirmiş, secdeden kalktığı anda ise tekrar omzuna almıştır ³⁵Bu davranışıyla Hz. Peygamber, sadece kız çocuğuna karşı olan sevgi ve şefkatini göstermemiş, aynı zamanda cemaattekilere ve ashabına, çocuklara özellikle kız çocuklarına nasıl değer verilmesi gerektiğini somut bir örnekle öğretmiştir. Ayrıca bu olay, onun sözleri kadar günlük yaşamındaki davranışlarının da eğitici ve rol model niteliğinde olduğunu ortaya koymaktadır. Kendi kız çocuklarına karşı son derece hürmetkâr davranmış, kız çocuğuna karşı oluşan olumsuz Cahiliye algısını tersyüz etmiştir. Hz. Peygamber hadislerinde çocukların haklarını sürekli vurgulamış, onların eşit olduğunu, onlara karşı ayrımcılık yapılmaması gerektiğini uygulamalarıyla göstererek rol model olmuştur (Yıldırım & Öz, 2021).

3.1.1.2. Çocukları İmtihan Vesilesi Kabul Etmesi

Hz. Peygamber'in yaşamı, insanın karşılaşılabileceği en ağır imtihanların canlı örnekleriyle doludur. O (sav), karşılaştığı bu sıkıntılar karşısında gösterdiği sabır ve

³³ Ebu Davud, “Edeb”, 120-121.

³⁴ Müslim, “Birr”, 147.

³⁵ Müslim, “Mesacid”,41; Buhari, “Salât”,106.

tevekkülle sadece kendi çağının değil, tüm zamanların insanlarına örnek olmuştur. Evlat kaybı gibi derin bir acı karşısındaki tutumunu ele almadan önce, Kur'an-ı Kerim'de çocukların birer imtihan vesilesi olarak ifade edildiği ayetlere kısaca değinmek faydalı olacaktır : *“Biliniz ki, mallarınız ve çocuklarınız ancak sizin için bir sınavdır. En büyük mükâfat ise Allah katındadır”*³⁶ . Çocuk, ebeveyn için son derece kıymetli ve derin bir sevgi bağının merkezinde yer alan bir varlıktır. Onların hayatına anlam katan, sevinç ve umut kaynağı olan çocuklar, aynı zamanda bu güçlü sevgi sebebiyle önemli bir imtihan vesilesidir. Ebeveynler, çocuklarına duydukları yoğun sevgiye rağmen Allah'ın rızasından uzaklaşmaz ve sorumluluklarını ihmal etmezlerse bu imtihanı başarıyla vermiş olurlar (Asfur, 2018). Konuyla ilgili başka bir ayette ebeveynler, mal ve evlat sevgisinin kendilerini Allah'ı anmaktan alıkoymaması konusunda uyarılmaktadır: *“Ey İnananlar! Sizi mallarınız ve çocuklarınız Allah'ı anmaktan alıkoymasın; böyle olanlar hüsrana uğrayanlardır.”*³⁷ Bu ayet, çocuk sevgisinin anne babaya dini sorumlulukları unutturmaması ve bu sevginin Allah ve Resulünün önüne geçmemesi gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, çocukların bir imtihan vesilesi olması yalnızca hayattaki varlıklarıyla sınırlı değildir, asıl sınav onların kaybı ve ayrılığı karşısında ebeveynlerin sergilediği tutum ve sabırda kendini göstermektedir.

Hız. Peygamber, evlat acısı gibi en zor sınavlardan birini defalarca yaşamıştır. İki Hz. Hatice'den, biri Hz. Mariye'den olan erkek çocuklarının tamamı erken yaşta vefat etmiştir. Kız çocuklarının çoğu, Hz. Peygamber'in sağlığında vefat etmiş, yalnızca Hz. Fatıma hayatta kalmıştır. Hayattayken bir çocuğu hariç tüm çocuklarının ölümüne tanık olan Peygamberimiz (sav), bu büyük acıya bizzat katlanarak sabır sınavından geçmiştir. O, diğer insanlar gibi acısıyla tatlısıyla insan olmanın gerektirdiği tüm duyguları yaşarken, aynı zamanda imanı ve tevekkülüyle bu sıkıntıya örnek bir duruş sergilemiştir (Özafşar vd., 2015). Bu bağlamda, Hz. Peygamber'in oğlu İbrahim'in ölümü karşısındaki göstermiş olduğu tutumu kayda değerdir: Enes b. Malik'in naklettiğine göre Resulullah (sav), “Bu gece bir oğlum oldu. Ona atam İbrahim adını verdim” buyurdu. Sonra Enes şunları anlattı: “O çocuğu

³⁶ Enfal, 8/28

³⁷ Münafikun, 63/9

Resulullah'ın (sav) gözleri önünde can verirken gördüm. Resulullah'ın gözleri yaşardı ve şöyle buyurdu: *“Göz yaşarır, kalp üzülür fakat biz Rabbimizin razı olacağı sözlerden başkasını söyleyemeyiz. Ey İbrahim, biz senin ölümünden dolayı gerçekten üzgünüz.”*³⁸ Sahabeler, Hz. Peygamber'in oğlu İbrahim'in vefat etmesinden dolayı duyduğu üzüntüyü büyük bir şaşkınlıkla karşılamışlar ve bunun sebebini kendisine sormaktan da geri durmamışlardır. Çünkü sahabeye göre bir peygamber olan Resulullah'ın (sav) böyle acılar karşısında daha sakin olmasını ve duygularını açığa vurmamasını düşünmüşlerdir. Hz. Peygamber'in sorulan soruya göz yaşarır, kalp hüznlenir şeklindeki cevabı ise bir baba olarak oğlunun vefatından dolayı duyduğu üzüntüyü ortaya koymaktadır. Aynı zamanda bu durum, Hz. Peygamber'in bir insan olduğunu ve böyle acıların doğal karşılanması gerektiğini de göstermektedir. Ancak o, bu tür zor olaylarla karşılaşırken metanetli olmayı ve Allah'ın hoşnut olmayacağı davranışlardan uzak durmayı da öğütlemektedir (Arslan, 2017).

Hz. Peygamber'in bu tutumu, acı ve yas karşısında ebeveynlerin duygularını bastırmak yerine, imanla destekleyerek sabır ve teslimiyet göstermeleri gerektiğine dair örneklik teşkil etmektedir. Evlat acısı yaşayanlara verilebilecek teselli, Hz. Peygamber'in kızına söylediği şu sözde özetlenir: *“Allah'ın aldığı ve verdiği her şey kendisine aittir. Her şey Allah katında takdir edilmiştir. Sen sabırlı ol ve mükâfatını Allah'tan bekle.”*

Kur'an-ı Kerim'in çocukları birer imtihan vesilesi olarak görmesi ile Hz. Peygamber'in çocuklarını kaybettiğinde sergilediği metanet, evlat acısı yaşayanlara sabır, dayanma gücü ve umut aşılama güçlü bir rehber niteliğindedir. O acıyı hissetmenin doğal bir durum olduğunu gösterirken sabır ve teslimiyetle Allah'a yönelmenin de mümkün olduğunu göstermiştir. Hz. Peygamber'in bu tutumu, evlat ile imtihan olan her birey için hem teselli hem de manevi rehber niteliğindedir.

3.1.1.3. Çocukları Bir Kuvvet Vasıtası Görmemesi

Hz. Peygamber, çocuklarını ve torunlarını hiçbir zaman güç, üstünlük ve kuvvet vasıtası olarak görmemiş ve onlarla övünmemiştir. Kur'an-ı Kerimde bu

³⁸ Ebu Dâvûd, “Cenaiz”, 23,24.

konuya dair pek çok uyarı yer almaktadır: “*Malları ve çocukları Allah katında kendilerine bir fayda sağlamayacaktır*”³⁹ ayeti; dünya hayatında kişinin sahip olduğu mal, makam veya aile bağlarının kıyamet gününde ona hiçbir avantaj sağlamayacağını vurgulamaktadır. Bu ayet, insanların yalnızca kendi amellerinden sorumlu olduğunu ve herkesin hesaba çekileceği o günde hiçbir dünyevi bağın ya da makamın geçerli olmayacağını açıkça belirtmektedir (Karaman vd., 2007). Benzer uyarıyı Hz. Peygamber’in en yakınlarına karşı yaklaşımında da görmek mümkündür. Kızına söylediği sözler, hem yakınlarına duyduğu şefkati hem de sorumluluk anlayışını yansıtmaktadır: “*Ey Fatıma! Kendini cehennemden kurtar! Çünkü sizi Allah’ın azabından kurtarmaya benim gücüm yetmez. Ama aramızdaki akrabalık bağı sebebiyle sizinle ilgimi kesmeyeceğim*”⁴⁰ Bu ifade, Hz. Peygamber’in en yakınlarına dahi bir ayrıcalık tanınmadığını, her insanın Allah katında kendi amellerinden sorumlu olduğunu göstermektedir.

Peygamber Efendimiz (sav); *anne ve babaların, çocukların sahibi değil emanetçisi*⁴¹ olduğunu ifade etmiştir. Yüce Yaratıcı, dünyaya yeni bir canın gelmesini istemiş ve bu canın oluşumu, doğumu ve gelişiminden ebeveynleri sorumlu kılmıştır. Bu nedenle anne ve babaların görevi, kendilerine teslim edilen emaneti büyük bir titizlikle korumak; çocuklarını sevgi, merhamet ve adalet duygusu ile yetiştirmektir. Ebeveynler, çocukları üzerinde sınırsız bir tasarruf hakkına sahip değildir; aksine bu emaneti nasıl koruduklarının ve süreç boyunca onları nasıl şekillendirdiklerinin hesabını Allah’a vereceklerdir. Bu bilinç, çocukların anne ve babanın güç veya övünç kaynağı olarak görülmemesini de zorunlu kılmaktadır. Çünkü çocuk; anne ve babanın gücünü temsil eden bir varlığı değil, Allah’ın emaneti olarak kendilerine teslim edilen bir nimettir (Özafşar vd., 2015). Bu perspektiften bakıldığında, ebeveynlerin sorumluluk bilinci ve tevazu içinde çocuklarını yetiştirmesi, hem aile içi sağlıklı ilişkilerin kurulmasına hem de çocukların manevi ve ahlaki gelişimlerinin desteklenmesine katkı sağlamaktadır.

³⁹ Mücadele Suresi-17

⁴⁰ Müslim, “İmân” 348,

⁴¹ Müslim, “Fedâilu’s-sahâbe”, 107.

3.1.1.4. Çocukları Allah’a Hamd’e Davet Etmesi

Hız. Peygamber, çevresindeki çocukların, özellikle de torunlarının eğitimiyle bizzat ilgilenmiş ve eğitimlerine büyük önem vermiştir. Çocukların duygusal ihtiyaçlarını ve öğrenme süreçlerindeki duygusal yatkınlıklarını dikkate almış; her bir çocuğa yaşına ve anlayış seviyesine uygun bir dille hitap etmeye önem vermiştir. Manevi bir rehber olarak Peygamberimiz (sav), çocukların kalplerinde Allah sevgisini yerleştirmeyi ve onların daha çok küçük yaşta hamd, zikir ve şükretme bilinciyle tanıştırmayı hedeflemiştir.

Doğar doğmaz bebeklerin kulağına ezan ve kamet okunması, onların manevi eğitimine atılan ilk adımlardan biri olarak büyük önem taşımaktadır. Hız. Peygamber torunlarının ve ashabının çocuklarının kulağına bizzat kendisi ezan okuyarak, onların dünyaya Allah’ın adıyla başlamasını sağlamıştır. Bu uygulama, yalnızca bir gelenek değil; aynı zamanda çocukların hayatlarının ilk anlarından itibaren Allah bilinciyle tanışmasına ve manevi farkındalık geliştirmesine katkıda bulunan etkili bir eğitim yöntemidir. Ayrıca Hız. Peygamber, yeni konuşmaya başlayan çocuklara Kelime-i Tevhid’i öğretmeye çalışmış ve bu süreçte ashabına da örnek olmuştur. Çocukların özellikle dil gelişimi açısından alıcı oldukları dönemde, Allah’ı hamd ve teşbih ifadeleriyle tanıştırmayı hedeflemiş, onların zihinsel ve manevi gelişimlerini destekleyen bir öğrenme ortamı oluşturmuştur (Yıldırım & Öz, 2021).

Hız. Peygamberin rehberlik anlayışının temelini, kişinin her durumda Allah’ı anması ve O’na yönelmesi ilkesine dayanmaktadır. Nitekim Hız. Peygamberin Abdullah b. Abbas’a verdiği öğütlerde; insanın genişlik zamanında Allah’ı unutmaması, sıkıntılı zamanlarda da O’na sığınması gerektiğini özellikle vurgulamıştır. Ayrıca Allah’ın emir ve yasaklarına daima bağlı kalmayı, her dilek ve ihtiyaç anında yalnızca Allah’a yönelmenin önemini belirtmiştir.⁴² Bu yaklaşım, çocukların erken yaşlardan itibaren Allah’ı tanımasını, O’nunla güçlü bir bağ kurmasını ve iman bilinci geliştirmesini hedefleyen bir rehberlik anlayışını yansıtmaktadır.

⁴² Tirmizi, “Kıyamet”,6

3.1.1.5. Yetim Çocukları Himaye Etmesi ve Gözetmesi

Yetim; “babası ölmüş olan (çocuk); babasız” denilmektedir. Sözlükte “yalnız olmak, tek başına kalmak” anlamındaki yûtm kökünden türeyen yetim kelimesi çeşitli nesnelerin tekliğini ifade eder. Babasını kaybeden küçük büyük herkese yetim denilse de fıkhîta henüz bulûğ çağına ermemiş çocuklar hakkında kullanılmaktadır (Arı, 2013). Hz. Peygamber, kendisi de bir yetim olarak büyüdüğü için yetim çocuklara karşı son derece hassas davranmış ve onları kendi çocuklarından ayırmamıştır. Onlara öz evlatlarına gösterdiği sevgi ve yakınlığı göstermiş, hatta daha büyük bir şefkat ve özenle yaklaşmıştır. Yetimleri evinde misafir eden Hz. Peygamber, onların her türlü ihtiyacını bizzat karşılamış; koruyup gözetme sorumluluğunu en güzel şekilde yerine getirmiştir. Onun merhamet ve şefkat dolu himayesinde büyümenin değeri, azatlı kölesi Zeyd b. Hârîse’nin tercihinde açıkça görülmektedir. Zeyd, ailesine dönme imkânı bulunmasına rağmen Hz. Peygamber’in yanında kalmayı seçmiş ve onun evini kendi baba ocağına tercih etmiştir. Bu durum, Peygamber Efendimizin (sav) çevresindekilere, özellikle de yetimlere karşı ne denli duyarlı ve merhametli davrandığının en güzel örneklerinden biridir (Apak, 2017).

Hz. Peygamber, çocuk yaşta yetim kalmış biri olarak yetimlerin duygularını en iyi anlayan ve onların yaşadıklarını en derinden hisseden kişiydi. O’nun yetimlere karşı gösterdiği hassasiyetin temelinde hem kendi yetimlik tecrübesi hem de Allah’ın yetimlerle ilgili bildirdiği ilahi mesajlar yer almaktadır. Hz. Peygamber, yetimlere yönelik manevi rehberliğinde öncelikle şefkat ve merhameti esas almıştır. Kalbinin katılığından şikâyet eden bir kişiye Peygamber Efendimiz (sav), yetimlerin başını okşamasını ve fakirleri doyurmasını⁴³ tavsiye etmiştir. Yetimin başını okşamakla kastedilen ise ona sevgi ve merhamet göstermek, kimsesizlik duygusunu hafifletmek ve gönlünü kazanmaktır.

Hz. Peygamber’in yetimlere yönelik şefkat ve merhametini yansıtan dikkat çekici örneklerden biri, Uhud Savaşı’nda babasını kaybeden Akrabe’nin oğlu Beşîr ile yaşanan hadisedir: Beşîr, Hz. Peygamber’in huzuruna çıkıp babasının akıbetini sorduğunda, aldığı “Baban şehit oldu” haberiyle derin bir üzüntüye kapılarak

⁴³ İbn Hanbel, II, 387.

ağlamaya başlamıştır. Hz. Peygamber, küçük çocuğun gözyaşlarını tutmasını beklemeden ona şefkatle yönelmiş ve “Ağlama!” diyerek teselli etmiştir. Ardından, yüreğine dokunan şu sözleri söylemiştir:

- “Bundan böyle baban ben olayım, annen de Âişe olsun, ister misin?”

Beşîr, hiç tereddütsüz - “Evet, isterim” ⁴⁴cevabını vermiştir. Bunun üzerine Allah Resûlü, çocuğu şefkatle kucaklamış, saçlarını okşamış ve onu bağrına basmıştır.

Bu olay, Hz. Peygamber’in yetim çocukların duygusal ihtiyaçlarını dikkate alan, onların güven, sevgi ve aidiyet duygularını yeniden inşa etmeye yönelik bir rehberlik anlayışına sahip olduğunu göstermektedir. Nitekim söz konusu yaklaşım, yetimlerin yaşadığı psikolojik boşluğu doldurmayı ve onların yeniden hayata tutunmalarını desteklemeyi amaçlayan bir manevi danışmanlık örneğidir. Bu bağlamda, özellikle eğitimcilerin sınıflarında bulunan yetim öğrencileri gözetmeleri, onların duygusal ihtiyaçlarını dikkate alarak daha hassas ve kapsayıcı bir yaklaşım benimsemeleri, Hz. Peygamber’in ortaya koyduğu manevi danışmanlık ve rehberlik modelinden ilham almaları açısından büyük önem taşımaktadır.

3.1.2. Hz. Peygamber’in Çocuklara Yönelik Dini Rehberlik Uygulama Örnekleri

3.1.2.1. İman Konularında Rehberlik

Çocukluk dönemi, insan gelişimin en hızlı gerçekleştiği evrelerden biri olup bu süreçte bireyin doğuştan getirdiği potansiyeller şekillenmekte ve ileriki yaşlarda sürdürülecek dinî yaşamının temelleri atılmaktadır. Bu bakımdan çocukluk dönemi, hem duygusal gelişim hem de manevi yönelim açısından kritik bir önem taşımaktadır. Bu evrede din, daha çok duygusal boyutuyla tecrübe edildiğinden, sağlıklı bir dinî inancın oluşumunda belirleyici unsur da dinin duygu boyutudur. Buna bağlı olarak, çocuğun duygusal gelişim sürecinin sağlıklı ilerlemesi ya da çeşitli problemlerle sekteye uğraması, onun yetişkinlik dönemindeki dinî tutum ve davranışlarını doğrudan etkilemektedir. Erken çocukluk yıllarında edinilen dinî deneyimler ve verilen telkinler,

⁴⁴ İbn Hacer, İsâbe, I, 302.

bireyin zihinsel ve duygusal dünyasında kalıcı izler bırakmakta; kişilik ve karakter gelişiminin şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır (Ay, 2012).

Çocukluk döneminin hassas ve belirleyici yapısı, Hz. Peygamber'in çocuklara yönelik iman konularında rehberlik uygulamalarının incelenmesini gerekli kılmaktadır. Bu çerçevede Hz. Peygamber'in uygulamalarına bakıldığında, çocukların gelişim özelliklerini dikkate alarak, duygusal ve zihinsel dünyalarına İslam inancını yerleştirmeye gayret ettiği dikkat çekmektedir.

O, hem kendi çocuklarını hem de çevresindeki çocukları seviyelerine uygun şekilde Allah'a imana davet ediyordu. O'nun bu yaklaşımı, çocukların temel dini bilgileri anlamalarına ve içselleştirmelerine yardımcı olurken, onların İslam'a olan bağlılıklarını da güçlendiriyordu. Hz. Peygamber, onları sevgi ve sabırla yönlendirirken, iman konularında rehberlik ederken de basit ve anlaşılır yöntemler kullanıyordu. Bu uygulamasıyla çocuklar, İslam'ın temel prensiplerini anlamaya ve bunları hayatlarında uygulamaya teşvik ediliyordu (E. Çelik, 2024).

Hz. Peygamber'in çocuklara iman konularındaki rehberlik uygulamaları incelendiğinde, onların sevgi ve güven ortamı içerisinde imana davet edildiği, bu konuda karşılaşılan fırsatların bilinçli bir şekilde değerlendirildiği görülmektedir. Bu yaklaşımın dikkat çekici örneklerinden biri, henüz ergenlik çağına ulaşmamış olan İbnü Seyyad ile gerçekleşen diyalogdur: Hz. Peygamber, ona “Benim Allah'ın elçisi olduğuma şahadet eder misin?” şeklinde hitap ederek doğrudan ancak yumuşak bir üslupla imana davette bulunmuştur.⁴⁵ Bu olay, çocuğun birey olarak muhatap alındığını ve onun inanç dünyasına saygılı bir şekilde yaklaşım sergilendiğini göstermektedir. Benzer şekilde, Hz. Peygamber'in hizmetinde bulunan Yahudi bir çocuk hastalandığında onu ziyaret ettiği ve bu esnada İslam'a davet ettiği, çocuğun da babasından izin alarak müslüman olduğu⁴⁶ kaynaklarda yer almaktadır. Örnekler birlikte ele alındığında, Hz. Peygamber'in çocuklara yönelik yaklaşımının yalnızca bir tebliğ faaliyeti olmadığı; aynı zamanda bir manevi danışmanlık ve rehberlik süreci olduğu anlaşılmaktadır. Onun rehberliğinde dikkat çeken husus, çocuğun duygusal ve zihinsel dünyasını dikkatle gözeterek, iletişimde yönlendirme, telkin ya da zorlamadan

⁴⁵ Buhari, “Cihad”, 182

⁴⁶ Ebu Davud, “Cenaiz”, 5

ziyade; merak uyandırma, düşünmeye sevk etme ve anlamlandırma sürecine eşlik etme ön plandadır. Yine, karşısındaki çocuğun bireyselliğine saygı duyduğu ve iman konularında iradesini özgür bir şekilde kullanmasına imkân tanıdığı açıkça görülmektedir. Ayrıca Hz. Peygamber'in rehberlik uygulamalarında gönüllülük esastır. Çocuk herhangi bir dayatma olmadan sürece dahil olarak ve imanını kendi iradesiyle keşfetmektedir.

Çocuk, duygusal ve zihinsel gelişimi ilerledikçe çevresiyle daha fazla iletişim kurar ve sosyalleşir. Konuşmayı öğrenmesiyle birlikte merak duygusunun etkisiyle sürekli sorular sorar; özellikle 3-4 yaşlarından itibaren Allah hakkında da sorular yöneltmeye başlar. Bu dönemde çocukların soruları bazen şaşırtıcı olabilir; ancak bu durum eleştiri ya da yargılama sebebi olmamalıdır. Aksine, çocuklara sabır, sevgi ve anlayışla yaklaşılmalı; onların ruh dünyası korku veya ceza ile değil, sevgi temelli bir yaklaşımla şekillendirilmelidir. Çünkü çocuğun kalbine giden en etkili yol sevgidir. Bu nedenle çocuklara Allah'a iman gibi temel bir konuda rehberlik ederken, sevgi, merhamet ve müsamahaya dayalı bir yöntem izlenmelidir. Allah sevgisini merkeze alan bu rehberlik, çocuğun hem duygusal hem de manevi gelişimine katkı sağlayarak hayata umut ve güvenle bakmasına imkân tanır (Ay, 2012). Bu bağlamda Hz. Peygamber, çocukların erken yaşlardan itibaren imanla tanıştırılmasını tavsiye etmiş ve bu konuda ashabına rehberlik etmiştir. *"İlk söz olarak çocuklarınıza güzel bir şekilde Lâ ilâhe illâllah"* demeyi öğretiniz!"⁴⁷ diyerek ashabına tavsiyede bulunmuştur. Çocuğun erken yaşta bu ifadeyle tanışması, onun zihninde Allah'ın birliği fikrinin sade ve anlaşılır bir şekilde yerleşmesine yardımcı olur. Ayrıca bu ifade, çocuğun güven duygusunu besler. Tek bir ilaha inanmak, çocuk için sığınılacak, güvenilecek ve sevilecek bir varlık fikrini güçlendirerek sağlam bir inanç geliştirmesine imkân tanıyacaktır.

Hz. Peygamber'in çocuklara yönelik bir başka rehberlik uygulaması, onların yaş ve gelişim düzeylerine uygun olarak iman, sabır ve Allah'a güven konularında yönlendirilmesidir, bu yaklaşım Abdullah b. Abbas ile aralarında geçen konuşmada açıkça görülmektedir: Bir gün Peygamberimiz(sav) devesine binmişken, ben de onun

⁴⁷ Beyhakî, "Şuabu'l-İmân", VI, 398

arkasındaydım. Bana şöyle buyurdu: Abdullah, sana bazı önemli öğütler vermek istiyorum: *“Genişlik zamanlarında kendini Allah’a sevdire ki, O da seni sıkıntılı ve zor zamanlarında sevsin. Allah’ın emir ve yasaklarına önem ver ki, Allah da sana önem versin ve seni gözet sin. Allah’ın hakkını gözet ki; O’nu her zaman yanında bulasın. Bir şey isteyeceğin vakit Allah’tan iste; yardım dilediğinde yine Allah’tan dile. Şunu bil ki; bütün varlıklar bir araya gelip sana zarar vermek isteseler bile, Allah’ın takdir ettiği dışında bir şey yapamazlar. Kader yazılmıştır ve yazılanlar kesinleşmiştir. Bilmiş ol ki, Allah’ın yardımı sadece sabredenler içindir ve her zorlukla beraber mutlaka bir kolaylık vardır.”*⁴⁸ Bu rehberlik uygulamasında öne çıkan hususlar şu şekildedir:

Yaş ve gelişim düzeyine uygun yönlendirme: Hz. Peygamber, öğütlerini Abdullah b. Abbas’ın anlayabileceği bir şekilde sunmuş, karmaşık kavramları sade ve uygulanabilir örneklerle açıklamıştır. Bu, rehberliğin çocuğun gelişim seviyesine uygun olduğunu göstermektedir.

Gönüllülük ve içselleştirme: Örnek, çocuğun kendi iradesiyle öğütleri dilemesini ve anlamlandırmasını sağlayacak şekilde, baskı uygulamadan bir yaklaşım sergilemiş olduğunu göstermektedir. Bu yaklaşım, çocuğun iman ve sorumluluk bilincini içtenlikle benimsemesini ve kalıcı bir şekilde hayatına yansıtmasını desteklemektedir.

Duygusal ve manevi güven: Sevgi ve güven ortamı manevi danışmanlıkta temel bir unsurdur. Bu bağlamda Peygamberimizin (sav) sözleri, çocuğun kendini güvende ve değerli hissetmesini sağladığını göstermektedir.

Uygulamaya yönelik rehberlik: Bu yaklaşım, çocuğa yalnızca teorik bilgi aktarmak yerine, hayatta uygulayabileceği ve deneyimleyebileceği bir rehberlik sunulduğunu gösterir.

Sabır ve Allah’a güvenin teşviki: Kader, sabır ve Allah’a güven konularında yapılan yönlendirme, çocuğun manevi dayanıklılığını geliştirmeye yöneliktir. Bu, rehberliğin ruhsal ve ahlaki gelişimi destekleyen bir boyutunu oluşturmaktadır.

⁴⁸ Tirmizi, “Kıyamet”, 60

3.1.2.2. İbadet ve Amel Konularında Rehberlik

Hız. Peygamber, çocuklara yönelik ameli konularda rehberliğinde onların yaşını, gelişim düzeyini ve içinde bulundukları şartları dikkate alan bir yaklaşım sergilemiştir. Rehberlik sürecinde çocukların ilgisini canlı tutmaya özen göstermiş, onları yormaktan ve usandırmaktan özellikle kaçınmıştır. Çocukların belli bir olgunluk ve hazırbulunuşluk seviyesine ulaşmadan sorumluluk yüklenmemesi gerektiğini rehberlik anlayışının temel ilkelerinden biri haline getirmiştir. Bu anlayışını yansıtan örnek şu şekildedir: Küçük sahabi Abdullah b. Hişam'ı annesi elinden tutarak biat etmesi için Hız. Peygamber'e götürüp O'ndan çocuğun biatını kabul etmesini istedi. Hız. Peygamber de: "O küçüktür!" buyurarak çocuğun başını okşayıp ona dua etti.⁴⁹ Örnek ele alındığında, Hız. Peygamber'in rehberlik sürecinde çocukların olgunlaşma düzeyine ve hazırbulunuşluk seviyesine önem verdiği görülmektedir. Yaşı küçük bir çocuğun biat gibi bir sorumluluğu anlayıp yerine getirmesi mümkün değildir. Bu nedenle, çocuğun biatını kabul etmemiş ancak ona karşı ilgisiz davranmayarak başını okşamış ve dua etmiştir. Bu tutumuyla O'nun rehberliğinde sevgi, anlayış ve merhametin de belirleyici olduğu görülmektedir.

Hız. Peygamber'in çocuklara rehberliğinde dikkat ettiği hususlardan biri de onların uygun ortam ve fırsatlarla ibadet etmelerine olanak sağlamasıdır. Çocukların dini sorumlulukları öğrenirken rahat ve güvenli bir ortamda bulunmaları, ibadeti benimsemelerini kolaylaştırmaktadır. Enes b. Malik'in aktardığı şu olay Hız. Peygamber'in çocuklar için uygun ortam ve fırsatları değerlendirme tutumunu ortaya koyması bakımından önemlidir: Enes'in anneannesi Müleyke, kendi yaptığı bir yemeğe Hız. Peygamber'i davet etmişti. Davete icabet eden Hız. Peygamber de hazırlanan yemekten yedi ve sonra ev halkına "Haydi kalkın da size namaz kıldırayım!" dedi. Enes'in ifadesine göre "Bunun üzerine ben, kalkarak çok kullanılmaktan kararmış bir hasırımızı getirmeye gittim ve onun üzerine biraz su serptim ki namaz kılmak için uygun olsun. Daha sonra Resûlullah (sav) o hasırın üzerinde namaza durdu. Yetim bir çocuk ile ben, onun arkasında saf tuttuk; anneannem

⁴⁹ Buhari, "Ahkam",47.

de bizim arkamıza durdu. Bu hâlde Resûllullah (sav) bize iki rekât namaz kıldırıldı. Sonra izin isteyip evine gitti.”⁵⁰

Namaz; küçük bir çocuğun dünyasında en önemli değişimlerin başlangıcıdır. Çocuk, ailesindeki bireylerin Yüce Yaratıcı ile iletişim halinde olduğunu gözlemlediğinde; ameli konuları öğrenme aşamasında onlardan doğrudan örnek almış olur. Çocuğun en yakınlarının namaz kıldığını görmesi, bu ibadetin onun zihninde soyut bir kavram olmaktan çıkarak somut ve anlaşılır bir davranış haline gelmesini sağlamaktadır. (Çeleğin, 2010). Bu bağlamda, Enes b. Malik örneği incelendiğinde Hz. Peygamber’in şu noktalara önem verdiği görülmektedir:

- **Uygun ortam:** Hz. Peygamber, çocukların ibadetlerini rahat ve güvenli bir şekilde yerine getirebilmeleri için uygun bir alan hazırlamıştır. Evdeki hasırın temizlenip su serpilmesi gibi küçük ama önemli düzenlemelerle, çocukların ibadeti doğru ve sorunsuz bir şekilde deneyimlemesi sağlanmıştır.
- **Katılımı teşvik:** Çocuklar namaza dahil edilerek ibadeti yalnızca gözlemlemekle kalmamış, uygulamalı olarak öğrenmişlerdir. Safa durmaları ve Hz. Peygamber’in rehberliğinde namaz kılmaları, ibadeti doğrudan deneyimleyerek öğrenmelerini mümkün kılmıştır.
- **Ölçülü uygulama:** Namazın yalnızca iki rekat olarak kıldırılması, sürecin çocuklar için uzun veya yorucu olmadan tamamlanmasını sağlamıştır. Bu şekilde, çocukların dikkatlerinin dağılmadan ve sıkılmadan ibadeti yerine getirmeleri sağlanmıştır.
- **Örnek olma:** Hz. Peygamber’in kendi davranışlarını göstererek çocuklara rehberlik etmesi, ibadetin sadece sözle değil, örnekle öğrenilebileceğini ortaya koymaktadır. Saf düzeni ve namazın adımlarını göstererek çocukların gözlem yoluyla öğrenmesini sağlamıştır.

Hz. Peygamber’in çocukları sosyal hayattan dışlamadığının en açık göstergelerinden biri, onların Medine Mescidine gelmelerine engel olmamasıdır.

⁵⁰ Buhârî, “Salât”, 20, “Ezân”, 171; Müslim, “Mesâcid,” 266.

Peygamber Mescidinde vakit namazlarında erkeklerin arkasında saf tutacak sayıda çocuğun bulunması⁵¹, Allah Resûlü'nün çocukları bilinçli biçimde hayatın doğal akışıyla iç içe yetiştirdiğini göstermektedir. Nitekim Hz. Peygamber'in zaman zaman kız veya erkek torunlarını omzunda taşıyarak namaz kılması⁵², bu hâlde cemaate namaz kıldırması ve hatta cuma hutbesi irat etmesi, onun çocukların namaz ve ibadet ortamında büyümelerini teşvik eden pedagojik yaklaşımını açıkça ortaya koymaktadır (Özaşar vd., 2015). Bununla birlikte Hz. Peygamber, çocukların ibadet ortamında bulunmalarını teşvik etmekle yetinmemiş, onların ibadet ortamında doğru davranışlar geliştirmesi için gerekli gördüğü durumlarda uyarılarda bulunmuştur. Namaz kılarken etrafına bakan Enes örneğinde görüldüğü gibi, Hz. Peygamber tatlı bir üslup ile “Yavrucuğum! Namazda yüzünü sağa sola çevirip bakma”⁵³ diyerek nazikçe uyarmıştır.

Hz. Peygamberin ibadet konularındaki rehberlik uygulamalarından bir diğeri de oruç ibadetidir. Oruç ibadetine yeni başlayan çocuklara özel ilgi gösterir, bu ibadeti yerine getirirken yaşayabilecekleri zorlukları hafifletmeye çalışırdı. Öğle vakti gibi orucun daha güç hissedildiği zamanlarda çocukların dikkatini dağıtacak etkinliklerle meşgul etmelerini sağlar, açlık ve susuzluğun olumsuz etkilerini azaltırdı. Bu yaklaşım sayesinde çocuklar, orucu yalnızca açlık ve susuzluk olarak değil, aynı zamanda sevgi, ilgi ve teşvikle ilişkilendirerek öğrenirlerdi. Peygamberimiz, ibadet ve ahlakî konular başta olmak üzere hiçbir eğitimin sert veya baskıcı yöntemlerle verilmesini uygun görmez, her zaman şefkat, sabır ve anlayışla rehberlik ederdi (Çeleğen, 2010). Sadece Ramazan orucunda değil, sünnet oruçlarda da Hz. Peygamber aynı özen ve hassasiyeti göstermiştir. Hanım sahâbî Rübeyyi bint Muavviz, Müslümanlar için orucun ilk şekli olan Âşûrâ orucuyla ilgili hatırasını şöyle anlatmaktadır: Allah Resûlü, Âşûrâ gününün sabahı Medine'nin etrafındaki ensarın köylerine, “*Kim oruçlu olarak güne başlamışsa, orucunu tamamlasın. Kim de oruç tutmayarak güne başlamışsa, gününü (oruçlu olarak) tamamlasın.*” diye haber göndermişti. Biz bundan sonra hem kendimiz oruç tuttuk hem de mümkün olduğunca küçük çocuklara oruç tutturduk. Oruç günlerinde biz hanımlar mescide gider, yavrularımıza renkli yünlerden oyuncaklar hazırlar,

⁵¹ Ebû Dâvûd, “Salât”, 96.

⁵² Ebû Dâvûd, “Salât”, 164, 165

⁵³ Tirmizî, “Cum’a”, 60.

onlardan biri açlığını hatırlayıp yiyecek için ağladığında ona iftar zamanına kadar (oyalanması için) bunları verirdik.”⁵⁴ Hz. Peygamber’in rehberliği ile çocuklar açlık ve susuzlukla başa çıkmayı öğrenmişler, oruç ibadetine alışırken baskı ile değil ödülle dini sorumluluklara adım atmışlardır. Özellikle okullarda toplu iftarların ya da oruca yeni başlayan çocuklara ödüllendirme yapmanın çocuğun dünyasında hem güzel bir hatıra olarak kalacak hem de ibadetin önemini kavrayacaktır.

Hz. Peygamber, çocukların dua etmelerine özel önem verirdi; çünkü dua, çocuğun Allah ile doğrudan iletişim kurmasını sağlayarak dinî gelişimini destekler ve duygusal güven duygusunu pekiştiren bir ibadettir. Çocuğun fitratındaki inanma, bağlanma ve güvenme eğilimi, yaşına uygun ibadet ve dua ile aktif hâle gelmesini sağlar. Küçük yaşta kazandırılan dua alışkanlığı, Allah’a yönelme ve O’nun varlığını hissetme deneyimini mümkün kılar, böylece çocuk hem dini duyguyu bizzat yaşar hem de içsel huzur ve güven kazanır. Sevgi temelli bir Allah tasavvuruyla yetişen çocuklar, korku temelli yetişenlere göre Allah ile daha sağlıklı bir iletişim kurmakta, daha sık ve düzenli dua etmekte ve kendilerini daha güvende hissetmektedirler (A. Koç & Kaya, 2021). Bu bağlamda Hz. Peygamber gerek kendi torunlarına gerekse etrafındaki çocuklara yaşlarına uygun dua eder onlara dualar öğretirdi. Üsâme b. Zeyd Peygamberimizin (sav) çocuklara olan merhametini ve dua öğretmesini şöyle anlatır: Resûlullah beni alır, bir dizine oturtur, (torunu) Hasan’ı da öbür dizine oturturdu. Sonra bizi bağrına basıp şöyle derdi: “Allah’ım, bu ikisine merhamet et! Ben de onlara merhamet ediyorum!”⁵⁵ Abdullab. Abbas da bir gün Resûlullah’ın kendisini kucaklayarak “Allah’ım! Ona Hikmet’i öğret”⁵⁶ diye dua ettiğini bildirmektedir. Hz. Peygamber’in torunu Hasan, Hz. Peygamber’in vitir namazında okuması için kendisine şu dua cümlelerini öğrettiğini nakleder: *“Allah’ım, hidayete erdirdiklerinle beraber beni de hidayete erdir. Sıhhat ve afiyet verdiklerinle beraber bana da afiyet ver. Himaye ettiğin kimseler gibi beni de himaye et. Bana verdiğin nimetleri bereketlendir. Verdiğin hükmün şerrinden beni koru. Hükmü sen verirsin, senin üstüne*

⁵⁴ Müslim, “Sıyam”, 136

⁵⁵ Buhârî, “Edeb”, 22.

⁵⁶ Tirmizî, “Menakıb”, 50

*hüküm verecek kimse yoktur. Senin dost olduğun kimse asla zelil olmaz. Eksiklikler sana yakışmaz. Ey Rabbimiz! Yücesin ve kutlusun.”*⁵⁷

Hız. Peygamber’in çocuklara öğrettiğı duaların içeriğı incelendiğinde, öncelikli olarak çocukların Allah ile güçlü bir bağ kurmasını ve her ihtiyaçta Allah’a yönelmelerine önem verdiği görölmektedir. Hız. Peygamber’in dualarda hidayet, korunma, afiyet ve bereket gibi kavramlara yer vermesi çocuğun hayatın farklı durumlarında neye yöneleceğini bilmesini istemektedir. Böylece çocuğun daha çok küçük yaşlarda hayatı Allah ile birlikte anlamlandırmasını amaçlamaktadır. Hız. Peygamber’in dualarında korunma ve güven duyguları da ön plandadır. Şerden Allah’a sığınmayı öğretmesi, çocuğa hem manevi anlamda bir güven hissi kazandırır hem de hayatı boyunca karşılaşılabileceğı olumsuz durumlar karşısında bilinç geliştirmesini sağlar. Tevekkül ve teslimiyet kavramları da dikkat çekicidir. “Hükümü sen verirsın” gibi ifadelerle insanın sınırını fark etmesi ve kontrol edemediğı durumları kabullenip Allah’a bırakmasını aynı zamanda elinden geleni yapmasını da öğretir. Bu ifadeyle çocukların stresle başa çıkma becerisini de geliştirmektedir. Bu duaları öğretirken dokunarak, çocukların başını okşayarak öğretmesi rehberliğinin sevgi ve merhamet temelli olduğunu göstermektedir. Hız. Peygamber çocuklara salt bir dua öğretmemiş her bir duanın içeriğinde nasıl düşüneceklerini, nasıl yön bulacaklarını ve en önemlisi zorluklarla baş çıkmada kime dayanacaklarını öğreterek rehberlik etmiştir.

3.1.2.3. Ahlak Konularında Rehberlik

Kur’an-ı Kerimde Hız. Peygamber’in üstün bir ahlaka sahip olduğu bildirilmiş; bu yönüyle o her konuda olduğu gibi çocuklara ahlaki konularda rehberlik hususunda da örnek olmuştur. Hız. Peygamber çocukları sadece çocuk olarak değil, birer birey olarak görmüş; gerek kendi çocuklarına gerekse etrafında yetişen diğer çocuklara gerekli ilgiyi ve önemi göstermiştir (Özafşar vd., 2015). Hız. Peygamber’in çocuklara değer veren ve onları birey olarak kabul eden bu yaklaşımı, günlük hayattaki davranışlarında da açıkça görölmektedir. Çocukluktan gençlik çağına kadar uzunca bir süreyle Peygamberimiz ’in (sav) hizmetine nail olan Enes b. Malik’in aktardığı şu olay bu durumu ortaya koymaktadır: Çocuklarla birlikte oyun oynadığım o çocukluk

⁵⁷ Tirmizî, “Vitr”, 10.

günlerinin birinde Resulullah (sav) yanımıza gelerek bize selâm verirdi. Elimden tuttu ve beni bir işe gönderdi. Kendisi de ben dönene kadar duvarın gölgesinde oturdu.⁵⁸ Yine Enes B. Malik çocukların yanından geçerken onlara selam verdi ve Hz. Peygamber de çocuklara böyle selam verirdi⁵⁹ diyerek O'nun çocuklara gösterdiği değeri ortaya koymuştur.

Hız. Peygamber bulunduğu her ortamda çocukları fark etmiş, dikkate almış ve özel bir ilgi göstermiştir. Abdullah b. Abbas ile aralarında geçen şu diyalog çocuklara verdiği değeri göstermesi bakımından kayda değerdir: Hız. Peygamber, ikramda bulunurken her zaman sağından başlamayı esas alırdı. Bir gün farklı yaş ve kesimden insanların bulunduğu bir mecliste kendisine bir içecek sunulmuştu. İçecekten içtikten sonra, sağında bulunan ve henüz çocuk yaşta olan amcasının oğlu Abdullah bin Abbas'a dönerek, "Bunu önce yaşlılara vermeme izin verir misin?" diye sordu. Bunun üzerine Abdullah b. Abbas, "Senden bana düşen hakkı başkasıyla paylaşmam ey Allah'ın Resûlü!" diye karşılık verdi. Bunun üzerine Hız. Peygamber, içeceği onun hakkını gözeterek kendisine verdi.⁶⁰ Bu örnekte çocuk sahabenin kendi düşüncesini ve tercihini açıkça dile getirmesi, kendini ifade ederken kullandığı üslup ve gerekçesi oldukça dikkat çekicidir. Abdullah bin Abbas'ın, Hız. Muhammed'i yakından tanıyan bir çocuk olarak sergilediğı bu tutum, Resûlullah'ın (sav) çocukların kişilik gelişimine verdiği önemi açıkça ortaya koymaktadır. Özellikle Hız. Peygamber'in, yetişkinlerin bulunduğu bir mecliste çocuğı hemen yanına, hatta öncelik verilen sağ tarafına oturtması; meclisteki bir konuda çocuğun hakkını gözeterek ondan izin alması çocuklara verdiği değeri ortaya koymaktadır. Çocuğun izin vermemesi karşısında herhangi bir olumsuz tepki göstermemesi ve onun tercihini aynen kabul etmesi, çocuğun benlik gelişimi ve özgüven kazanımı açısından son derece anlamlıdır. Bu yönüyle söz konusu olay, aynı mecliste bulunan yetişkinlere de çocuklara ahlaki değerleri sözle değil, bizzat davranışıyla göstermesi bakımından önem taşımaktadır (A. Koç & Kaya, 2021).

⁵⁸ Ebû Dâvûd, Edeb 136

⁵⁹ Müslim, Selam,15.

⁶⁰ Buhârî, Müsâkât, 10.

Hız. Peygamber çocukların yaptıkları hataları yüzüne vurmaz güzel bir dille uyarır ve hoşgörü ile karşıladı. O'nun (sav) hoşgörüsüne dair anısını Enes b. Malik şöyle anlatmaktadır: Allah Resulü, insanlar içerisinde ahlâkı en güzel olanı idi. Bir gün beni bir iş için gönderdi. Ben, “Allah’a yemin olsun ki gitmem.” Dedim. Oysa içimde Resûlullah’ın emrettiği işe gitme niyeti vardı. Derken bu iş için yola koyuldum. Sokakta oynayan çocuklara rastladım ve onlarla birlikte oyuna dalıp işimi unuttum. Bir de baktım ki, Allah Resûlü arkamdan başımı tutmuş gülümseyerek duruyordu. Bana, “Enescik, sana emrettiğim yere git haydi!” dedi. Ben de, “Peki ya Resulullah, hemen gidiyorum” dedim Enes b. Malik devamında şöyle dedi: “Allah’a yemin olsun ki, ben kendisine on yıl hizmet ettim. Yaptığım bir işten dolayı, “Niye böyle yaptın?”, yapmadığım bir işten dolayı da, “Niçin böyle yapmadın?” dediğini hatırlamıyorum.⁶¹ Olay incelendiğinde, Hız. Peygamber’in ahlaki konularda rehberlik ederken nazik ve hoşgörölü bir dil kullandığı görölmektedir. Enes b. Malik’e sorumluluk bilincini öğretmek için bir görev vermiş fakat çocuk oyun oynarken görevini unutmuştur. Hız. Peygamber onun çocuk olduğunu bilerek rencide edecek söz ve davranışları yüzüne vurmak yerine, yol gösterici, rehberlik edici ve hoşgörölü bir tutum sergilemiştir.

Küçük sahâbi Numan b. Beşir’in anlattığı şu olayda Hız. Peygamber’in sorumluluk bilincini öğretirken kullandığı nazik ve rehberlik edici dili göstermesi bakımından kayda değerdir: “Hız. Peygamber’e bir miktar üzüm hediye gelmişti. Beni çağırarak içinden bir salkım aldı ve bana: “Şu üzümü al, annene götür” dedi. Aldım fakat yolda giderken yedim bitirdim. Birkaç gün sonra beni görünce: “Üzümü ne yaptın? Annene ulaştırdın mı?” diye sordu. Hayır, dedim. Bunun üzerine bana takıldı ve: ‘Guder!’ (vefasız) dedi.”⁶² Görüldüğü üzere Hız. Peygamber’in bir değeri öğretirken çocukların yaş ve olgunluk seviyelerini göz önünde bulundurmuş, hatalarında onları müdahâlesiz bırakmamış; nazik ve hoşgörölü bir dille doğruyu öğrenmelerini sağlamıştır.

Hız. Peygamber yeme içme adabı konusunda çocuk sahabilere rehberlik etmiş, onların günlük davranışlarını eğitim fırsatına dönüştürmüştür. Ömer bin Seleme’nin bu konudaki rivayeti şöyledir : “Resulullah’ın himâyesinde yetişen bir çocuktum.

⁶¹ Ebu Davud, “Edeb”,

⁶² İbn Mâce, “Et’ime”, 61.

Yemek yerken elim tabağın her yanına giderdi. Bunun üzerine Efendimiz bana şöyle buyurdu: “– Yavrum, besmele çek, sağ elinle ve hep önünden ye!”⁶³ Hz. Peygamber, çocuğun dünyasında “Yavrucuğum” hitabıyla ona şefkatle yaklaşmış ve çocuğu yargılamadan bir iletişim dili kullanmıştır. Çocuğun hatasını yüzüne vurmak, onu azarlamak yerine onu utandırmadan nezaketle davranışını düzeltmiştir.

Hz. Peygamber’in manevi danışmanlık ve rehberlik anlayışında, çocukların yanlış davranışları cezalandırılması gereken suçlar olarak değil, öğretim için birer fırsat olarak değerlendirmiştir. O (sav), hatayı düzeltirken çocuğu kırmayı değil, doğruyu göstererek davranışı iyileştirmeyi hedeflemiştir. Öyle ki hurma ağaçlarını taşıyan bir çocuğun yakalanıp sertçe huzuruna getirildiği bir olayda, çevredeki kişiler çocuğun cezalandırılmasını beklerken, Peygamberimiz onu azarlamak yerine sakın bir şekilde, “Evladım, neden böyle yapıyorsun?” diye sormuştur. Çocuğun açlığı sebebiyle bu davranışı yaptığını öğrenince, ona kızmak yerine çözüm göstererek, “Ağaçları taşıma, yere düşen hurmalardan al.” buyurmuş ve ardından başını okşayıp onun için dua etmiştir: “Allah’ım, bu yavrunun karnını doyur.”⁶⁴ Bu olay, korku içinde getirilen çocuğun cezalandırılacağı düşünülürken, Hz. Peygamber’in “Yavrucuğum” diye hitap eden sıcak iletişimi karşısında çocuk, gizlemeye ihtiyaç duymadan “Yemek için yaptım.” diyerek içtenlikle durumunu samimi bir şekilde itiraf etmesini sağlamıştır.

Şiddetin olağan sayıldığı bir toplum ortamı düşünüldüğünde, onun sergilediği bu tutumun kıymeti daha iyi anlaşılacaktır. Çünkü bir eğitimcinin, çocuk dahi olsa yetiştirdiği kişiyi küçümsememesi, onu aşağılamaması ve incitmemesi, muhatabının güvenini kazanması açısından son derece önemlidir. Bu bağlamda Peygamberimizin (sav) rehberliğinin baskı ve zor kullanmaya değil, öğüt vermeye ve örnek olmaya dayandığı görülür. Unutulmamalıdır ki çocuklar, emir ve yasaklardan ziyade karşılarında gördükleri davranışlardan etkilenirler. Çocuk duyduklarını ya da okuduklarını değil, gözlemlediklerini benimser; özellikle anne ve babasını model alarak kendi davranışlarını şekillendirir (Özafşar vd., 2015). Aynı şekilde çocukların yanlış davranışlarına zamanında ve uygun bir şekilde müdahale etmek de büyük önem

⁶³ Buhârî, “Et’ime”, 2

⁶⁴ Ebû Dâvûd, “Cihâd”, 85

taşımaktadır. Nitekim Hz. Peygamber, torunu Hasan'ın zekât olarak getirilen hurmalardan birini ağzına koyduğunu gördüğünde hemen onu durdurmuş ve “*Muhammed ailesinin zekât malı yemesi uygun değildir*”⁶⁵ diyerek doğru olanı açıklamıştır. Çocuktur, bir şey olmaz şeklindeki yaklaşım, çocuğun doğruyu öğrenmesini geciktirebileceği gibi yanlış davranışların alışkanlığa dönüşmesine de yol açabilir. Bu nedenle dinen uygun olmayan davranışların, çocuğun anlayabileceği bir üslupla açıklanması önemlidir. Sonuç olarak çocukların hatalarında nazıkçe uyarılması ve onlara doğru davranışın öğretilmesi, nebevî ahlaki rehberliğin temel unsurlarından biridir (Ünverdi & Murat, 2021).

Tezin bu bölümünde Hz. Peygamber'in çocuklara yönelik rehberlik uygulamalarını ele alınmıştır. Hz. Peygamber çocuklarla her daim yakından ilgilenmiş, onların yaşadıkları sorunlarını asla küçümsememiş, onları bir birey olarak kabul etmiş ve tutumlarını da buna göre şekillendirmiştir. Bu yaklaşımlarıyla hem eğitimcilere, hem ebeveynlere hem de manevi danışmanlara rol model olacak bir rehberlik modeli ortaya koymuştur.

3.2. Hz. Peygamber'in Gençlere Yönelik Manevi Danışmanlık Uygulamaları

Genç; “yaşı ilerlememiş olan, ihtiyar karşıtı” kişidir. “Çocukluktan çıkmış, yetişkinliğe adım atmış kimseyi” ifade etmektedir. Aynı zamanda “gelişmesini tamamlamamış olan bitki ve hayvanlar” için de kullanılmaktadır Genç, “gençlikteki özelliklerini koruyan, dinç ve canlı yapıyı” anlatmaktadır. Bunun yanında “zihin bakımından yeterince gelişmemiş, toy kimseler” için de bu kavram kullanılabilir. Ayrıca yeni gelişmekte olan, kısa bir geçmişe sahip oluşumları tanımlamak için de “genç” kelimesi tercih edilmektedir (TDK, 2021). Kur'an-ı Kerim'de gençlik kelimesi “sabiyy, gûlâm, fetâ” ve türevi kelimeler olarak geçmektedir. Ergenlik dönemini ifade etmek için ise belağa kavramı kullanılmıştır. Yine aynı anlama gelen bâliğ kavramı ise “çocuğun cinsi ve bünyevi ergenlik dönemine ulaşmasını” ifade etmektedir. Ergenlik dönemi denilen bu dönem, kişinin çocukluktan çıkıp yetişkin insan özelliği kazandığı önemli bir hayat merhalesidir (Bardakoğlu, 1992).

⁶⁵ Buhari, “Zekat”, 2002.

İnsan yaşamının en önemli safhalarından biri gençlik dönemidir. Bu dönem bazı gelişim özellikleri bakımından diğer evrelerden ayrılmakta, bireyin yavaş yavaş görev ve sorumluluk üstlenmeye başladığı, yetişkinler arasına katılma sürecini yaşadığı ve dinî açıdan yükümlü sayıldığı bir zaman dilimini ifade etmektedir (Gündüz, 2011). Bu süreçte genç, kişiliğini, evreni ve toplumu sorgulayarak hayata farklı bir perspektiften bakmaya başlar. Ancak bu sorgulamalar içerisinde en dikkat çekici olanlardan biri, bireyin kendini tanıma ve tanımlama sürecinde yaşadığı güçlüklerdir (Akyüz, 2014).

Yoğun içsel çatışmaların ve kimlik arayışlarının yaşandığı gençlik döneminde, gençlere yönelik manevi danışmanlık ve rehberlik uygulamalarının hassasiyetle yürütülmesi gerekmektedir. Bu süreçte sunulan manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri, gencin hem ruhsal bütünlüğünü korumasına hem de sağlıklı bir kişilik geliştirmesine katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda, Hz. Peygamber'in gençlere yönelik sergilediği rehberlik uygulamaları, günümüz eğitimcileri ve manevi danışmanlar için önemli bir referans niteliği taşımaktadır. Onun gençlerle iletişimde sergilediği sabır, anlayış, muhatabını incitmeden yönlendirme ve bireyin ihtiyaçlarına göre davranması, gençlik dönemindeki bireylerle yürütülecek danışmanlık çalışmalarında yol gösterici niteliğindedir. Tezin bu başlığında O'nun (sav) gençlerle olan iletişimini ve gençlere yönelik dinini konularda rehberlik uygulamaları ele alınmaya çalışılmıştır.

3.2.1. Hz. Peygamber'in Gençlerle İletişim ve Etkileşimi

Hz. Peygamber, İslam'ı insanlara aktarırken toplumun yeniliklere açık, idealist, dinamik ve atılgan kesimini oluşturan gençlerden önemli ölçüde destek görmüştür. O, risalet görevinin başlangıcından itibaren kadın ya da erkek, genç veya yaşlı, varlıklı ya da yoksul, özgür ya da köle ayırımı yapmaksızın bütün insanları İslam'a çağırmıştır. Nitekim ilk Müslümanların kimlikleri incelendiğinde, toplumun farklı tabakalarından bireylerin bu davete olumlu karşılık verdiği görülmektedir. Bununla birlikte bu ilk inananlar içerisinde gençlerin sayısının belirgin biçimde fazla olduğu bilinmektedir. Mekke'nin itibarlı ve maddi imkânları yerinde ailelerine mensup gençler, İslam'a; yaşlılar, köleler, fakirler ve toplumun zayıf konumda bulunan kesimleri arasında görülen ilgiden daha fazla alâka göstermişlerdir. İslam'ın duyurulması ve yaygınlaşması hususunda Hz. Peygamber'e en etkin destek

sağlayanlar da yine bu gençler olmuştur (Sarıçam, 2007). Allah Resulu (sav), gençleri çok severdi ve gençler de O'nu severdi. Hz. Peygamber, gençlerin duygularını, arzularını, sezgilerini ve bireysel özelliklerini gözetir, onlara değer verir ve samimi ilişkiler kurarak yakın ilgi gösterirdi. Faaliyetlerinde affediciliği, hoşgörüyü, anlayışı, yumuşaklığı, merhameti ve şefkati ön planda tutar; öfke, kin, hiddet, kırgınlık ve baskıcı davranışlara yer vermezdi (M. Ağırman, 2010).

Peygamber Efendimizin (sav) çocuklara karşı sevgi, merhamet ve övgü temelli kurduğu ilişki, her aşamasında onların ileride birer yetişkin olacak bireylere duyduğu saygıyı ortaya koyarken; gençlerle kurduğu iletişim ise bundan da öte, daha derinlikli, etkileyici ve ilgi çekici bir nitelik taşımaktadır. Gençler, kendilerine özgü duygu dünyaları içinde; arzu, istek, coşku, gurur ve zaman zaman öfke gibi duyguları yoğun şekilde yaşasalar da, hayat tecrübeleri bakımından oldukça sınırlıdırlar. Bu gerçeği çok iyi bilen Hz. Peygamber, gençlerle iletişim kurarken onların yaş özelliklerine uygun bir üslup benimseyerek iletişim kurmuş; onların ince yapısını ve hassasiyetlerini gözetmiş, onlara değer veren, güven telkin eden, potansiyellerini fark etmelerini sağlayan, sağduyulu ve yapıcı bir yaklaşım sergilemiştir (Özafşar vd., 2015). Hz. Peygamber'in ölçülü ve destekleyici tutumu, gençlerin kendilerini rahatlıkla ifade edebilmelerine ve sağlıklı bir gelişim süreci yaşamalarına imkân tanıyan örnek bir iletişim modeli olarak öne çıkmaktadır.

Hz. Peygamber'in gençlere yönelik iletişim anlayışına kısaca değindikten sonra, bu bölümde O'nun gençlerle kurduğu iletişim ele alınacaktır. Bu kapsamda gençlere karşı sergilediği sabırlı ve hoşgörülü yaklaşım, onları motive eden ve güven duygusunu pekiştiren tutumu ile gençlerin duygusal ihtiyaçlarını anlama ve destekleme biçimi başlıkları altında, iletişiminde benimsediği yaklaşımlar incelenecektir.

3.2.1.1. Gençlere Yönelik Sabırlı ve Hoşgörülü Olması

Hz. Peygamber, gençlerle iletişiminde sabır ve hoşgörüyü merkeze alarak örnek bir yaklaşım sergilemiştir. Gençlerin duygusal durumlarını, içinde bulundukları dönemden kaynaklı sorgulamalarını ve hata yapma eğilimlerini anlayışla karşılamış; onları suçlayıcı bir dille değil destekleyici bir iletişim diliyle yönlendirmiştir. Her bir

gencin sorularını sabırla dinlemiş, gençlerin problemlerini rahat bir şekilde anlatmalarına imkân sağlamış, rehberliğini kırııcı değil gönül kazanarak yumuşak bir üslupla gerçekleştirmiştir. Bu hoşgörülü iletişim tarzı, gençlerin İslam’a gönülden bağlanmalarını sağlamış; kendilerine verilen görevleri istek ve şevle yerine getirmelerine zemin hazırlamıştır. Böylece her bir genç, üstlendikleri görevleri hakkıyla yerine getiren bireyler haline gelmiştir.

Hiz. Peygamber’in hoşgörülü, sabırlı ve şefkatli kişiliğı, Kur’an-ı Kerim’de açık bir şekilde vurgulanmaktadır. Nitekim “*Ya Muhammed! Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik*”⁶⁶ ve “*Andolsun, size kendi içinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya düşmeniz ona çok ağır gelir. O size çok düşkün, müminlere karşı da çok şefkatli ve merhametlidir.*”⁶⁷ Ayetleri O’nun insanlara yönelik merhametli ve hoşgörülü yaklaşımını ortaya koymaktadır. Hiz. Peygamber’in iletişimdeki hoşgörüsü, sahabelerin ifadelerinde de açıkça görölmektedir: Cerir b. Abdullah, Müslüman olduktan sonra Hiz. Peygamber’in kendisine karşı daima ilgi ve samimiyet gösterdiğini, hiçbir zaman kapısından geri çevrilmediğini ve her karşılaştıklarında onun tebessümle kendisini karşıladığını⁶⁸ ifade etmektedir. Aynı şekilde Abdullah b. Haris de Hiz. Peygamber’in sürekli tebessüm ettiğini ve onun kadar çok gülümseyen başka bir kimse görmediğini⁶⁹ belirtmiştir. Enes b. Malik’in aktardıkları ise Hiz. Peygamber’in iletişimde kullandığı üslubun yalnızca güler yüzle sınırlı kalmadığını, aynı zamanda nezih bir dil içerdiğini göstermektedir. Onun aktardığına göre Hiz. Peygamber, hiçbir zaman kırııcı, hakaret edici ya da kötü söz söyleyen⁷⁰ bir kimse olmamıştır.

Rivayetler bütün olarak değerlendirildiğinde, Hiz. Peygamber’in, insanlarla kurduğu ilişkilerde sevgi, saygı, hoşgörü ve nezaket temelli bir iletişim yaklaşımı benimsediğini göstermektedir. O’nun (sav) bu yaklaşımı, karşısındaki bireylerin kendilerini güvende hissetmelerini sağlamış aynı zamanda sosyal ilişkilerin sağlıklı bir biçimde yürütölmesini kolaylaştırmıştır. Bu bağlamda, eğitim ortamlarında ve

⁶⁶ Enbiya 21/107

⁶⁷ Tevbe 10/128

⁶⁸ Tirmizi, “Menakıb”,41

⁶⁹ Tirmizi, “Menakıb”,10

⁷⁰ bn Hanbel, III, 127

manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinde bu tür bir iletişim yaklaşımı, öğrencilerin ve danışanların kendilerini değerli hissetmelerini sağlamakta ve öğrenme süreçlerini olumlu yönde etkilemektedir. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in iletişim dili, eğitimciler ve danışmanlar için hâlâ yol gösterici ve örnek bir rol model niteliği taşımaktadır.

O'nun gençlerin hatalarına yönelik sabırlı ve hoşgörülü yaklaşımını Hz. Peygamber'in müezzinlerinden olan Ebû Mahzûre'nin Müslüman olmadan önceki hatırasında görülmektedir: “Rasûlullah (s.a.v.), Huneyn savaşından dönüyordu. Ben, hepsi de Mekkeli olan on kişilik bir grupla birlikteydim. Rasûlullah'ın müezzini namaz için ezan okumaya başladı. Biz, bir köşeye çekildik ve alay ederek müezzinin söylediklerini tekrar etmeye başladık. Rasûlullah bizi duymuştu. Ezan bittikten sonra “Şunların içinde güzel sesli biri var” diye gönderdiği adamlar bizi huzuruna götürdüler. Rasûlullah (s.a.v.): “Sesi gür olan hanginiz?” diye sordu. Yanımdakiler beni gösterdiler. Rasûlullah (sav), onları bıraktı ve beni yanında alıkoydu. Sonra bana: “Haydi bir ezan oku” diye emretti. Resulullah'tan ve ezandan hiç hoşlanmadığım halde, çaresiz kalktım ve önünde durdum. Bizzat kendisi bana ezan okumayı öğretti. Ben ezanı bitirdiğim zaman, içinde bir miktar gümüş para bulunan bir kese verdi. Daha sonra alnımı ve göğsümü sıvazladı ve “Mübarek olsun!” dedi. Ben de “Ey Allah'ın elçisi, Mekke'de ezan okumama izin ver” dedim. O da “İzin verdim” diye buyurdu. “İşte o anda, Rasûlullah'a karşı duyduğum hoşnutsuzluktan bende eser kalmamış, gönlüm ona karşı sevgi ile dolup taşmıştı. Mekke'ye döndükten sonra Rasulullah'ın emriyle müezzinlik yapmaya başladım.”⁷¹ Ebu Mahsure olayında Hz. Peygamber'in yaklaşımında öne çıkan hususlar şu şekildedir:

- **Hoşgörülü ve Destekleyici Yaklaşım:** Ebu Mahsure ve arkadaşlarının alaycı yaklaşımlarına rağmen Hz. Peygamber ani tepkiler vermek yerine sakin ve anlayışla yaklaşmıştır. O'nun bu yaklaşımıyla gençler, yargılanmadıkları güvenli bir ortamda kendilerini rahatça ifade etmişler ve öğrenme süreçlerine aktif bir şekilde katılmalarını sağlamıştır.

⁷¹ Nesâî, “Ezan” 5-6; İbn Mâce, “Ezân” 2

- **Bireysel Yetenekleri Fark Etme ve Yönlendirme:** Hz. Peygamber gençleri dikkatle gözlemleyerek Ebu Mahsurenin ses yeteneğini keşfetmiş ve onu bu yeteneği doğrultusunda yönlendirmiştir. Bu yaklaşım, Ebu Mahsurenin kendini hem değerli hissetmesini sağlamış ve kendi potansiyelini keşfetmesine imkân tanımıştır.
- **Olumlu Pekiştirme:** Hz. Peygamber'in ezanı tamamladığında Ebu Mahsure'ye gümüş para vermiş ve alnını göğsünü sıvazlayarak onu takdir etmiştir. Maddi ve manevi anlamda başarısı ödüllendirilmiştir. Başarıyı ödüllendirmek ve takdir etmek, bireyin kendine güvenini artırır, öğrenmeye ve gelişmeye olan ilgisini pekiştirmektedir.
- **Örnek Rol Model Olma:** Hz. Peygamber, gençlerin dini değerlere karşı alay eden tutumlarına rağmen onları azarlamamış; onlara hoşgörülü yaklaşmıştır. Bu yaklaşımı ile gençler O'nu (sav) rehber ve rol model olarak benimsemelerini sağlamıştır.

3.2.1.2. Gençlere İlham Vermesi ve Güvenmesi

Hz. Peygamber (sav), İslam toplumunun oluşumunda ve İslami değerlerin yaşatılmasında ve yayılmasında gençlere önemli roller vermiştir. Onların cesaret ve enerjilerinden etkin şekilde faydalanabilmek için, öncelikle gençlerin kendine güvenen ve sağlam bir karaktere sahip olmalarını sağlamayı hedeflemiştir. Zira O, sorumluluk gerektiren yüksek mevkiler için hazırlanmayı gençliğin doğal hakkı ve toplumun yararı açısından gerekli görüyordu. Bu nedenle gençlerle özel olarak ilgilenmiş ve onları sorumluluk üstlenmeye sürekli teşvik etmiştir (Apak, 2017).

Hz. Peygamberin gençlere ilham verme ve güvenme yaklaşımına örnek olarak, Mekke müşriklerinin zulümlerinden bunalan Müslümanların Habeşistan'a hicretinde, yirmi beş yaşındaki Cafer'i kafilenin başına tayin etmesi gösterilebilir. Cafer, kendisine verilen bu sorumluluğu büyük bir olgunluk, cesaret ve öz güvenle yerine getirmiş; Habeş kralının huzurunda İslam'ı ve Müslümanları savunarak hem liderlik yeteneğini hem de dini bilgi ve anlayışını ortaya koymuştur. Bu olay, gençlerin sorumluluk alırken bilgi, cesaret ve inançlı bir duruşa sahip olmalarının önemini

göstermekte ve Cafer'in örnek davranışı, günümüz gençleri için rehberlik ve ilham kaynağı olarak örnek teşkil etmektedir (M. Ağırman, 2010).

Hız. Peygamber, genç sahabeleri devletin önemli görev ve kademelerinde sorumluluk üstlenmeleri için görevlendirmiştir. Bu görevlendirilen gençler arasında en dikkat çekici isimlerden biri, henüz 26-27 yaşlarında iken Yemen'e vali olarak gönderilen Muaz b. Cebel'dir (Sarıçam, 2007). Hız. Peygamber, gençlere duyduğu güveni ve onlara ilham verme yaklaşımını, Muâz b. Cebel ile gerçekleştirdiği diyalogunda açık bir şekilde görülmektedir:

-Hız. Peygamber: Sana bir dava geldiğinde nasıl hüküm vereceksin?

-Muaz b. Cebel: Allah'ın Kitabı'na göre hüküm vereceğim.

-Hız. Peygamber: O konuda Allah'ın Kitabı'nda bir hüküm bulamazsan?

-Muaz b. Cebel: Resulullah'ın (sav) sünneti ile karar vereceğim.

-Hız. Peygamber: Resulullah'ın sünnetinde de yoksa?

-Muaz b. Cebel: Kendi görüşümle içtihat ederek bir karara varacak ve ona göre hüküm vereceğim.

-Allah Resûlü elini Muaz'ın göğsüne koydu ve Resûlü'nün elçisini (Resûlü'nün arzuladığı cevabı vermeye) muvaffak kılan Allah'a hamd olsun buyurdu.⁷² Bu diyalog, Hız. Peygamberin özelde Muaz b. Cebel ile genelde ise gençlere güvenmenin ve onlara ilham verme yaklaşımının somut bir örneğidir. Hız. Peygamber, Muaz b. Cebel'a karar alma ve hüküm verme yetkisi tanımış, ona gerekli bilgileri rehberlik ederek aktarmış ve fakat nihai kararı kendi akıl ve değerlendirmesiyle vermesi yönünde cesaretlendirmiştir. Bu yaklaşımı ile gençlerin yeteneklerini ve liderlik potansiyellerini keşfetmelerine, özgüven geliştirmelerine ve sorumluluk bilinci kazanmalarını sağlamıştır.

Hız. Peygamberin gençlere güven duyma ve ilham verme yaklaşımının bir başka örneği ise kadılık görevini Hız. Ali'ye tevdi etmesidir. Yemen'e kadılık olarak görevlendirildiğinde Hız. Ali, görevin ağırlığından ve genç yaşının tecrübesizliğinden

⁷² Tirmizî, "Ahkâm", 3

dolayı endişelerini dile getirerek Resulullah'a; kendisinden daha tecrübeli kişilerin bulunduğu bir yerde görev yapmanın davaların çözümü açısından zor olacağını belirtmiştir (Özaşar vd., 2015). Hz. Peygamber de Hz. Ali'yi cesaretlendirmek amacıyla ona şöyle buyurmuştur: "Allah senin kalbini doğruya yöneltir, diline de sebat verir. İki davalı huzuruna geldiğinde ilki dinlediğin gibi, ikinciye de dinlemedikçe hüküm verme. Bu şekilde hareket etmen, hüküm vermede doğruyu bulmanı sağlayacaktır" buyurmuştur. Daha sonra eliyle göğsüne dokunarak "Allah'ım, bunun kalbine hidayet ver ve diline sebat ver!" şeklinde dua etmiş ve davalarda nasıl hüküm vereceğini öğretmiştir. Hz. Ali o günden sonra hüküm vermede hiçbir tereddüt yaşamadığını belirtmiş, ayrıca Hz. Peygamber döneminde fetva verenler arasında yer almış ve Medine ehli arasından en iyi hüküm verenlerden biri olduğu tanınmıştır⁷³ Hz. Peygamber'in Hz. Ali'ye kadılık görevini verirken gösterdiği yaklaşım ve manevi destek; gençlere güvenmenin ve onları cesaretlendirecek şekilde yönlendirmenin somut örneğidir. Ona rehberlik ederek doğru karar vermenin yollarını öğretmiş, dualar ile desteklemiştir. Bu rehberlik edici tutumuyla gencin hem özgüveni artırmış hem de liderlik yeteneklerini ortaya çıkarmıştır.

Hz. Peygamber, gençlere duyduğu güven ve onlara sorumluluk verme yaklaşımıyla, onların potansiyelini ortaya çıkarmayı ve karakterlerini geliştirmeyi amaçlamıştır. Akabe Biatlarından sonra Medinelî Müslümanlar, Hz. Peygamberden kendilerine yol gösterecek bir öğretmen istemişlerdi. O da bu görev için genç bir sahâbi olan Mus'ab b. Umeyr'i Medine'ye gönderdi. Mus'ab b. Umeyr Medine'ye varır varmaz, görevine başlamış ve verilen görevi büyük bir başarıyla yerine getirmiştir. Medinelîlerle güzel bir iletişim kuran Mus'ab b. Umeyr, onlara İslâm'ı tanıtmış ve kısa sürede Medine'nin dört bir yanına ulaştırmıştır. Hz. Peygamber, herhangi bir göreve birini seçerken, görevi yerine getirecek donanıma sahip olmasına özellikle dikkat ederdi. Mus'ab b. Umeyr de, insanlarla diyalog kurma, İslam dinini etkili bir üslupla anlatma, çevresiyle uyum içinde olma ve bulunduğu şartları doğru okuma gibi özellikleriyle bu kriterleri karşılamaktaydı (M. Ağırman, 2010). Görüldüğü üzere gençleri iyi gözlemleyen onlarda ki potansiyeli fark eden Hz.

⁷³ Tirmizî, "Ahkâm" 5; İbn Mâce, "Ahkâm" 1.

Peygamber, onları cesaretlendirerek kendilerine güvenmelerini sağlamış ve her durumda karakterlerinin inşasında onlara rehberlik etmiştir.

3.2.1.3. Gençlerin Duygusal İhtiyaçlarını Anlaması ve Desteklemesi

Gençler, kendilerini gerçek anlamda anlayan, duygularına değer veren ve yaşadıkları sevinçleri içtenlikle paylaşan kişilerle daha güçlü ve samimi ilişkiler kurmaktadır. Aynı şekilde, hüznün ve sıkıntı anlarında onları dinleyen, duygusal yüklerini hafifletmeye çalışan, yargılayıcı olmayan ve güven veren bir yaklaşım sergileyen kimseler, gençlerin dünyasında özel bir yer edinmektedir.

Hz. Peygamber, gençlerin duygusal, psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarını önemseyen bir rol modelidir. O, gençlerle iletişim kurarken onların iç dünyalarını dikkate almış, kendilerini ifade etmelerine fırsat tanımış, duygularını küçümsemek yerine onların duygularını anlamaya çalışarak çözüm yolları aramıştır. Sevgi, saygı, merhamet ve güven temelli iletişimi sayesinde gençler kendilerini değerli hissetmiş ve özgüven kazanmışlardır. O, gençlerin içinde bulundukları dönemin özelliklerini dikkate alarak onlara yaklaşmış ve önce kalplerini kazanmıştır.

Gençlerin sevinçlerine ortak olma ve hüznelerini paylaşma hususunda Hz. Peygamber'in yaklaşımı, genç sahabe Câbir b. Abdullah örneğinde açıkça görülmektedir: Câbir b. Abdullah, Hz. Peygamber'in özel ilgisine ve yakın şefkatine mazhar olmuş genç sahabelerden biridir. Babasının şehit düşmesi sebebiyle henüz genç yaşta yetim kalan Câbir'in yaşadığı derin üzüntüyü fark eden Resûlullah (s.a.v.), onu yalnız bırakmamış; hastalandığında ziyaret ederek gönlünü almış, babasının Allah katında yüksek bir mertebeye ulaştığını haber vererek onu teselli etmiştir (Kandemir, 1992). Cabir b. Abdullah, babasının vefatının ardından hem yetim kalan kardeşlerinin bakımını üstlenmek hem de babasından miras kalan borçları tasfiye etmek durumunda kaldığından ciddi bir ekonomik güçlükle karşı karşıya kalmıştır. Alacaklıların büyük çoğunluğunu oluşturan Yahudiler, hurma hasadı döneminin gelmesiyle birlikte, borçlarının tahsilini talep etmişlerdir. Cabir ise hurma bahçesi dışında herhangi bir gelire sahip olmadığını ve ilgili yılın mahsulünün mevcut borçlarını karşılamaya yeterli olmayacağını Hz. Peygamber'e arz etmiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber, toplanan hurmaların birkaç yığın hâlinde bir araya getirilmesini istemiş; daha sonra en

büyük yığının yanına oturarak ölçeği eline almış ve alacaklılara borçları oranında hurma dağıtımına başlamıştır. Rivayete göre, Hz. Peygamber'in mucizevî bereketi neticesinde Câbir'in tüm borçları ödenmiş olmasına rağmen hurma yığınının miktarında herhangi bir azalma görülmemiştir.⁷⁴ Görüldüğü üzere Hz. Peygamber, gencin içinde bulunduğu maddi sıkıntıyı ve yaşadığı duygusal durumu dikkatle fark etmiş ve ona destek olmuştur. Bu olay genç bir sahabenin sorumlulukları karşısında yalnız bırakılmadığını ve duygusal olarak desteklendiğini göstermektedir. Böylece gencin özgüven kazanmasına, sorumluluk bilincini güçlendirmesine ve karakterinin olgunlaşmasına önemli katkılar sağlanmıştır.

Gençlerin içinde bulundukları dönemden dolayı yoğun bir duygu değişimi yaşadıklarını bilen Hz. Peygamber, onlarla ilişkilerinde bu durumu göz önünde bulundurur; onlara karşı anlayış ve empati yaparak davranırdı. Mâlik b. Huveyris ve arkadaşlarından oluşan bir grup genç, İslam'ı kabul ettikten sonra memleketlerinden yola çıkarak Medine'ye Hz. Peygamber'i ziyaret etmeye gelmişti. Yaklaşık yirmi gün boyunca onun yanında bulunmuş, artık geride bıraktıkları ailelerini ve sevdiklerini özlemeye başlamışlardı. Bu durumu fark eden Allah Resulü (sav), gençlerin hislerini önceden sezmiş, anlayışla karşılamış ve onların duygularını açıklamalarına gerek kalmadan onlara, memleketinize dönseniz de onlara (öğrendiklerinizi) öğretseniz.⁷⁵ Diyerek ailelerin yanlarına dönmelerine izin vermiştir. Hz. Peygamber gençlerin duygularını dikkate almış, ailelerine duydukları özlemi anlayışla karşılamış ve gençleri kendilerini suçlu hissetmeden merhamet bir yaklaşımla çözüm bulmuştur.

Hz. Peygamber, gençlerin duygusal durumlarını gözlemler, onları destekler ve dualarıyla onların duygularına hitap ederdi. Örneğin; Abdullah b. Abbas için, "Allah'ım onu dinde derin anlayış sahibi kıl ve ona te'vili öğret"⁷⁶ diye dua etmek suretiyle, onun duygu ve hissiyatına hitap ederken, bir başka genç sahabe olan Ebu Musa el-Eş 'Ari'ye de "Ey Ebu Musa! Sana Dâvud ailesinin sesi gibi güzel bir ses verilmiştir" diyerek onun gururunu okşamıştır (C. Ağırman, 2006). Böylece gençlerin hem duygusal hem de manevi ihtiyaçlarını karşılamıştır.

⁷⁴ Buhari, "Vesâyâ",36, "Megazi",18

⁷⁵ Buhari, "Ezan", 49.

⁷⁶ Buhari, "Vudû",10.

3.2.2. Hz. Peygamber'in Gençlere Yönelik Dini Rehberlik Uygulama

Örnekleri

İslam dini, gençlere değer veren ve onların her yönden gelişimini destekleyen bir dindir. Gençlik dönemi, bireyin kendisini tanıdığı, kimliğini oluşturduğu, değerlerini şekillendirdiği ve geleceğini planladığı en önemli bir evredir. Bu süreçte İslam dini, gençlere rehberlik ederek onların manevi, ahlaki ve sosyal yönden sağlıklı bireyler olarak yetişmelerine katkıda bulunmaktadır. Dinimiz, gençlerin eğitime, bilgilenmesine ve kişisel donanımlarını artırmasına özel bir önem atfetmektedir. Gençlerin kendilerini geliştirmeleri, topluma faydalı bireyler olmaları ve İslam'ı doğru bir şekilde öğrenmeleri teşvik edilir. Bu nedenle, gençlerin enerjilerini doğru alanlarda kullanmaları, kabiliyetlerini ortaya koymaları ve topluma katkıda bulunmaları önemlidir. Nitekim Hz. Peygamber de gençlerin doğru biçimde yönlendirilmesine büyük önem vermiş, İslami çerçeve içinde onlara özel bir yer ve imkân tanımaya özen göstermiştir (Göl, 2025). O, gençlerin sağlam bir inanca sahip olmaları, ibadet bilinci kazanmaları ve güzel ahlakla donanmaları için özel hassasiyet göstermiş ve onlara rehberlik etmiştir. Bu doğrultuda, çalışmanın devamında Hz. Peygamber'in gençlere yönelik iman, ibadet ve ahlak konularında rehberliğini kısaca ele alınacaktır.

3.2.2.1. İman Konularında Rehberlik

Gençlik dönemi, zihinsel ve duygusal gelişimin yoğun olduğu, bu nedenle dine ve dinle ilgili konulara en açık olunan zaman dilimlerinden biridir. Bu dönemde gençler, kim olduklarını anlama, hayatın anlamını sorgulama ve doğru ile yanlış ayırt etme isteğini daha güçlü hissetmektedirler. Bu doğal arayış, onları dini düşünceler, bilgiler ve ibadetlerle karşı karşıya getirmektedir. Bu karşılaşma bazı gençlerde kalıcı bir etkiler bırakırken, bazılarında geçici bir ilgi olarak kalabilmektedir. Kimi zaman ise gençler, bu süreçte dinî inançlarla uyuşmaya bakış açıları veya tutumlar da geliştirebilirler. (Gündüz, 2011).

Hz. Peygamber'in iman konularındaki rehberliği; muhatabının durumunu gözeten, hikmeti merkeze alan ve kalplere dokunan bir anlayışa dayanmaktadır. Bu anlayış, Kur'an-ı Kerim'de şu şekilde ifade edilmektedir: *“Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütle davet et; onlarla en güzel yöntemle tartış. Kuşkusuz senin Rabbin,*

yolundan sapanların kim olduğunu en iyi bilendir; O, doğru yolda bulunanları da çok iyi bilir.”⁷⁷ Bu ayet, Hz. Peygamber’in iman konularındaki rehberliğinde hikmetin, güzel sözün ve yumuşak üslubun esas olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Genç sahabeler, en çok iman meseleleri ile ilgili konularda endişe duymuşlardır. İmanlarına dair en küçük şüpheyi bile göz ardı etmemişler çözüm için Hz. Peygamber’e danışmışlardır. Bu hassasiyeti ortaya koyması açısından Hanzala hadisesi kayda değer bir örnektir: Resulullah’ın kâtiplerinden ve seçkin sahabilerden Hanzala el-Üseyyidî, bir gün ağlayarak Hz. Ebû Bekir’in yanına gelerek;

-Hanzala münafık oldu! İfadesini kullanır.

-Hz. Ebubekir: (Şaşkınlığını gizlemeyerek) “Sübh’anallah! Ne diyorsun diye cevap verdi.

-Hanzala: Resulullah’ın huzurunda iken o bize cennet ve cehennemi anlattığında onları gözümüzle görmüş gibi oluyoruz. Fakat Resulullah’ın huzurundan ayrılıp çoluk çocuğumuza karışarak işlerimizin başına geçtiğimizde ise, o gün duyduklarımızın pek çoğunu unutuyoruz!

-Hz. Ebubekir: Ey Hanzala! Allah’a yemin olsun ki biz de aynı durumdayız diyerek içindeki korkuyu dile getirdi. Ardından Allah Resûlü’ne gitmeyi teklif etti ve problemlerin çözümü için birlikte Hz. Peygamber’in yanına gittiler.

Hanzala, Hz. Ebubekir’le paylaştığı sıkıntısını Hz. Peygamber’e de arz etti. Hanzalanın dile getirdiği endişeyi dikkatle dinleyen Hz. Peygamber, insanın tabiatını dikkate alan şu açıklamayı yapmıştır:

*-Beni yaşatan Allah’a yemin ederim ki siz, her zaman yanımda kalktığınız gibi kalksaydınız melekler, oturduğunuz yollar üzerinde ve yataklarınızda sizinle musafaha ederlerdi. Fakat ey Hanzala! İnsan bu! Bazen öyle, bazen böyle!*⁷⁸ Hanzala hadisesi, manevi danışmanlık ve rehberlik bağlamında değerlendirildiğinde; Hz. Peygamber’in imanî kaygılar yaşayan bireylerin duygularını anlama ve onları doğru şekilde yönlendirme konusundaki yaklaşımını açıkça ortaya koymaktadır. Bu bağlamda güven

⁷⁷ Nahl 16/25

⁷⁸ Müslim, “Tevbe”, 12

temelli bir danışma sürecini oluşturan destekleyici davranışlar üzerinden Hz. Peygamber'in yaklaşımı değerlendirilecektir. Bu destekleyici davranışlar şunlardır: (Ağılkaya Şahin, 2017).

- **Nezakət, açıklık, merak:** Hz. Peygamber'in nazik, sevecen ve yargılayıcı olmayan tavrı, Hanzala'nın yaşadığı imanî kaygıları rahatlıkla ifade edebilmesine imkân tanımıştır. İlk karşılaşma anından itibaren sergilediği dostça yaklaşım, ses tonu ve beden diliyle desteklenmiş; bu durum danışanda (Hanzalada) güven duygusunu pekiştirerek kendini açma cesaretini artırmıştır. Bununla birlikte Hz. Peygamber'in, karşısındaki bireyin durumuna yönelik içten ve ölçülü bir ilgi göstermesi, onun yaşadığı süreci anlamaya yönelik yapıcı bir merakın göstergesidir. Bu yönüyle, nezaket ve açıklığa dayalı yaklaşımın, sağlıklı bir danışma sürecinin oluşmasında belirleyici olduğu görülmektedir.
- **Aktif Dinleme:** Hz. Peygamber, Hanzalanın imani bir konuda yaşadığı kaygıyı küçümsememiş; onu dikkatle dinleyerek anlaşıldığını ve değerli olduğunu göstermiştir. Bu durum, danışanın kendini daha rahat bir şekilde her sorunu açmasını ve danışmanına olan güvenini pekiştirmesini sağlamaktadır.
- **Empatik ve Anlayış:** Doğru bir algının oluşabilmesi için manevi danışmanın, danışanın yaşadığı duyguları kendi perspektifinden anlamaya çalışması gerekmektedir. Burada amaç, bireyin yerine geçmekten ziyade, onun duygu dünyasını doğru bir şekilde kavrayabilmektir. Hz. Peygamber'in Hanzala hadisesindeki yaklaşımı incelendiğinde, onun Hanzala'nın yaşadığı imanî kaygıyı derinlemesine anladığı ve bu doğrultuda bir tutum sergilediği görülmektedir. Bu anlayış, danışanın kendini anlaşılmış hissetmesini sağlamış ve ifade sürecini kolaylaştırmıştır.
- **Kabul ve değer:** Danışanın anlattıkları ve hissettikleri, manevi danışmana ne kadar garip veya beklenmedik gelse de, ona saygı

göstermek ve olduğu gibi kabul etmek gerekir. Yargılandığını ya da ayıplandığını hisseden bir danışan kendini kapatır; Hanzala hadisesinde de, ağır bir ifadeyle münafık olduğu söylenmesine rağmen, Hazreti Peygamber onun durumuna saygı göstermiş ve onu yargılamamıştır. Bu tutum, Hanzala'nın kendini açmasına ve duygularını paylaşmasına olanak tanımış, güvenli bir iletişim ortamı oluşturmuştur.

- **Ümit ve kaynaklara yönelim:** Manevi danışman, empati ve anlayışına aykırı davranmadan danışanlarına ümit aşılmalıdır; çünkü manevi danışmanlık, umut dolu bir görüşmedir. İnsanlar kaygı ve korku durumlarında kendi kabiliyetlerini ve öz kaynaklarını unutabilirler. İşte bu noktada manevi danışman, her insanın içindeki öz kaynakları ortaya çıkarmasına yardımcı olur ve problem çözme kapasitesini güçlendirir. Hanzala hadisesini incelendiğinde, yoğun bir kaygıyla gelen Hanzala'ya Hazreti Peygamber, “insan bu bazen öyle, bazen böyle” diyerek insan tabiatını hatırlatmış, unuttuğu içsel kaynağı hatırlatmış ve onun öz kapasitesini ortaya çıkarmasına yardımcı olmuştur. Yaşadığı duygunun fitratına uygun ve herkesin yaşayabileceği bir duygu olduğunu hatırlatarak sıkıntısını çözmüştür. Hanzala onun manevi danışmanlığı sayesinde yanında ümit dolu bir şekilde ayrılmıştır.

Genç sahabelerin imanî konularda tereddüt yaşayıp bu korkularını Hz. Peygamber'e arz ettikleri bir başka hadise ise şöyledir: Ashabın bazıları, içlerinde derin bir korku ve kaygı hissetmişlerdi. Zihninden geçip duran düşünceler, onları huzursuz ediyor, bu düşünceleri dile getirmekten bile çekiniyorlardı. “Ya bunu söylersek günah olur?” veya “Acaba bu, imanımızı zarar verir mi?” gibi sorular akıllarından hiç çıkmıyordu. Bu yoğun kaygı ve endişe, onları daha da tedirgin ediyordu. Kalplerindeki yoğun korku ve kaygıyı Hz. Peygamber'in huzurunda dile getirmeye karar verdiler. Hz. Peygamber'e başvurarak içlerindeki sıkıntıyı dile getirdiler:

- “Ya Resulallah! İçimizden öyle düşünceler geçiyor ki, bunları söylemeyi büyük bir günah sayıyor, hatta dile getirmekten çekiniyoruz.”

Hız. Peygamber, onları dikkatle dinledi ve yüzlerindeki korkuyu fark etti. Sonra samimiyetle sordu:

- “Gerçekten bunu hissediyor musunuz?”

Genç sahabeler, samimi bir şekilde yanıt verdi:

- “Evet, Ya Resûlallah diyerek korkularını dile getirdiler

Bunun üzerine Hz. Peygamber gülümsedi ve onları rahatlatacak şu sözleri buyurdu:

- “İşte bu, imanın apaçık göstergesidir.”⁷⁹

Hanzala hadisesinde olduğu gibi, sahabenin içindeki korku ve endişeyi dile getirdiği bu olayda: Hazreti Peygamber’in yaklaşımı, günümüz manevi danışmanlık ve rehberliğin temel ilkeleriyle örtüşmektedir. Sahabenin korkularını anlaması, onları yargılamadan kabul etmesi ve içsel kaynaklara yönlendirmesi gibi tıpkı Hanzala hadisesinde olduğu gibi destekleyici bir yaklaşımı ortaya koymaktadır. Bu örnek, Hazreti Peygamber’in manevi danışmanlıkta uyguladığı yöntemlerin, günümüz modern danışmanlığın önerdiği tüm destekleyici tutumlarla birebir uyumlu olduğunu göstermektedir.

Hız. Peygamber’in iman konusunda korku ve kaygı yaşayan genç sahabelere çözüm yolu sunduğu benzer bir örnek ise Ammar b. Yasir’dir: Ammar b. Yasir Allah’a gönülden iman eden genç sahabilerden birisidir. İman ettiği için müşrikler tarafından ağır işkencelere maruz kalmış ve inancını terk etmesi için zulme uğramıştı. Bir işkence anında Ammar, Allah’ı inkâr etmek zorunda kalmış ve bu durum onu vicdan azabına sürüklemişti. Yaşadığı bu korku ve kaygının çözümü için Hz. Peygamber’e başvurdu.

Hız. Peygamber, Ammar’a bu sözleri söylerken kalbinde neler hissettiğini sordu. Ammar’da kalbinin iman ile dolu olduğunu ve inancında en ufak bir değişiklik olmadığını ifade etmişti. Bunun üzerine Hz. Peygamber; işkenceye uğradığı durumlarda aynı sözleri söylemesinin bir mahsuru bulunmadığı bildirdi⁸⁰. Ayrıca bu durum, “*kalbi iman ile dolu olduğu halde dininden vazgeçmeyenlerin sorumlu*

⁷⁹ Müslim, “İman”, 209.

⁸⁰ İbn Sa’d, Tabakât, III, 249.

olmadıkları ayeti”⁸¹ teyit edildi. Böylece Hz. Peygamber, Ammar’ın korkusu ve vicdan azabını gidererek, imanının sağlamlığını teyit ederek çözüm yolu buldu.

Hz. Peygamber, iman konusunda gençlerin yaşadığı korku ve kaygılara karşı uygulamalı çözüm yolları da göstermiştir. Bu yöntemlerden biri de dualara sığınmadır. Örneğin Halid b. Velid, sık sık korkulu rüyalar görmekte ve bu rüyalar nedeniyle uykusu sürekli bölünmektedir. Yaşadığı endişelerden kurtulmak için Hz. Peygamber’e başvurur. Hz. Peygamber, Halid’in rüyalarını dikkatle dinledikten sonra ona şu çözüm yolunu önermiştir:

- “Yatağına girdiğinde şöyle dua et: ‘Allah’ın gazabından, azabından, kullarının kötülüklerinden, şeytanların ayartmalarından ve yanıma yaklaşmalarından Allah’ın tam kelimelerine (hükmüne ve iradesine) sığınırım.’”⁸²

Halid b. Velid, Hz. Peygamber’in öğrettiği duayı düzenli olarak her gece uyumadan önce okumaya başlamıştır. Zamanla endişesinden kurtulduktan sonra Hz. Peygamber’e gelerek:

- “Anam babam sana feda olsun, ya Resulallah! Bana öğrettiğin duayı hiç aksatmadan okudum. Artık hiçbir şey beni korkutmuyor; gece vakti kafeste bir aslan olsa bile korkmam.”

Bu örnek, Hz. Peygamber’in sahabinin yaşadığı endişeyi anlaması, uygulanabilir bir çözüm yolu sunması açısından önem arz etmektedir. Danışmanın somut ve uygulanabilir öneriler sunması, danışanın güvenini artırır ve probleminin çözümünü kolaylaştırmasını sağlar.

3.2.2.2. Ameli Konularında Rehberlik

Hz. Peygamber’in temel hedefi; inancı sağlam, dini bilinçle hareket eden, ahlaki ilkeleri benimsemiş ve iffetini koruyan bir genç nesil yetiştirebilmektir. Bundan dolayı hayatı boyunca tüm gayretini ortaya koymuş, karşısına çıkan her fırsatı eğitim ve yönlendirme aracı olarak değerlendirmiştir. Çarşı ve pazarda, ev ortamlarında,

⁸¹ Nahl 16/106

⁸² Muvatta, “Şa’r”,4.

mescitte ya da yolculuk esnasında; kısacası uygun bulduğu her mekân ve zamanda gençlere rehberlik ederek onların İslam'ın aydınlığı üzerinde yürümeleri için yol göstermiştir (Erul, 2018). Kur'an-ı Kerimde ise "Asrı- Saadet" gençleri şu ayetlerle ifade edilmiştir; "*Rablerinin rızasını dileyerek, sabah akşam O'na dua edenleri yanımdan kovayım deme*"⁸³ "*Sabah akşam Rablerine dua edip O'nun rızasını isteyen kimselerle beraber sen de sabret. Dünya hayatını süsünü isteyerek gözlerini onlardan ayırma*"⁸⁴ Bu ayetlerde yer alan emirler doğrultusunda Hz. Peygamber, gençlerle özel olarak ilgilenmiş, onların dini, ameli ve ahlaki konulardaki eğitimlerine önem vererek kendilerine rehberlik etmiştir.

Hz. Peygamber, ibadet konularında rehberlik ederken genç ve heyecanlı sahabelerin aşırılığa kaçmadan ve sürdürülebilir bir kulluk anlayışı benimsemelerine özen göstermiştir. Bu bağlamda genç sahabeleri dengeli olmaya yönlendirmiş, onların hem bedeni hem de sosyal sorumluluklarını gözetmelerini istemiştir. Abdullah b. Amr b. Âs'ın aktardığı şu diyalog bu durumu açıkça ortaya koyması bakımından güzel bir örnektir:

-Abdullah b. Amr: Bir gün Allah Resûlü (sav) bana şöyle buyurdu: "Ey Abdullah! Gündüzleri oruç tuttuğun, geceleri de ibadetle meşgul olduğun kulağıma geldi. Gerçekten böyle mi?

-Ben de : "Evet, ey Allah'ın Resûlü!" diye cevap verdim. Bunun üzerine Peygamberimiz (sav) şöyle buyurdu: "*Böyle yapma. Bazen oruç tut, bazen tutma; geceleri namaz kıl, bazen de uyu. Çünkü bedeninin senin üzerinde hakkı vardır, gözünün senin üzerinde hakkı vardır, eşinin senin üzerinde hakkı vardır, misafirin de senin üzerinde hakkı vardır. Her ay üç gün oruç tutman sana yeterlidir. Zira yapılan her iyiliğe on kat sevap verilir. Bu da yılın tamamını oruçlu geçirmek gibidir.*" Ancak ben yine de ısrar ettim ve dedim ki:

-“Ey Allah'ın Resûlü! Gücüm ve kuvvetim yerinde, daha fazlasını yapabilirim.” Bunun üzerine Peygamber Efendimiz (sav) şöyle buyurdu:

⁸³ En'am 6/52

⁸⁴ Kehf 18/28

-“Öyleyse Allah’ın peygamberi Dâvûd’un (as) orucu gibi oruç tut; bundan fazlasını yapma dedi.

-Ben de : “Allah’ın peygamberi Dâvûd’un (a.s.) orucu nasıldı?” diye sordum.

-Resulullah (sav) bu soruya şöyle cevap verdi: “O, bir gün oruç tutar, bir gün tutmazdı. Yani yılın yarısını oruçlu geçirirdi.”⁸⁵ Bu diyalog, manevi danışmanlık ve rehberlik perspektifinden değerlendirildiğinde, Hz. Peygamber’in insanı çok yönlü bir şekilde ele aldığını göstermektedir. O, bireyi yalnızca ibadet yönüyle değil; psiko-sosyo ve biyolojik ihtiyaçlarıyla birlikte değerlendirerek bir yaklaşım sergilemiştir.

Amr b. A’s gündüzleri oruç tutan geceleri ise ibadetle meşgul olan genç ve heyecanlı bir sahabeydi. Hz. Peygamber bu genç sahabenin eğilimini fark etmiş, mevcut durumunu reddetmeden ona çözüm yolu sunmuştur. O’na beden, gözünün, eşinin ve misafirin haklarını hatırlatarak ibadet ile günlük yaşam arasında dengeli bir ilişki kurmasını sağlayarak rehberlik etmiştir. Uygulanabilirliği göstermek için Davud (as) örneği göstermesi de dikkat çekicidir. Bu yaklaşımıyla, manevi danışmanlıkta danışanın kapasitesine uygun, bireysel farklılıklar ilkesine göz önünde bulundurarak yönlendirmede bulunmuştur. Sonuç olarak Hz. Peygamber, Abdullah b. Amr b. Âs’ı gösterdiği gayretini yitirmeden, onu daha dengeli ve sağlıklı bir hayat tarzına yönlendirmiştir. Bu sayede genç sahabenin ibadet hayatı, manevi gelişimi ve sosyal sorumlulukları birbirini destekler şekilde şekillenmiş, Hz. Peygamber’in rehberliğinde bütüncül bir maneviyat anlayışı örneği ortaya konulmuştur.

Hz. Peygamber’in gençlere yönelik ibadetlerde dengeli olma ve aşırılıktan kaçınma konusundaki rehberliğini ortaya koyan bir diğer örnek de şu şekilde aktarılmaktadır: İbadete düşkün üç genç sahabe, Hz. Peygamber’in farz ibadetleri dışında evinde iken yerine getirdiği ibadetlerini öğrenmek amacıyla evine ziyarete gelirler. Hz. Peygamber’in ibadet hayatına dair verilen bilgiler sonrasında bunun kendilerine az geleceğini düşündüler ve “Biz neredeyiz, Allah’ın Resûlü nerede! Onun geçmiş ve gelecek günahları bağışlanmıştır” dediler.

⁸⁵ Buhârî, “Savm,” 54.

-Bunun üzerine içlerinden birisi : “Ben bundan sonra geceleri sürekli namaz kılacağım” dedi.

-Diğer genç ise: “Ben her zaman oruç tutacağım ve oruçsuz günüm geçmeyecek!” dedi.

Üçüncü genç ise: “ Ben de hanımlardan ayrı yaşayacağım, evlenmeyeceğim” diyerek söz verdi.

Gençlerin kendi aralarında yaptıkları bu konuşmaları duyan Hz. Peygamber onların yanına geldi ve şöyle buyurdu: *‘Şöyle şöyle söyleyen sizler misiniz? Allah’a yemin ederim ki, ben sizin Allah’tan en çok korkanınız ve O’na karşı gelmekten en çok sıkınanızım. Bununla beraber ben bazen oruç tutarım, bazen tutmam. Gecenin bir kısmında namaz kılar, bir kısmında ise uyurum. Ben kadınlarla da evlenirim. Kim benim sünnetimden yüz çevirirse, o benden değildir.’*⁸⁶

Bu olay manevi danışmanlık ve rehberlik perspektifinden değerlendirildiğinde Hz. Peygamber’in gençlere yönelik ibadet konularında rehberlik ederken denge ve ölçülülüğü esas aldığını göstermektedir. Gençlerin niyeti samimi olsa da, sürekli gece ibadeti yapmak, her gün oruç tutmak veya evlilikten tamamen uzak durmak gibi kararlar insanın fitratına uygun değildir. Bu tür aşırılıklar zamanla yorgunluk ve bıkkınlığa yol açabilir. İnsanın tabiatını iyi bilen Hz. Peygamber bu durumu göz önünde bulundurarak gençlere aşırılıktan uzak, daha yaşanabilir ve sürdürülebilir bir yola yönlendirir. Bu açıdan bakıldığında Hz. Peygamber’in yönlendirmesi, insanı zorlayan değil, onu koruyan ve yolda tutan bir rehberliktir. Amaç, kısa sürede çok yapmak değil; ömür boyu istikrarlı bir şekilde devam edebilmektir. Ayrıca bu yaklaşımı, hayatı sadece ibadetten ibaret görmeyip bir bütün olarak değerlendirdiğini de göstermektedir. Dinlenmek, çalışmak, aile kurmak ve sosyal hayatın içinde olmak da insanın sorumlulukları arasındadır. Bu denge kurulduğunda kişi hem huzurlu olur hem de ibadetlerini daha içten ve istikrarlı yapabilir. Günümüzde manevi danışmanlık ve rehberlik anlayışının temelinde de, bireyin tükenmişlik yaşamamasını, kendi kapasitesine uygun hedefler belirlemesini ve hayatın farklı alanları arasında denge kurması yer almaktadır. Hz. Peygamber’in gençlere rehberliği de bu noktaya karşılık

⁸⁶ Buhari, “Nikah”, 1.

gelir; gençlerin iyi niyetli ama aşırı kararlarını daha dengeli bir çizgiye çekerek ibadet hayatlarında bilinç kazandırmıştır. Ayrıca günümüz manevi danışmanlık ve rehberlik insanı, sadece ruhsal değil; bedensel, sosyal ve duygusal ihtiyaçlarını birlikte ele almaktadır. Hz. Peygamber'in uykuya, dinlenmeye ve evliliğe vurgu yapması, insanın bütüncül bir varlık olduğunu kabul eden bu yaklaşımla birebir paraleldir.

Hz. Peygamber'in gençlere yönelik ameli konularda rehberlik çalışmalarında öne çıkan temel ilkelerden birisi kolaylaştırma ve zorlaştırmama yaklaşımı olduğu görülmektedir. Hz. Peygamber, Allah'ın kullarına bir rahmet olarak sunduğu ruhsatları bizzat uygulayarak ashabına öğretmiş; ibadetlerde sadece azimet hükümlerine bağlı kalmanın değil, gerektiğinde ruhsatlardan yararlanmanın da dinin bir parçası olduğunu göstermiştir. Danışmanlık ve rehberlik süreçlerinde muhataplarının şartlarını dikkate almış, onları zorlayacak ve dinden soğutacak yaklaşımlardan kaçınmıştır (Özafşar vd., 2015). Aşırılığa kaçan ve kendilerini dinin istemediği şekilde zorlayan gençlere karşı uyarıcı bir tutum sergileyerek ölçüyü korumuştur. Mekke'nin fethi sırasında genç sahabelerle yaşanan şu olay, Hz. Peygamber'in gençlere yönelik ameli konularda rehberlik anlayışını ortaya koyması bakımından dikkat çekici bir örnektir: Allah Resulü (s.a.v.) ve ashabı, Ramazan ayında Mekke'nin fethi için yola çıkmış ve yolculuk sırasında herkes oruçlu bulunmaktaydı. Ancak yolculuk zorlaştıkça bazı sahabiler oruç tutmakta güçlük çekmeye başladı. Mekke ile Medine arasında yer alan Kürâu'l-Ğamîm vadisine vardıklarında, Hz. Peygamber'e, "İnsanlar oruç tutmakta zorlanıyorlar ve senin ne yapacağını bekliyorlar." denildi. Bunun üzerine Peygamberimiz (s.a.v.), ashabına yol göstermek için binitinin üzerinde herkesin görebileceği bir yerde durdu, bir bardak su istedi ve insanların kendisini görmesini bekledikten sonra suyu içti. Bunu gören ashâb, kendilerine gösterilen bu ruhsatı değerlendirerek oruçlarını açtılar. Böylece yolculuk halinde oruç tutmamanın bir ruhsat olduğunu uygulamalı bir şekilde göstermiş oldu. Genç sahabeler de ameli konularda dinin kolaylık ilkesinin pratikte nasıl uygulanması gerektiğini bizzat yaşayarak öğrenmiş oldular. Daha sonra Resûlullah'a bazı kimselerin oruçlarını bozmadıkları bildirildiğinde, Hz. Peygamber bu durumu doğru bulmadı ve bu kimseler hakkında, "Onlar söz dinlemeyenlerdir, onlar söz dinlemeyenlerdir!"⁸⁷ buyurdu. Bu

⁸⁷ Müslim, "Sıyâm", 90, Tirmizî, "Savm", 18.

olaydaki yaklaşımı ile Hz. Peygamber, merhamet, anlayış, koşullara bağlı ve ölçülü olmaya dayalı bir rehberlik yaklaşımı yansıtarak, gençlerin manevi gelişimini zorlamadan desteklemektedir.

Hz. Peygamber, ibadet konularında rehberlik ederken dine hükümleri yeni öğrenmeye çalışan gençlerin durumunu gözeterek rehberlik ederdi. Onlara karşı merhametli, nazik, anlayışla ve özgüvenlerini incitmeden danışmanlık faaliyetlerini gerçekleştirmiştir. Bu yaklaşımının en güzel örneği Muaviye b. Hakem olayında görülmektedir: Muaviye b. Hakem, yeni Müslüman olmuş sahabilerden birisidir. Ve henüz namazda konuşulmaması gerektiğini bilmemektedir. Bir defasında namazda iken aksıran birisine “Yerhamükallah” diye karşılık verdi. Bunun üzerine yanında namaz kılanlar onu uyluklarına vurarak uyarılmışlardır. Muaviye Hz. Peygamberin ne diyeceğini sessiz bir şekilde beklemiş; Allah Resulü onu samimi ve nazik bir şekilde uyarmıştır. Allah Resulünün samimiyetinden etkilenen Muaviye “Anam babam ona feda olsun! Ne ondan önce ne de sonra daha güzel öğreten birini gördüm. Vallahi Resûlullah beni ne azarladı ne bana vurdu ne de hakaret etti.”⁸⁸ Bu olayda Hz. Peygamber muhatabının tecrübesiz ve yeni Müslüman olduğunu göz önünde bulundurarak; hatasını düzeltmede azarlamadan uzak bir tutum sergilemiş; bunun yerine samimi, güleryüzlü ve nazikçe rehberlik etmiştir. Bu yaklaşım manevi danışmanlıkta; danışanın durumunu anlamak, durumuna göre değerlendirme yapmak, danışana hoşgörülü yaklaşarak doğruya yönlendirmenin nasıl olması gerektiğini göstermesi bakımından önem arz etmektedir. Muaviyeninin (danışanın) Hz. Peygamberin (danışmanın) yaklaşımından etkilenmesi danışmanlığın sadece bilgi aktarımı değil; aynı zamanda sevgi ve güven ortamında gerçekleştiğinde olumlu sonuçlar göstermesi bakımından da önem arz etmektedir.

Hz. Peygamber, gençlerin ilim alanında da yetişmelerine büyük önem vermiştir. Zekâ ve yeteneklerine güvendiği gençlerin ilmi alanlarda ilerlemesi için özel fırsatlar tanımış; engelleri kaldırarak onları ilim öğrenmeye yönlendirmiştir. Vahiy kâtiplerini genel olarak gençler arasından seçmiş ve İslam’a davet mektuplarını gençlere yazdırmıştır. Bazı gençleri Süryanice ve İbranice gibi o gün çok ihtiyaç

⁸⁸ Müslim, “Mesacid”, 33.

duyulan yabancı dilleri öğrenmeye teşvik etmiştir. Bu konuda, kendisiyle Yahudiler arasında elçilik yapmak üzere Zeyd b. Sabit'i görevlendirmiştir (Sarıçam, 2007). Hz. Peygamber bazen gençleri överek onları daha çok ilim öğrenmeye teşvik etmiştir. Nitekim, Muaz b. Cebel hakkında: “Ümmetimin içinde helâl ve haramı en iyi bilen Muaz’dır” buyurmuştur⁸⁹ Hz. Peygamber, ameli konularda gençlere rehberlik ederken onları her fırsatta dua ile desteklemiş ve ibadetlerini yerine getirmede teşvik etmiştir. Gençlerin dini sorumluluklarını içtenlikle benimsemeleri için örnek olmuş, uygulamalarıyla onların yolunu aydınlatmıştır. İbadet, ahlak ve sosyal davranışlarda gençleri bilinçlendirmiş; doğruya yönelmeleri için rehberlik etmiştir. Böylece gençlerin hem dini hem de pratik yaşamlarında sağlam bir karakter kazanmalarına öncülük etmiştir.

3.2.2.3. Ahlak Konularında Rehberlik

Hz. Peygamber, gençleri vahyin en taze muhatapları olarak görmüş ve onların ahlâkî inşasına özel bir önem vermiştir. Gençlerle samimiyet ve güvene dayalı bir ilişki kurarak, doğruyu ve iyiyi yaşayarak öğretmiştir. Onları sadece bilgiyle değil, sorumluluk ve değer bilinciyle de donatmayı hedeflemiştir. Bu yönüyle Allah Resûlü'nün gençlere yönelik ahlaki konularda rehberliğinin en güzel örneklerini sunmaktadır (Özafşar vd., 2015). Bu bağlamda Hz. Peygamber'in zina etmek için izin isteyen bir gence karşı sergilediği yaklaşım, ahlaki konularda rehberliğinde yaklaşımını göstermesi bakımından önemli bir örnek teşkil etmektedir: Zina etmeyi düşünen bir genç, Hz. Peygamber'e gelerek bu konuda kendisine çözüm bulmasını istemiştir;

-Genç: Ey Allah'ın Elçisi, zina etmeme müsaade et.” Diyerek sıkıntısını dile getirdi. Orada bulunanlar gencin bu isteği karşısında öfkeleniler; bazıları onu azarlarken, bazıları da müdahale etmek için üzerine yürümek istediler. Hz. Peygamber ise onların aksine engin şefkatiyle önce susup genci dinledi ve ona;

-Hz. Peygamber: “Sen, annenle zina edilmesini ister misin?”

-Genç; “Anam babam sana feda olsun, Ey Allah'ın Elçisi! Elbette istemem.”

⁸⁹ Tirmizi, Menakıb, 32.

Daha sonra Hz. Peygamber sırasıyla kızını, halasını, teyzesini ve kız kardeşini de hatırlatarak, hiç kimsenin kendisi ve yakınlarıyla zina edilmesine rıza göstermeyeceğini gence anlattı. Ardından elini gencin omzuna koyarak, “Allah’ım! Bu gencin günahlarını bağışla, kalbini temizle ve iffetini koru!” diye dua etti. Bu genç sahabi, bu duadan sonra ne böyle bir istekte bulundu ne de böyle bir işe yöneldi.⁹⁰ Bu olay, Hz. Peygamber’in gençlerin ahlaki konularda rehberliğinde ne denli dikkatli ve bilinçli bir yaklaşım sergilediğini göstermektedir. Zina etmek isteyen genç, sıkıntısını dile getirerek çözüm talep ettiğinde çevresindekiler öfkeyle müdahale etmek isterken, Hz. Peygamberin genci dizinin dibine alarak yaşını dikkate aldı, sorular sorarak empati kurarak danışmanlık yapmıştır. Genci yadırgamadan, temel his ve duygularını gözeterek hatasını kavramasına ve elini omzuna dokunarak bir baba şefkatiyle genci onore ederek rencide etmeden destek oldu (Macit, 2004). Aynı zamanda gencin hatalı isteğini annesi, kızı, kız kardeşi, halası ve teyzesi üzerinden düşünmesin sağlayarak günahın gerçek yüzünü kavramasını sağlamıştır. Gencin en uygunsuz sorusunda bile gence mesafe koymadan anlayışla yaklaşmış; gençlerle yakın ilişki kurmanın önemini göstermiştir (Çeleğin, 2010). Hz. Peygamber’in konuşmanın sonunda gence dua etmesi manevi danışmanlık ve rehberlikte önemli bir teknik olan “duayı” bilinçli ve etkili bir şekilde kullandığını göstermektedir. Bu teknikle beraber gence, Allah’ın rahmetine sığınma bilinci kazandırmış; onun kalbini arındırmaya, nefsî arzular karşısında güçlenmesine ve iffetini koruma konusunda irade geliştirmesine katkı sağlamıştır.

Allah Resûlü (s.a.v.), gençlere ahlaki konularda rehberlik ederken sadece mescitte verdiği öğütlerle değil, çarşıda, pazarda ve günlük hayatın her alanında bizzat yaşayarak göstermiştir. Bu sebeple bazı ihtiyaçlarını temin etmek için zaman zaman Medine pazarına gider, bu vesileyle toplumun ticari hayatını yakından takip ederdi. Günlerden bir gün pazarda dolaşırken bir buğday yığını dikkatini çekti. Buğdayı satan kişinin yanına yaklaşarak yığına elini daldırdı. Ancak buğdayın alt kısmının ıslak olduğunu fark etti. Satıcıya bunun sebebini sorduğunda, yağmurdan kaynaklandığını öğrendi. Bunun üzerine Allah Resûlü (sav), ıslak olan kısmın insanların görebileceği şekilde üste konulması gerektiğini hatırlatarak ticarete dürüstlüğün önemine dikkat

⁹⁰ İbn Hanbel, V, 256-257.

çekerek; Müslümanlar arasında aldatma olamaz! Bizi aldatan, bizden değildir!”⁹¹ Bu olay, Hz. Peygamber’in gençlere yönelik manevi danışmanlık ve rehberlik faaliyetlerinin yalnızca mescitlerde sınırlı olmadığını, hayatın içinde aktif bir şekilde gerçekleştirdiğini göstermektedir. O, çarşı ve pazarda da bulunarak ahlaki değerleri gençlere uygulamalı bir şekilde öğretmişti. Bu bağlamda, Hz. Peygamber, buğday satıcısına yönelik uyarısı ile yanlış davranışa müdahale etmiştir. Hatayı görmezden gelmemiş; sert bir üslup yerine öğretici ve yol gösterici bir üslup benimsemiştir. Ayrıca bu olay ile Hz. Peygamber, gençlere ahlaki değerlerin sadece ibadet alanıyla sınırlı olmadığını; ticaret, sosyal ilişkiler ve günlük hayatın her alanında geçerli olduğunu da öğretmiştir. “Bizi aldatan bizden değildir” ifadesi, doğruluğun Müslüman kimliğinin ayrılmaz bir parçası olduğunu vurgulayarak, güçlü bir ahlaki bilinç kazandırmayı hedeflemiştir.

Hz. Peygamber, gençlere yalnızca ticarete dürüst olmayı değil, aynı zamanda günlük yaşamda ve sosyal ilişkilerde de ölçülü, saygılı ve ahlaki davranışlar sergilemeyi öğretmiş; hak talep ederken bile edep sınırlarını aşmamayı, insanlara karşı nezaket ve iffet sahibi olmayı örnek davranışlarla göstererek rehberlik etmiştir. Bu duruma örnek olarak: Bir gün Übey b. Kâ‘b’ın mescitte bir adamın yakasına yapışarak borcunu talep ettiğini görmüştür. Bu sırada mescide giren Allah Resûlü (s.a.v.), namazını kılıp ihtiyacını giderdikten sonra geri döndüğünde Übey’in hâlâ aynı şekilde davrandığını fark etmiştir. Bunun üzerine, hakkını talep eden kimsenin hakkını alsa da alamasa da iffetli bir üslupla istemesi gerektiğini ifade etmiştir ⁹² Resûlullah’ın bu uyarısı Übey b. Kâ‘b’ın zihnini meşgul etmiş; zihnindeki soru işaretlerini gidermek ve yaşadığı duruma çözüm bulmak amacıyla Hz. Peygamber’in yanına gelerek:

-Ya Resulullah! İffet nedir?

-Hz. Peygamber: İffetli davranışın; hakaret etmeden, zorlamadan, çirkin söz söylemeden ve karşı tarafa eziyet etmeden hak talep etmek olduğunu açıklamıştır.⁹³

Hz. Peygamber gençlerin duygularını doğru yönetmeleri konusunda da rehberlik etmiş; özellikle öfke gibi kişiye zarar verebilecek ve yanlış kararlar almasına

⁹¹ Müslim, “İman” 164, Dârimî, “Büyü”, 10.

⁹² İbn âce, “Sadakât,” 15,

⁹³ Beyhakî, “es-Sünenü’l-kübrâ”, VI, 83.

yol açabilecek güçlü duygular karşısında ahlaki bir çerçeve sunmuştur. Muaz b. Cebel'in aktardığı olay, bu durumu açıkça ortaya koyan önemli bir örnek olarak dikkat çekmektedir: Peygamber(s.a.v.)'in huzurunda iki kişi tartıştı. (Onlardan) biri (diğetine) öyle sert bir şekilde öfkeleni ki bana (öfkesinden) burnu çatlayacak gibi geldi. Bunun üzerine Peygamber(sav): “Ben bir söz biliyorum ki eğer (bu adam) o sözü söylese (içinde) duymakta olduğu (bu öfke) kendinden gider. (Orada bulunanlardan) biri: -Ey Allah'ın Rasulu o söz nedir? diye sordu.

(Hz. Peygamber): “-*Allahümme inni euzü bike mineşşeytanirracim: Ey Allah'ım kovulmuş şeytandan sana sığınırım*” (sözüdür)” buyurdu.”⁹⁴ Hazreti Peygamber'in gençlere rehberlik ederken öfke gibi yoğun duygular karşısında sunduğu bu çözüm, bireyin duygusunu önce fark etmesini sağlayan, ardından o anın yoğunluğunda uygulanabilecek pratik bir yöntem sunan, zihni olumsuz düşünce döngüsünden çıkarıp farklı bir yöne yönlendiren ve kişiyi Allah'a sığınma bilinciyle daha güvenli bir iç dengeye taşıyan bütüncül bir yaklaşımı ortaya koymaktadır; bu yönüyle Hz. Muhammed'in tavsiye ettiğı zikir, manevi danışmanlık ve rehberlik açısından değerlendirildiğinde hem bilişsel hem duygusal hem de davranışsal düzeyde dönüşüm sağlayan, kişinin öfkesinin eyleme dönüşmesini engelleyerek daha sağlıklı kararlar almasına imkân tanıyan etkili bir manevi danışmanlık tekniğı olarak dikkat çekmektedir.

Allah Resulü, gençlerle samimi ve içten bir ilişki kurarak onların eğitimine büyük bir özen göstermiştir. Gençler, vahyin taze muhataplarıdır ve Peygamberimiz, onların sadece bedenlen değil, ruhen ve ahlaken de olgunlaşmaları için gayret etmiştir. Gençlerin, toplumun geleceğini şekillendirecek sorumluluğı üstlenebilecek niteliklerle yetişmesi gerektiğini her fırsatta vurgulamış; merhamet, şefkat ve sevgiyle yoğrulmuş bir genç, insanlık adına büyük bir yük taşıyabilecek, eşref-i mahlukat olarak yeryüzüne değer katacak şekilde yetiştirilmesi gerektiğini ifade etmiştir (Özağar vd., 2015). Bu bağlamda Hz. Peygamber'in ahlaki konularda rehberliğı, gençlerin yalnızca bireysel olarak karakter gelişimini desteklemekle kalmamış, aynı zamanda toplumun ruhsal ve etik temellerinin güçlenmesine de katkıda bulunmuştur.

⁹⁴ Ebû Davud, “Edeb”, 3.

Böylece O'nun rehberliği ve problemlere karşı danışmanlığı ile gençlerin hem ahlaki hem de manevi olarak tutarlı bir kişilik geliştirmelerine öncülük etmiş ve onların, insanlığa faydalı, sorumluluk sahibi bireyler olarak yetişmelerini mümkün kılmıştır.

Tezin bu bölümünde Hz. Peygamber'in gençlere yönelik dini uygulama örnekleri ele alınmıştır. Üçüncü bölümün son başlığında ise Aile İçi Sorunlara Karşı Hz. Peygamber'in rehberliği ve aile bireyleri ile olan iletişim ele alınacaktır.

3.3. Aile İçi Sorunlara Yönelik Hz. Peygamber'in Rehberliği

Aile, “evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik; aynı soydan gelen veya aralarında akrabalık ilişkileri bulunan, birlikte oturan hısım ve yakın kimselerin tümüdür.” (TDK, 2021).

Aile, ilkel topluluklardan modern toplumlara kadar varlığını sürdürmüş olan en temel ve asli kurumlardan birisidir. Şekil ve görevleri değişiklik gösterse de her toplum, kendi neslini devam ettirecek olan bireyleri üreten, büyüten, yetiştiren ve koruyan bir aile kurumuna sahip olmuştur (Varol, 2021). Toplumun temel çekirdeğini oluşturan aile, çocuğu sosyal hayata hazırlayan, toplumsal değerlerin kazanmasını sağlayan ve kişilik gelişimini şekillendiren bir eğitim ortamıdır. Aileyi meydana getiren bireyler, çocukların ve gençlerin en yakınındaki rol modellerdir (Kalemler, 2020).

Bir toplumda aile kurumu ne kadar sağlam ve sağlıklı olursa, o toplumun yapısı ve kuracağı devlet de o derece güçlü ve istikrarlı olur. Bu yüzden Kur'an-ı Kerim, insan hayatındaki kurumlar içinde en çok aileye önem vermiştir. Kur'an-ı Kerim, aileyi oluşturan eşler ile anne, baba ve çocuklar arasındaki biyo-psiko-sosyal ve hukuki ilişkiler konusunda genel ve özel hükümlerle temel prensipler ortaya koymuştur (Akt; Buladı, 2020). Kur'an-ı Kerim, aile kurumunu insan için huzur ve sükûnet kaynağı olduğunu açıkça belirtmektedir. Yüce Yaraticı bu gerçeği Rum Suresi 21. Ayette şöyle dile getirir; “ *Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesi de O'nun (varlığının ve kudretinin) delilerindendir. Şüphesiz bunda düşünen bir toplum için elbette ibretler vardır.* ” Kur'an-ı Kerim, aile hayatına ilk olarak Hz. Âdem örneği üzerinden dikkat çekmiş ve

cennet nimetleri arasında aileye özellikle vurgu yapmıştır. Allah Teâlâ, Âdem'i yarattıktan hemen sonra eşi Havva'yı yaratarak toplumun temelini oluşturan aileyi tesis etmiştir. Bu bağlamda Kur'an-ı Kerimde şöyle buyrulmaktadır: *“Dedik ki: ‘Ey Âdem! Sen ve eşin cennete yerleşin. Orada dilediğiniz gibi bol bol yiyin, ama şu ağaca yaklaşmayın, yoksa zalimlerden olursunuz.’”*⁹⁵ Kur'an- Kerim'in aileye özel bir önem atfetmesinin temel sebeplerinden biri, sağlam ve güçlü toplumların ancak aile yapıları üzerinden inşa edilmesindendir. Sağlam temellere sahip aileler, güçlü ve istikrarlı bir toplumun oluşmasını sağlarken; düzensiz ve zayıf aile ilişkileri, toplumların gücünü yitirmesine ve tarih sahnesinden silinmesine yol açmaktadır.⁹⁶

Her konuda insanlığa eşsiz bir örnek olan Hz. Peygamber, aile yönetimi ve terbiyesi konusunda da bizlere en güzel rol model olmuştur. Bu husus Kur'an-ı Kerimde şu şekilde vurgulanmıştır; *“Andolsun ki, Allah'ın Resul'ünde, Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı ümit edenler ve Allah'ı sürekli ananlar için en güzel örnekler vardır.”*⁹⁷

O'nun insanlığa rahmet olarak gönderilmesinin hikmet diliyle ifade ettiği anlam, problemlere çözüm üreten bir peygamber oluşudur. Dengeli ve huzurlu bir yaşamın inşası ile bireysel ve toplumsal sorunlarımızın giderilmesi, ancak onun manevî anlamda yıpranmış ve ihtiyaç hâlindeki gönüllerimize kazandırdığı diriltici rahmet sayesinde mümkün olabilmektedir. Hz. Muhammed'in aile hayatına ilişkin tecrübesi incelendiğinde görülür ki aile, yalnızca mutluluğun değil; aynı zamanda sabrın, dayanışmanın ve birlikte göğüslenen güçlüklerin de yaşandığı bir birimdir. Aile içinde karşılaşılan her zorluk, merhameti artmasını sağlayan, bireyin iç dünyasını derinleştiren ve onu olgunlaştıran bir eğitim sürecine dönüşmektedir (Saruhan, 2025).

Bu çerçevede, Hz. Peygamber'in rehberliği, aile içi ilgisizlik ve sevgisizlik, şiddet ve kötü muamele ile ekonomik sorunlar ve eşler arasında denklik gibi problemlerde uygulanabilecek örnek çözümler sunmaktadır. Tezimizin bu bölümünde, onun aile içindeki sorunlara yönelik rehberliği ve aile içinde iletişimi ele alınacaktır.

⁹⁵ Bakara 2/35

⁹⁶ <https://www.diyanehaber.com.tr/kuranda-aile-hayati> (Erişim tarihi: 27.12.2025)

⁹⁷ Ahzab 33/21

3.3.1. Ailede İlgisizlik ve Sevgisizliğe Karşı Hz. Peygamber'in Rehberliği

Sevgi, yaşamayı değerli kılan ve insanı olumlu davranışlarında harekete geçiren bir hayat enerjisidir. İnsan, bu enerji ile önce kendine, ardından çevresine, hayata tüm varlığa açılır (Bahadır, 2023). Sevginin bireysel ve toplumsal yaşam üzerindeki etkileri aile kurumunda da önemli bir yer tutmaktadır. Nitekim eşler arasındaki huzur ve sükûnetin sağlanabilmesi için Allah Teâlâ, eşlerin arasına sevgi ve merhameti bir lütuf olarak yerleştirmiştir. Bu durum, ailenin kurulması ve sürdürülebilirliğinde sevgi ile merhametin temel ilkeler olarak konumlandığını göstermektedir. Sevgi ve merhametten yoksun bir aile yapısında, ailenin kuruluş amacı olan bireyin iç huzurunun sağlanması ve toplumun barış ile refahının temini mümkün olmayacaktır (Buladı, 2020).

Hız. Peygamber'in hayatında, pek çok alanda olduğu gibi evlilik yoluyla akrabalık bağı kurduğu eşlerine karşı sergilediği doğal, samimi ve içten yaklaşım da, örnek alınması gereken bir rol model özelliği taşımaktadır. O, eşlerinin hem maddi hem de manevi ihtiyaçlarıyla ilgilenen, onlara destek veren ve sevgi ile saygıda öncülük eden bir eş profili ortaya koymuştur (Akpınar, 2009). Hız. Peygamber'in eşlerine verdiği değer, Hız. Hatice ile başlayıp tüm eşlerini kapsayan bir genişliğe sahiptir. O, Kur'an-ı Kerimde: "...Onlarla (eşlerinize) iyi geçinin..."⁹⁸ Emredildiği üzere eşlerinin her birine ayrı bir yer vermiş ve onlarla sevgi-saygı çerçevesinde bir hayat sürmüştür.

Hız. Peygamber'in aile hayatı sevgi, saygı ve karşılıklı anlayış temeli ile kurulmuştur. Eşlerine derin bir sevgi ve yakınlık gösteren Peygamber Efendimiz (sav) zaman zaman onlarla şakalaşır, onların gönüllerini hoş edecek ifadelerle hitap eder ve sevgisini hissettirirdi. Hız. Âişe validemize "Uveyş (Ayşecik)", "Âişe" ve "Hümeysra" gibi sevgi dolu hitaplarla seslendiği; onunla koşu yarışı yaptığı ve Hız. Âişe başını Peygamberimizin omzuna yaslamış hâlde birlikte Habeşlilerin savaş oyunlarını izledikleri rivayet edilmektedir (Eraslan & Keleş, 2003; Fayda, 1989). Hız. Peygamber, eşlerine verdiği değeri yalnızca fiilî davranışlarıyla değil, sözleriyle de açıkça ortaya koymuştur. Kendisine "İnsanlar arasında en çok kimi seviyorsun?" diye sorulduğunda,

⁹⁸ Nisa 4/19

ilk olarak eşinin adını anarak “Âişe’dir” cevabını vermiştir. “Peki erkeklerden en sevimli olan kimdir?” sorusuna ise “Âişe’nin babasıdır” şeklinde karşılık vermiştir (Aydın, 2015). Onun önce eşini, ardından da eşinin babasını zikretmesi, hanımına duyduğu sevginin öncelikli ve belirgin olduğunu göstermektedir.

Hiz. Peygamber, aile bireylerine karşı samimi ve içten davranan; onlara değer verdiğini hissettiren, sevinçlerini paylaşan ve üzüntülerine ortak olan bir aile reisiydi. Aile içi ilişkilerinde sevgi, saygı ve nezakete dayanan sıcak, uyumlu ve dengeli bir iletişim tarzı benimsemiştir (Özafşar vd., 2015). Bu konuda ümmetinin erkeklerine sık sık uyarılarda bulunan Allah Resulü, ailesine karşı en iyi davranan ve en hayırlı olanın da kendisi olduğunu söylemiştir “Sizin en hayırlınız, ailesi için en hayırlı olandır. Bana gelince ben, aileme karşı sizin en hayırlı olanınızım.”⁹⁹ Buyurarak aile hayatında huzurun yolunu göstermiştir. Başka bir hadisinde ise mü’min erkeklere, “Kadınlar hakkında iyiliği tavsiye ediniz, kadınlara iyi davranınız”¹⁰⁰ buyurmuştur.

Kadına değer verilmeyen bir toplumda yaşayan Allah Rasûlü, onlara layık oldukları itibarı kazandırmış; kadınları erkeklerin mülkiyetinde bir eşya ya da köle değil, kendileriyle eşit haklara sahip bireyler olarak kabul etmiştir. Erkeğin ailede reis konumunda bulunsun da kadın üzerinde sınırsız bir güç ve otorite sahibi olmadığını vurgulamış; kutsal sayılan aile kurumunun sevgi, şefkat ve merhamet temelleri üzerine inşa edildiğini ifade etmiştir (Sarıçam, 2007). Hiz. Peygamber’in aile hayatında sergilediği sevgi, saygı ve anlayışa dayalı yaklaşımı sadece kendi aile hayatıyla sınırlı kalmamış, aynı zamanda çevresindeki sahabelerin evlilik hayatlarında karşılaştıkları problemler karşısında da yol gösterici bir manevi danışman ve rehber olarak da yansımıştır. O, aile içi problemlerde adalet, hoşgörü, empatiyi esas alarak çözüm yolları sunmuş, eşler arasında karşılıklı hak ve sorumluluk bilincinin gelişmesini sağlamıştır. Bu bağlamda Hiz. Peygamber, aile hayatında sağlıklı iletişimin, karşılıklı saygının ve sevgi temelli bir birlikteliğin nasıl olması gerektiğini rol modeliği ile ortaya koymuştur.

Hiz. Peygamber evlilik akdinin sevgi ve karşılıklı rıza ve anlayış temelleri üzerine kurulmasına önem vermiştir. Bu noktada evlenecek bireylerin birbirlerini

⁹⁹ Tirmizi, “Menakıb”, 63.

¹⁰⁰ Müslim, “Rada”, 60

görerek tanımlarını teşvik etmiş, özellikle kadınların rızası alınmadan evlendirilmelerini uygun bulmamıştır. Bu ilkeyi sadece sözlü ifade etmekle kalmamış, bizzat kendi hayatında da uygulamıştır. Nitekim kızı Hz. Fatıma'yı evlendirirken onun görüşünü almış ve rızasını gözeterek Hz. Ali ile evlendirmiştir ¹⁰¹ Bu hassasiyetinin uygulamadaki yansımaları gösteren örneklerden birisi de, kadınların evlilikte söz hakkı olup olmadığını öğrenmek amacıyla Hz. Peygamber'e başvuran genç kız ile arasında geçen şu olaydır:

Babasının zoruyla evlendirilmek üzere olan bir genç kız, kendi haklarını öğrenmek amacıyla Hz. Peygamber'e başvurdu. Genç kız, yaşadığı sıkıntıyı dile getirmek için Allah Resul'ünün evine gitti ve durumu Hz. Âişe'ye anlattı: Babasının itibar kazanmak amacıyla onu istemediği hâlde kardeşinin oğlu ile evlendirdiğini söyledi. Hz. Âişe, Peygamberimiz gelinceye kadar beklemesini tavsiye etti. Hz. Peygamber geldiğinde, Hz. Âişe genç kızın durumunu kendisine aktardı. Bunun üzerine Hz. Peygamber, kızın babasına haber göndererek gelmesini istedi ve durumu inceledi. Amacı, genç kızın fikri sorulmadan evlendirilmiş olması durumunda ona seçim hakkı tanımaktı. Genç kız, Allah Resulü'ne kendi söz hakkını talep ederek, babasının yaptığı işi aslında onayladığını ancak nikâh konusunda kadınların da söz hakkı olup olmadığını öğrenmek istediğini ifade etti.”¹⁰² Böylece baba ve kız arasındaki mesele çözülmüş ve her iki taraf da memnun olarak Peygamberimiz 'in (sav) evinden ayrıldılar. Bu olay Hz. Muhammed'in (sav) yaklaşımının, danışmanlık sürecinde nasıl bir tutum sergilenmesi gerektiğine dair güçlü bir model sunmaktadır. Danışma sürecinde, danışmanın sahip olması ve uygulaması gereken temel beceriler, Hz. Peygamber'in bu olayda sergilediği yaklaşım bağlamında şu şekildedir (Gürsu, 2022).

Danışanla ilk ilişkinin kurulması: Sağlıklı bir danışmanlık sürecinin gerçekleştirilmesi için danışan ile danışman arasında ilk ilişkinin kurulması gerekmektedir. Bu ilk aşamada danışanın orada bulunma nedenini rahatlıkla açıklayabilmesi için cesaretlendirilmesi, aktif bir şekilde dinlenilmesi, ortamın uygun

¹⁰¹ İbn Sa'd, VIII, 19.

¹⁰² Nesâî, “Nikâh”, 36, İbn Hanbel, VI, 135.

ve güven verici şekilde düzenlenmesi ve danışan ile olay hakkında gerekli bilgilerin alınması önem arz etmektedir.

Hizmetçi, rızası dışında evlendirilmek isteyen genç kızın başvurusunda bu ilkeye uygun bir danışmanlık süreci yürütmüştür. Öncelikle genç kızın kendisini güvende hissedeceği bir ortam oluşturarak onun rahatlamasını sağlamış, bu sayede danışan (genç kız) yaşadığı durumu açık bir şekilde ifade edebilmiştir. Bu durum danışanın orada bulunma nedenini açıklama konusunda cesaretlendirdiğini ve danışman ile danışan arasında güvene dayalı bir ilişkinin kurulduğu görülmektedir. Ayrıca genç kıza dikkatle dinlemesi, aktif dinleme becerisini kullandığını ortaya koymaktadır.

Problem Tanımlanması: İkinci aşama olan problemin tanımlanması, danışanın yaşadığı ve manevi danışmanlık ve rehberlik almasına neden olan durumların öğrenilmesi, bu doğrultuda gerekli bilginin toplanması sürecidir.

Hizmetçi bu aşamada da, problemin tanımlanma sürecinde olayı tek taraflı değerlendirmemiştir. Genç kızın babasını da dahil etmesi, hem sürece daha kapsamlı bilgi edinme hem de tarafsız ve adil tutum sergilemesi açısından önemli bir yaklaşım sergilemiştir.

Amaç Oluşturma: Danışmanlık sürecinde genel hedeflerin belirlenmesi ve bu hedeflerin gerçekçi olması. Bu aşamada amaçların danışanın ihtiyacına uygun ve uygulanabilir olması önem arz etmektedir.

Hizmetçi bu olayda danışmanlık sürecinin amacını, genç kıza fikri sorulmadan evlendirilme durumunda ona seçim hakkı tanımak olarak belirlemiştir. Bu yaklaşım, danışma sürecinde hedeflerin belirlenmesi ve uygulanabilirliğinin sağlanması açısından önemli bir örnek teşkil etmektedir.

Müdahalede Bulunma: Müdahalede bulunma ya da müdahale geliştirme aşaması, danışmanın gerekli mesleki becerilere ve yetkinliğe sahip olmasını, uygun müdahale yöntemlerinin hangi durumlarda kullanılacağını bilmesini ve süreç içerisinde danışanın tepkilerini dikkatle gözlemlemesini içermektedir. Bu aşamada yapılan müdahalelerin danışanın ihtiyacına uygun, yerinde ve etkili olması büyük önem taşımaktadır.

Hız. Peygamber, bu olayda sürece aktif bir şekilde müdahalede bulunmuştur. Genç kızın durumunu yalnızca dinlemekle kalmamış, onun söz hakkını ortaya koymasına imkân tanımıştır. Olayın sonunda genç kızın, babasının yaptığı evliliği tamamen reddetmek yerine, asıl amacının kadınların nikâh konusunda söz hakkı olup olmadığını öğrenmek olduğunu ifade etmesi, bu müdahalenin bilinçli ve yönlendirici bir etki oluşturduğunu göstermektedir.

Sonlandırma: Sonlandırma aşaması, danışma ilişkisinin uygun zamanı geldiğinde dikkatli ve planlı bir şekilde sona erdirilmesini ifade etmektedir. Bu süreçte sonlandırmanın hassasiyet içermesi, aşamalı bir şekilde gerçekleştirilmesi ve danışanın süreçten sağlıklı bir şekilde ayrılmasının sağlanması önemlidir.

Hız. Peygamber, bu olayda danışma sürecini etkili bir şekilde sonlandırmıştır. Sorunun çözüme kavuşturulmasının ardından süreci uzatmadan, danışanın kendi kararını ifade etmesine imkân tanımış ve böylece danışma ilişkisini doğal ve sağlıklı bir biçimde tamamlamıştır. Bu yaklaşım, sonlandırma aşamasının planlı, hassas ve amacına uygun bir şekilde gerçekleştirildiğini göstermektedir.

Hız. Peygamber, aile içinde ihmal ve ilgisizliğe yol açacak aşırılıklara karşı sahabeleri uyarmıştır ve gerektiği yerde onlara rehberlik etmiştir. Bu duruma örnek teşkil eden bir olay şöyledir: Peygamber Efendimizin (sav) süt kardeşi Osman b. Maz'ûn dünyadan uzaklaşıp kendini tamamen ibadete verme düşüncesine kapılmıştı. İbadete öylesine yoğunlaşmıştı ki, güzelliğiyle bilinen eşi Havle'ye karşı ilgisi kalmamış, onun varlığını bile fark etmez duruma gelmişti. Havle'nin bakımsız ve üzgün hâli Hız. Peygamber'in dikkatini çekince, bunun nedenini Hız. Âişe'ye sordu. Hız. Âişe de Osman'ın bütün vaktini oruç ve gece ibadetiyle geçirmesi sebebiyle Havle'nin kendisini sanki eşi olmayan bir kadın gibi ihmal ettiğini söyledi. Bunun üzerine Hız. Peygamber, Osman'ı yanına çağırarak ona:- “Yoksa benim sünnetimden yüz mü çevirdin?” diye sordu ve ardından dengeli bir yaşamı öğütleyen şu sözleri dile getirdi; “*Ben hem uyurum hem namaz kılarım; bazen oruç tutarım, bazen de tutmam. Kadınlarla evlenirim. Allah'tan sakın, Ey Osman! Bil ki ailenin senin üzerin de hakkı var.*”¹⁰³. Osman b. Maz'ûn'un aşırı ibadet ve yalnızlaşma eğilimi, eşine karşı

¹⁰³ İbn Hanbel, VI, 267,

ilgisizliğe yol açmış ve bu durum aile içinde ihmal ve mutsuzluğa sebep olmuştur. Hz. Peygamber, eşin bakımsız ve üzgün hâlini dikkatle gözlemleyerek sorunun kaynağını anlamak için gerekli bilgileri edinmiş ve ardından Osman’a rehberlik ederek dengeli bir yaşamın önemini öğretmiştir. Bu süreçte Peygamber Efendimiz, hem Osman’ın manevi sorumluluklarını hem de ailevi yükümlülüklerini gözetmiş, ibadet ve aile hayatı arasında denge kurmanın gerekli olduğunu nazik ve etkili bir şekilde rehberlik etmiştir.

Aile içinde yaşanan kırılganlıkların zamanında giderilmemesi, eşler arasında sevgi ve ilginin zayıflamasına ve aile huzurunun bozulmasına yol açmaktadır. Hz. Peygamber, böyle durumlarda vakit kaybetmeden aile içi sorunlara müdahale ederek sevgi ve merhametin korunması konusunda rehberlik etmiştir. Bu yaklaşımının dikkat çekici bir örneği, kızı Hz. Fâtıma ile damadı Hz. Ali arasında yaşanan olaydır: Allah’ın Resûlü, kızı Fâtıma’nın evine geldiğinde Ali’yi göremeyince, “Amcanın oğlu nerede?” diye sordu. Fâtıma, “Aramızda bir kırılganlık oldu. Bana kızdı, çıkıp gitti. Gündüz uykusunu yanımda uyumadı.” Diyerek durumu açıkladı. Bunun üzerine Allah Resûlü, Hz. Ali’yi araması için birini göndererek “O nerede, bir bak!” dedi. Görevli kişi geri dönüp “Ey Allah’ın Resûlü! Mescitte uyuyor.” deyince Peygamber Efendimiz hemen oraya giderek, üzeri toz toprak içinde uzanmış hâlde gördüğü Hz. Ali’nin üzerindeki tozu silmiş ve sevgi ve şefkat dolu bir ifade kullanarak: “Kalk ey toprağın babası (Ebû Tûrâb)!”¹⁰⁴ Diyerek onu teselli etti. Hz. Peygamber’in, Hz. Ali ve Hz. Fatıma arasında yaşanan kırılganlığa vakit kaybetmeden “müdahale” etmesi, problemin büyümeden ele alındığını göstermektedir. Sürece yargılayıcı olmadan yaklaşması, karşısındaki bireylerin duygu ve düşüncelerini anlamaya yönelik empati ve koşulsuz kabul becerisini yansıtmaktadır. Hz. Peygamber’in Hz. Ali’ye “Tûrâb” şeklinde sevgi içeren bir ifade kullanması emir verici bir dil kullanmadığını ve yönlendirme yapmadan problemin çözümüne yönelik olumlu bir iletişim dili kullandığını göstermektedir. Bu iletişim dili manevi danışmanlık ve rehberlikteki nezaket, saygı ve insan onurunu koruma ilkesinin somut bir örneğinin yansımasıdır.

¹⁰⁴ Buhârî, “Salat”, 58.

Hız. Peygamber, eşlerin arasındaki anlaşmazlıkları düzeltmeyi sürekli tavsiye etmiş ve “*Kadını kocasına karşı kıskırtan bizden değildir*”¹⁰⁵ uyarısında bulunmuştur. Kur’an-ı Kerim’de ise eşler arasındaki sorunların çözümüne rehberlik eden bir yaklaşım önerilmiştir: “*Eğer karı-kocanın arasının açılmasından endişe ederseniz erkeğin ailesinden bir hakem, kadının ailesinden bir hakem gönderin. İki taraf (arayı) düzeltmek isterse, Allah da onları uzlaştırır. Şüphesiz Allah, hakkıyla bilendir, hakkıyla haberdardır*”¹⁰⁶ buyurarak eşlerin arasını bulacak ve kalıcı çözüm üretecek şekilde her iki taraftan da birer kişinin hakemliğine başvurulması önerilmiştir.

Evlilik hayatın gerçeği ise, boşanma da aynı şekilde hayatın acı ama gerçek bir parçasıdır. Zamanla eşler arasında sevgi ve ilginin zayıflaması, güvenin sarsılması, problemlerin çözümsüz hâle gelmesi mümkündür. Tüm çabalara rağmen sevginin yerini soğukluk, hatta nefretin alması, evliliği çekilmez bir duruma getirebilmektedir. Dinimiz boşanmayı hoş karşılamamakla birlikte, sevgi ve huzurun tamamen tükendiği, evliliğin yürümeyeceğinin açıkça anlaşıldığı durumlarda boşanmayı nihai bir çıkış kapısı olarak görmektedir (Martı, 2020). Bu bağlamda Allah Resulünün rehberliği, evlilikte yaşanan problemlerde yalnızca uzlaştırıcı değil gerektiğinde doğru ve sağlıklı bir sonlandırmayı da içeren bütüncül bir manevi danışmanlık ve rehberlik yaklaşımı sunduğunu göstermektedir. Medineli Habibe bint Sehl ile eşi Sâbit b. Kays arasındaki geçimsizliğe sunduğu çözüm bu yaklaşımının somut bir örneğidir: Habibe bint Sehl, içinde bulunduğu evliliğin artık sürdürülemez bir hal aldığını fark ettiğinde çözüm için Hız. Peygamber’e başvurmuştur. Hız. Peygamber’e : “Ey Allah’ın Resulü! Eşim, dinine ve ahlakına yönelik çok iyi bir insandır o konuda onu asla eleştiremem, ancak kalbimde ona karşı bir sevgi kalmadı. Eğer evliliği sürdürürsem nankörlük etmekten endişe duyuyorum diyerek samimi bir şekilde” durumunu ifade etti. Durumu dikkatle dinleyen Hız. Peygamber, Habibe binti Sehl’i duygularını anlamaya çalışmış ve onun iç dünyasını dikkate alarak problemi değerlendirmiştir. Bunun üzerine Hız. Peygamber, Sâbit b. Kays’ı çağırarak Habibe’ye verdiği mehri geri alması şartıyla onu boşamasını söylemiş, Sâbit de mehir olarak verdiği iki bahçeyi geri alıp ayrılığı gerçekleştirmiştir.¹⁰⁷ Hız. Peygamber bu olayda, aile içinde sevgi ve duygusal bağı ön

¹⁰⁵ Ebû Dâvûd, “Talâk”, 1.

¹⁰⁶ Nisâ, 4/35.

¹⁰⁷ Buhari, “Talâk”, 12, Ebû Dâvûd, “Talâk”, 17-18.

plana alan bir manevi danışman olarak karşımıza çıkmaktadır. O, Habibe b. Sehl ile Sabit b. Kays'ın evliliklerinde duygusal kopukluğu görmezden gelmeyerek, uzun vadede doğurabileceği manevi zararlar açısından değerlendirme yapmıştır. Bu bağlamda Danışanın (Habibe b. Sehl'in)) duygularını yargılamadan, suçlamadan dikkatle dinlemiş; onun iç dünyasını anlamaya çalışarak empatik bir tutum sergilemiştir. Danışanın duygularını bastırmak ya da onu mevcut duruma zorla uyum sağlamaya yönlendirmek yerine, yaşadığı sevgisizliği meşru bir problem olarak kabul etmiştir. Bu yaklaşım, danışmanlıkta içtenlik ve duygusal farkındalığın ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Problemin çözüm sürecinde gönüllülük esasına dayalı bir yol izlemiş ve bireyin ruhsal bütünlüğünü korumayı ön planda tutmuştur. Ayrıca mehri iade şartıyla ayrılığı uygun görmesi hem adelet ilkesini koruduğu hem de tarafların haklarını gözettiği görülmektedir. Bu durum, danışmanlıkta gerçekçi ve uygulanabilir çözümler geliştirdiğini ve ailede sevgi ve ilginin tamamen kaybolduğu durumlarda insanı merkeze alan empati ilkesine dayalı bir danışmanlık modeli ortaya koyduğunu göstermektedir.

3.3.2. Şiddet ve Kötü Muamele Karşısında Hz. Peygamber'in Rehberliği

Aile içi şiddet, aile üyeleri arasında güç eşitsizliğine dayalı olarak ortaya çıkan ve bireyin fiziksel, duygusal ya da sosyal bütünlüğüne zarar veren bir olgudur (Karaköse, 2025). Aile içinde eşler arasında sağlıklı ve kaliteli bir iletişimin temel koşullarından biri, fiziksel, sözlü, duygusal, psikolojik ya da ekonomik her türlü şiddetten uzak durmaktır. Burada ifade edilen şiddet, ister erkeğin kadına ister kadının erkeğe yönelik olsun fark etmemektedir (Dölek, 2008). Bu doğrultuda İslam'ın aile yapısına verdiği değer, eşler arasında sevgi, saygı ve adaletin korunmasını zorunlu kılmaktadır. Kur'an-ı Kerim, aile ilişkilerinde şefkat ve merhameti merkeze almakta; şiddet ve kötü muameleyi ise kesin biçimde yasaklamaktadır. Nitekim *“Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi, yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun.”*¹⁰⁸ Ayeti, aile ortamında kırııcı davranışların ve şiddetin hiçbir şekilde yer bulmaması gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır. Yine başka bir ayette; *“Onlara ısınıp kaynaşasınız diye size kendi türünüzden eşler yaratıp aranızda sevgi ve şefkat duyguları yerleştirmesi de*

¹⁰⁸ Tahrîm 66/6

O'nun kanıtlarındandır. Doğrusu bunda iyi düşünen kimseler için dersler vardır”¹⁰⁹ evlilik ilişkisinin özünün sevgi ve merhamet olduğunu açıkça belirtmektedir. Bunun yanı sıra *“Allah zulmetmeyi asla sevmez”¹¹⁰* ayeti her türlü haksızlığı ve şiddeti kesin bir biçimde reddeder. Bütün bu ayetler birlikte değerlendirildiğinde, aile içi şiddetin İslam inancı ve ahlakı ile bağdaşmamaktadır.

Hz. Peygamber (sav), kadınlara karşı sert davranmanın yaygın olduğu bir toplumda yaşamıştır. Cahiliye dönemindeki olumsuz tutumlar bir yana, İslâm'ın ilk yıllarında bile bu katı anlayışın izleri zaman zaman görülebiliyordu. Ancak Allah Resulü, kadınlara yönelik şiddet konusunda son derece hassas bir tavır sergilemiştir. İslâmî literatürde, onun hayatına dair en ince ayrıntılar aktarılmasına rağmen, eşlerine ya da çocuklarına karşı şiddet uyguladığı bir yana, en ufak bir kırıcı söz söylediğine bile rastlanmamaktadır (Özafşar vd., 2015).

Her ailede problemlerin olması normal bir durumdur; önemli olan bu sorunları kırıcı olmadan çözebilmektir. Hz. Peygamber de evliliğinde zaman zaman küçük sıkıntılar yaşamış ama bu durumda bile eşlerine asla el kaldırmamıştır. Hz. Âişe Hz. Peygamber'in bu konudaki tavrını şu şekilde ifade etmiştir; “Peygamberimizin Allah'ın dinini ilgilendiren hususlar dışında ne bir hizmetçiye ve ne de bir kadına vururken asla görmedim. O, mübarek eliyle hiç kimseye asla vurmamıştır.”¹¹¹. O, eşlerine daima sabırla yaklaşmış, kızdığı zaman bile onları kırmamış, onlara kırıcı bir söz kullanmamıştır.

Manevi danışmanlık ve rehberlik bağlamında Hz. Peygamber'in yaklaşımı, sevgi, merhamet ve saygıyı merkeze alan bir model sunmaktadır. Özellikle kadına yönelik şiddet ve kötü muamele konusunda açık ve net bir tutum sergileyerek, bireylerin davranışlarını ahlaki bir çerçevede yönlendirmiştir. Bu yönüyle onun sözleri, yalnızca dini birer öğüt değil, aynı zamanda aile içinde sağlıklı iletişimi ve psikolojik güvenliği destekleyen önemli rehberlik ilkeleri olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda konuyla ilgili bazı hadisler şu şekildedir:

¹⁰⁹ Rûm 30/21

¹¹⁰ Âl-i İmrân, 3/57

¹¹¹ Müslim, “Fedail”, 79.

“Kadınlara ancak kerim olanlar ikram eder, onlara ancak kötü kimseler kötü davranır”¹¹²

“Kadınlar erkeklerin dengi, benzeri ve tam bir eşidir. Hanımlarınızı dövmeyiniz.”¹¹³

“Hanımlarınıza kötü söz söylemeyin, ona ve yaptığı işlere çirkin demeyin. Sakın yüzüne vurmayın.”¹¹⁴

“Kadınlar hususunda Allah’tan sakınınız. Zira siz onları Allah’tan emanet olarak almışsınızdır. Eşlerinize yediğinizden yedin, giydiğinizden giydirin, sakın onları dövmeyin ve onları incitecek çirkin sözler söylemeyin.”¹¹⁵

Allah Resul’ünün kadınlara verdiği değer, ne kendi döneminde ne de sonrasında dünyada benzeri görülmemiş bir seviyedeydi. Bir gece hanımlarından birinin hatırını soracak olursa, diğer hanımlarını da tek tek ziyaret eder, onların da hatırını sorardı. Hiçbirini diğerine üstün tutar bir tavır sergilemezdi. Allah Resulü, eşlerine gösterdiği iyi muameleyi hem sözleriyle hem de davranışlarıyla örnekleyerek, günümüz insanına yaşatarak ve öğreterek en güzel modeli sunmuştur (Aydın, 2015).

Hiz. Peygamber, öncelikle aile birliğinin korunmasına önem vermiştir. O dönemde Arap toplumunun evlilik kurumunda yaşanan sıkıntılara karşı, eşler arasında sabır, anlayış ve güzel ahlakı teşvik eden telkinlerde bulunmuştur. Örneğin kendisine yakın isimlerden olan Zeynep b. Cahş ve Zeyd b. Harisenin evliliğinin sürmesi için çaba göstermiş; bir sahabinin eşinden ayrılmak istemesi üzerine eşinin güzel hasletlerini düşünerek evliliğini devam ettirmesi yönünde rehberlik etmiştir (Göl, 2019). Bununla birlikte, şiddet gibi geri dönüşü olmayan durumlarda ise eşlerin ayrılmasına izin vererek aile bireylerinin zarar görmesini engellemiştir. Sonuç olarak Kur’an-ı Kerim’in merhamete dayalı aile anlayışı ile Hiz. Peygamber’in rol modelliği düşünüldüğünde, aile içi şiddetin İslam’ın temel öğretileriyle asla bağdaşmadığı açıkça görülmektedir.

¹¹² Tirmizî, “Radâ”, 11.

¹¹³ Ebû Dâvûd, “Nikah”, 43.

¹¹⁴ Ebu Dâvûd, “Nikah”, 43; İbn Mace, “Nikâh”, 3.

¹¹⁵ Ebu Dâvud, “Nikah”, 40-41.

Aile içi huzursuzlukların ilk işaretlerinden biri, eşlerin birbirlerine karşı kırıcı davranışları ve hakarete varan sözler kullanmalarıdır. Bu tür tutumlar tekrarlandıkça alışkanlığa dönüşebilmekte ve zamanla aile ilişkisinin doğal bir parçasıymış gibi algılanabilmektedir. Oysa Allah ve Resûlü'nün kesin biçimde yasakladığı kötü söz ve incitici ifadeler, aile ortamında hem eşler hem de çocuklar için psikolojik şiddete dönüşerek hayatı çekilmez hâle getirir (Özağşar vd., 2015). Ailesine karşı kırıcı ve sert konuştuğunu, buna karşılık dışarıdaki insanlara böyle davranmadığını belirterek çözüm yolu soran Ebû Huzeyfe'ye, Hz. Peygamber günde defalarca Allah'tan af dilemesini tavsiye etmiş¹¹⁶; böylece kötü söz ve davranışların terk edilmesi için manevi bir arınma ve farkındalık sürecine yönlendirmiştir.

Hiz. Peygamber, aile içi şiddete karşı son derece hassas bir tutum sergilemiş ve evliliklerde şiddet nedeniyle kalıcı zararların oluşmasını önlemeye özen göstermiştir. Örneğin, sahabi Sabit b. Kays b. Şemmas, karısı Cemile binti Abdullah . Übeyy'i döverek kolunu kırmıştı. Kadının erkek kardeşi, durumu Peygamberimize (sav) şikayet etti. Hiz. Peygamber, Sabit'i çağırtdı ve ona:

-Eşinden alman gereken muhâlea bedelini ak ve onu serbest bırak! Buyurdu. Sabit bu emri kabul etti. Daha sonra Resulullah (sav) kadına bir hayız süresi beklemesini ve ardından ailesinin yanına dönmesini tavsiye etti.¹¹⁷ Bu olay, insanlık tarihi boyunca kadının sıklıkla maruz kaldığı baskı ve aile içi şiddet karşısında Allah Resul'ünün fiili müdahalesini göstermektedir. Hiz. Peygamber'in Sabit'e, dövme gerekçesini sormadan karısını boşamasını emretmesi son derece önemlidir. Görüldüğü gibi o, yaygın anlayışın tersine aile içinde olur böyle şeyler, sabret dememiş; mağdur kadını şiddet ortamından korumuştur. İşte bu, Hiz. Peygamber'in sünneti olarak, aile içi şiddete asla göz yumulmaması gerektiğini gösteren somut bir rol model örneğidir (İ. H. ÜNAL, 2015).

Sonuç olarak, Kur'an-ı Kerim'in aileye verdiği değer ve Hiz. Peygamber'in örnek tutumu, aile içi şiddet ve kötü muamelenin İslam'a tamamen aykırı olduğunu açıkça göstermekte; O'nun rehberliği, aile birliğinin korunması, aile bireylerinin

¹¹⁶ İbn Mâce, "Edeb", 57

¹¹⁷ Nesâî, "Talak", 53

haklarının gözetilmesi ve sağlıklı evlilik ilişkilerinin tesis edilmesi için bugün de yol gösterici bir model oluşturmaktadır.

3.3.3. Ekonomik Problemler ve Eşler Arasında Denklik Sorununa Karşısı Hz. Peygamber'in Rehberliği

İslam Dini, ailenin geçimini sağlamak için çalışmayı bir ibadet olarak kabul etmiş ve kişinin önce kendi ve ailesinin ihtiyaçlarını karşılamasını öğütlemiştir. Kur'an-ı Kerim bu konuda, *“Onların (annelerin) yiyeceği, giyeceği, geleneklere uygun olarak babaya aittir”*¹¹⁸ buyurarak, ailenin geçimini sağlamanın babanın sorumluluğunda olduğunu belirtmiştir.

Peygamberimiz (sav), *“Bir Müslüman Allah'ın rızasını umarak ailesinin geçimini sağlarsa, harcadıkları onun için bir sadaka olur”*¹¹⁹ buyurarak aile için yapılan harcamaların mükâfatını müjdelemiştir. Bu konuda ashabına sözleriyle rehberlik etmiş ve onları cimrilikten sakındırmak için dua etmiştir. Sahabeden Sa'd b. Ebi Vakkas'a hitaben şöyle buyurmuştur; *“Allah rızasını hesaba katarak yaptığın harcamalara, hatta yemek yerken eşinin ağzına verdiği lokmalara varıncaya kadar hepsinin mükâfatını alacaksın”*¹²⁰ bunun yanında *“Geçimini sağlaması gerekenleri ihmal etmek, insana günah olarak yeter”*¹²¹ sözüyle de, bakmakla yükümlü olduğu kimseleri ihmal edenlerin sorumluluklarının ağır olduğunu belirtmiştir. Evlilikte temel ihtiyaçların karşılanmaması veya aileye yapılan harcamalardan kaçınılması, eşler arasında sorunlara yol açabilmektedir. Sahabe döneminde de benzer durumlar yaşanmış; Hz. Peygamber, aile içi sorumlulukların yerine getirilmesi ve eşlerin haklarının korunması konusunda rehberlik ederek çözüm yolları göstermiştir. Bu durum, Hind b. Utbe'nin, eşi Ebu Süfyan'ın cimriliğiyle ilgili olarak Hz. Peygamber'e başvurması bu duruma örnektir: Hind b. Utbe, eşi Ebu Süfyan'ın cimri ve mala düşkün bir kimse olması sebebiyle sıkıntı yaşamaktaydı. Bazı rivayetlere göre bu durumu Hz. Peygamber ile yaptığı bir görüşme sırasında, bazılarına göre ise farklı bir zamanda dile getirmiştir. Hind, eşinin kendisinin ve çocuklarının ihtiyaçlarını yeterince karşılamadığını, bu yüzden geçim konusunda zorlandığını ifade etmiş ve bu duruma

¹¹⁸ Bakara 2/233

¹¹⁹ Buhari, “İman”,45

¹²⁰ Buhari, “İman”,41

¹²¹ Buhari, “Zekat”,5

bir çözüm bulmak amacıyla Hz. Peygamber'e başvurmuştur. Yaşadığı sıkıntıyı şu şekilde ifade etmiştir: "Ey Allah'ın Resulü! Ebu Süfyân cimri bir kimsedir. Bana ve çocuklarıma yetecek kadar harcama yapmıyor. Ben de zaman zaman onun haberi olmadan malından alarak ihtiyaçlarımızı karşılıyorum. Bu yaptığım şey benim için günah olur mu?" Hz. Peygamber, Hind'in içinde bulunduğu durumu anlayarak ona : "Hayır, yok. Sana ve çocuklarına yetecek miktarı örfe göre al."¹²² Demiştir. Bu olay, manevi danışmanlık ve rehberlik perspektifinden değerlendirildiğinde, Hz. Peygamber öncelikle problemi doğru analiz etmiş ve Hind'e anlayışla yaklaşmıştır. Buradaki temel noktası, Hind'in izinsiz olarak eşinin malını alması değil, bu davranışın arkasındaki temel ihtiyaçları olan kendisi ve çocuklarının geçim sıkıntısı yaşamasıdır. Hz. Peygamber, danışanın davranışını yargılamak yerine onun ihtiyacını ve yaşadığı sıkıntıyı dikkate alarak çözüm sunmuştur. Hz. Peygamber'in "örfe göre yeteri kadar al" ifadesi ile danışmanlık sürecinde esneklik ve uygulanabilir çözümler sunma ilkesinin açık bir göstergesidir. O, katı herkes için geçerli tek tip bir çözüm bulmak yerine, danışanın içinde bulunduğu sosyal çevreyi ve ihtiyaçlarını dikkate alan bir çözüm yolu belirlemiştir. Bu durum, manevi danışmanlık ve rehberliğin hayatın gerçeklerinden kopuk olmadığını, aksine onları dikkate alarak çözüm ürettiğini göstermektedir. Hind'in Hz. Peygamber'e günah olur mu? sorusu bir içsel ve ahlaki çatışma yaşadığını göstermektedir. Hz. Peygamber'in verdiği cevap, onun zihinsel yükünü hafifletmiş, endişesini gidermiş ve iç huzur sağlamıştır. Bu yönüyle Hz. Peygamber'in rehberliği salt bir hüküm vermek değil, danışanın iç huzurunu tesis eden bir işlev olduğu görülmektedir. Son olarak gösterilen problem çözümünün aile bütünlüğünü korumaya yönelik olması önem arz etmektedir. Problem görmezden gelinmemiş, ancak evliliği sona erdirecek bir çözüm yerine, mevcut olan düzeni adalet temelinde sürdürebilecek bir yol önerilmiştir. Bu da manevî danışmanlığın sadece bireysel değil, aynı zamanda ailevi ve toplumsal dengeyi gözetten bir yapıya sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Sonuç olarak bu olay, Hz. Peygamber'in manevi danışmanlık ve rehberliğinde: empati, adalet, esneklik, güven ve çözüm odaklılık ilkeleri üzerine inşa edildiğini gösteren güçlü bir örnektir. Bu yönüyle söz konusu

¹²² Buhârî, "Ahkâm," 14

hadise, günümüz aile danışmanlığı yaklaşımlarına da ışık tutabilecek nitelikte bütüncül bir model sunmaktadır.

Denklik, evlilikte uyumun sağlanmasına ve ilişkinin sağlıklı biçimde devam etmesine katkı sunan önemli bir etkidir. Bu kavram, evlenmeyi düşünen kadın ve erkeğin önem verdiği ölçülere göre; sosyal statü, yaşam çevresi, eğitim düzeyi ve ekonomik şartlar gibi alanlarda benzerlik taşımasını ifade eder. Evlilikte denklik, aile hayatının daha huzurlu ve dengeli sürmesi için tavsiye edilen bir ilkedir. Örneğin, eş adaylarından birinin varlıklı bir ortamda yetişip iyi bir eğitim görmesine karşın diğerinin maddi zorluklar içinde büyümüş, eğitim imkânı elde edememiş ve erken yaşta çalışma hayatına atılmak zorunda kalmış olması, çeşitli yönlerden problemlere yol açabilmektedir (Martı, 2020). Bu bağlamda Hz. Peygamber'in evlilik konusunda kendisine danışanlarına yaptığı yönlendirmelerde eşler arasındaki uyumun ve denkliğin gözetilmesi gerektiğini açıkça ortaya koymuştur. Bu durumun en somut örneklerinden biri, Fatıma b. Kays ile Hz. Peygamber'in arasında geçen şu diyalogda açıkça görülmektedir: Fatıma b. Kays boşandıktan sonra iddet süresini tamamlamış ve kendisine çeşitli evlilik teklifleri gelmeye başlamıştır. Bu teklifler arasında özellikle iki aday öne çıkmaktadır: biri Muaviye b. Ebu Süfyan, diğeri ise Ebu Cehm b. Huzeyfe'dir. Fâtıma bint Kays, bu önemli kararı tek başına vermek istememiştir, bu nedenle doğru ve güvenilir bir rehberlik almak üzere Hz. Peygamber'e danışmıştır. Peygamber Efendimiz (sav), her iki adayı yakından tanıdığı için dikkatli bir şekilde değerlendirme yapar. Öncelikle Muaviye bin Ebu Süfyan'ın maddi durumunun yetersiz olduğunu ifade etmiş ve eğer onunla evlenirse ekonomik anlamda sıkıntılar yaşayacağını belirtmiştir. Bu O'nun, evlilikte ekonomik şartların da göz ardı edilmemesi gerektiğini göstermektedir. Ardından Ebu Cehm b. Huzeyfe hakkında, onun sert ve katı bir mizaca sahip olduğunu belirtmiş ve "O, sopasını omzundan indirmez" şeklinde ifade ederek, bu mizaç farklılığının evlilikte uyum sorunlarına yol açabileceğine dikkat çekmiştir.¹²³ Bu değerlendirme sonucunda Peygamber Efendimiz (sav), Fâtıma b. Kays'a daha uyumlu ve hayırlı bir eş tercihi yapmasını tavsiye etmiş ve bu doğrultuda onun Üsâme b. Zeyd ile evlenmesini uygun görmüştür. Örnek olay incelendiğinde, Hz. Peygamber'in manevi danışmanlık ve rehberliğinde öne çıkan

¹²³ Müslim, "Talâk," 36;

ilkelerden birisi bütüncül bir yaklaşımla değerlendirme yapmasıdır. O, Fatıma b. Kays'ın evlilik adaylarını değerlendirirken yalnızca dindarlık açısından ele almamış; ekonomik imkânlar, kişilik özellikler ve taraflar arasındaki uyum ihtimalini birlikte değerlendirmiştir.

Örnek olayda dikkat çeken bir diğer durum, Hz. Peygamber'in yönlendirici rehberlik yaklaşımıdır. Yönlendirici rehberlik, problem durumunu dışarıdan ve tarafsız bir bakış açısıyla değerlendirerek bireyin ihtiyaçlarını merkeze alan bir yaklaşımı ifade etmektedir. Bu rehberlik türünde amaç, bireyin kendisi için en doğru karara ulaşmasını sağlamaktır. Danışman, bireyin durumu doğru şekilde anlamasına yardımcı olur; alternatif seçenekler sunar ve bu seçeneklerin olumlu ve olumsuz yönlerini ortaya koyarak bilinçli bir tercih yapılmasına katkıda bulunur. Nihai karar ise bireyin kendi değerlendirmesi sonucunda şekillenmektedir (Cebeci, 2016). Bu çerçevede Hz. Peygamber'in yönlendirici rehberlik hizmetini uyguladığı görülmektedir. Hz. Peygamber Fatıma b. Kays'ın kendisine danışması üzerine adayların hem ekonomik durumlarını hem de karakter özelliklerini ayrı ayrı değerlendirerek her birine ilişkin olumlu ve olumsuz yönleri açıkça ifade etmiştir. Bununla birlikte sadece değerlendirme yapmakla yetinmemiş, daha uygun bir seçenek sunarak danışanın doğru karara ulaşmasına rehberlik etmiştir. Bu yaklaşım, Hz. Peygamber'in bireyin yerine karar vermekten ziyade, onu doğru karara yönlendiren bir danışmanlık anlayışı benimsediğini göstermektedir. Son olarak dikkat çeken durum ise Hz. Peygamber'in Fatıma b. Kays'ın olası durumları gözlemleri sonucu tahmin ederek rehberlik etmesidir. Özellikle üslubu sert olanların evlilikte doğurabileceği uyumsuzluklara dikkat çekerek, Fatıma bint Kays'ın, potansiyel sorunların farkında olarak daha bilinçli ve uygun bir tercih yapabilmesini sağlamıştır. Böylece Hz. Peygamber, evlilikte denklik ve uyum sorunlarını önceden fark ederek, bireyin bilinçli ve doğru karar almasını sağlayan bütüncül bir rehberlik anlayışı ortaya koymuştur.

3.4. Hz. Peygamber'in Aile Bireyleriyle İletişimi

Hz. Peygamber, bir aile reisi olarak değerlendirildiğinde, İslâm'ın oluşturmak istediği aile düzeninin somut bir örneğini teşkil etmekte ve aile içi iletişimin ideal uygulamalarını bizzat kendisinde gözlemlene imkânı sunmaktadır. O, ailesi ile farklı biçimlerde iletişimde bulunmuş, sözlü iletişimin yanında jest, mimik gibi beden dilini

yani sözsüz iletişimi de kullanmıştır (Aydın, 2015). Hz. Peygamber'in mescit dışındaki en fazla zamanını geçirdiği yer evidir. Burada hanımlarıyla birlikte günlük yaşamını sürdürmüş, kendi çocukları, eşlerinin önceki evliliklerinden olan üvey çocuklar, azatlılar ve hizmetinde bulunan kişilerle bir arada yaşamıştır. Böyle farklı yaş, grup ve statüye sahip bireylerden oluşan geniş bir aileyi yönetmiş, her birinin hak ve sorumluluklarını gözeterek adil ve dengeli bir yaklaşım sergilemiştir (Köse, 2018).

Hz. Peygamber (sav), aile efradını ihmal etmez ve onlarla daima sohbet ederdi. Birden fazla hanımla evli olduğu dönemlerde her gece bir hanımının yanına giderek hiçbirini ihmal etmezdi. Benzer şekilde, her gün ikindi namazından sonra eşlerinin bulunduğu odalara uğrar, onların dertlerini dinler ve onlarla hasbihal ederdi (A. Öner, 2020). Sıkıntılı anlarında ve problemlerin çözümünde çaresiz kaldığı zamanlarda konuşacağı ve danışacağı ilk kişiler eşleri olmuştur. Özellikle ilk vahyin geldiği anda şaşkın ve endişeli olan Hz. Peygamber'i eşi Hz. Hatice teselli etmiş, durumun kötü olmadığını ifade ederek onu sakinleştirmiştir. Hz. Hatice, Allah Resulü'nün merhametli ve adil davranışlarını hatırlatarak O'na moral vermiştir (Sarıçam, 2007). Benzer şekilde, Hudeybiye Antlaşması sırasında, Mekke'ye sadece umre niyetiyle gitmek isteyen Müslümanların müşrikler tarafından engellenmesi ve antlaşmanın ağır şartları karşısında, ashabın Hz. Peygamber'in kurbanlarını kesip tıraş olmalarını emrine uymamaları Hz. Peygamber'de sıkıntı yaratmıştır. Bu durumu eşi Ümmü Seleme ile paylaşmış, hanımı ona uygulanacak yolu göstererek şunları söylemiştir: "Ey Allah'ın Resûlü, bunu yapmak istiyor musun? O hâlde çık, kurbanını kesinceye ve berberini çağırıp tıraş oluncaya kadar kimseyle tek kelime konuşma."¹²⁴ Peygamber Efendimiz bu tavsiyeyi uygulamış, ashâbına örnek olmuş ve gerginlik sona ererek sıkıntı aşılmıştır.

Hz. Peygamber, iletişimi engelleyen davranışlardan kaçınmaya büyük önem verirdi. Mesela, eşlere karşı kin beslememek de bunlardan biriydi. O, kin beslememenin yanı sıra müminlere de şu şekilde öğüt vermiştir: "Bir insan, eşine karşı kin gütmesin. Onun bir davranışını beğenmeyebilir, ama başka bir yönünü sevebilir."¹²⁵ Hz. Peygamber, eşleriyle olan ilişkilerinde hiçbir zaman despot, baskıcı

¹²⁴ Buhârî, "Şurût," 15.

¹²⁵ Müslim, "Radâ," 61.

veya dayatmacı bir tavır sergilememiştir. Onlara karşı oldukça hoşgörölü ve anlayışlıydı; bu sayede eşleri, onunla açıkça konuşabilir, fikirlerini ifade edebilir ve bazen ona karşı da muhalefet edebilirdi ¹²⁶ Bir gün Hz. Ebu Bekir, Hz. Peygamber ve eşi Hz. Âişe arasındaki küçük bir anlaşmazlıkta hakemlik yapmak üzere çağrılır. Hz. Peygamber durumu Hz. Ebu Bekir'e anlatırken, Hz. Âişe bir anda söze karışır ve kendini savunurken gereksiz bir şey söyler. Bu, Hz. Ebu Bekir'in öfkesini tetikler ve elini kızına doğru kaldırır. Ancak, Hz. Peygamber hemen Hz. Ebu Bekir'in elini tutarak bunu engeller ve hakemliği sonlandırdığını bildirir. Sonrasında ise, Hz. Âişe'ye dönerek, şakacı ve sevgi dolu üslubuyla : “Seni o adamdan nasıl kurtardım, gördün mü?”¹²⁷ diye ortamdaki durumu hafifletir. Bu olayda, Hz. Peygamber'in iletişimde katı olmadığı açıkça görölmektedir. Eşleriyle olan ilişkilerinde, baskıcı ve otoriter bir tutum sergilemek yerine, onları dinlemeye ve düşüncelerini ifade etmeye büyük önem vermiştir. Eşlerinin bazen ona karşı çıkmalarına bile hoşgörölüyle yaklaşmıştır. Özellikle, Hz. Ebu Bekir'in müdahalesine şiddet kullanmak yerine, durumu sakinleştirici bir şekilde çözmeyi tercih etmiştir. Bu, onun katı bir tavır yerine, iletişimi hoşgörölü ve anlayışlı bir şekilde yönettiğini gösterir.

Hz. Peygamber çocuklarıyla de çok iyi bir iletişim kurmuştur. Özellikle kızı Fatıma'yı görünce sevinir, kendisini ayakta karşılar, elini tutarak yanaklarından öper, ona iltifat edip yanına veya kendi yerine oturturdu. Babası kendi evine gelince Fatıma da O'nu aynı şekilde karşılayıp ağırlardı ¹²⁸

Hz. Peygamber torunlarını severken sözlü iletişimle birlikte beden dilini de en iyi şekilde kullanmıştır. Bir seferinde kızı Hz. Fatıma'nın evinin önünden geçerken durdu, selam verdi. Onu görünce Hasan veya Hüseyin kapının önüne çıktı. Hz. Peygamber de “Babana gel gözümün nuru” diyerek torununu çağırdı. Onu elinden tutup omuzuna aldı. Sonra diğerini aldı ve ellerinden de tuttu. Bir süre onlarla ilgilendi, başlarını tutup okşadı ve onları öptü sonra da “Allah'ım! Ben onları seviyorum sen de sev! Onlar sevenleri de sev!” (Akt; Y. Doğan, 2019). Diyerek dua etti. Hz. Peygamber'in ne çocuklarına, ne torunlarına ne de birlikte yaşadığı ve ailesinden

¹²⁶ Ebû Dâvûd, “Edeb”, 84

¹²⁷ Ebu Davud, “Edeb”,92

¹²⁸ Ebû Dâvud, Edeb, 144

sayılan diğ er bireylere y onelik azarlama, hakaret, rencide etmek gibi bir fiilde bulunduğunu g osteren herhangi bir rivayet bulunmamaktadır. Bunun yerine, hata yaptıklarında onları hoş g orm   ve doğru iletişim yoluyla onlara rehberlik etmiştir.

Bu bölümde, sahabenin aile içinde karşılaştığı sorunlar ve bu sorunlara karşı Hz. Peygamber'in ortaya koyduğu rehberlik yaklaşımı ve çözüm  nerileri ele alınmıştır. Hz. Peygamber, sahabenin ailevi problemlerinde hoşgörü, şefkat ve adalet ilkelerini temel alarak yol göstermiş; anlaşmazlıkların karşılıklı saygı ve anlayışla çözülmesini tavsiye etmiştir. Ayrıca, Hz. Peygamber'in kendi ailesi içerisindeki iletişim tarzı da özetlenmiştir. O, aile bireyleriyle ilişkilerinde yumuşak bir üslup kullanmış, kırıacı tutumdan kaçınmış, empatiyi esas almış ve aile içi huzuru önceleyen bir iletişim modeli ortaya koymuştur.

SONUÇ

Bu çalışmada, manevi danışmanlık bağlamında Hz. Peygamber'in danışmanlık ve rehberlik anlayışı ve bu anlayışın çocukluk, gençlik ve aile hayatına yansıyan uygulama örnekleri ele alınmıştır. Araştırma boyunca elde edilen bulgular, Hz. Peygamber'in rehberliğinin yalnızca dini bilgi aktaran bir öğreticilikten ibaret olmadığını; aksine muhatabının duygu, düşünce ve davranışlarını bütüncül bir şekilde ele alan bir rehberlik anlayışı sunduğunu ortaya koymaktadır. O'nun rehberliğinin, insanın fitratını esas alan, muhatabın yaşını, gelişim düzeyini ve içinde bulunduğu şartları dikkate alan bir model sunduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Hz. Peygamber'in merhamet, sabır, samimiyet, güven telkin etme ve muhatabı yargılamadan dinleme gibi özellikleri, rehberlik sürecinin belirleyici unsurları olarak öne çıktığı saptanmaktadır. Bu nitelikler, muhatabın kendini değerli hissetmesini sağlamak ve rehberlik sürecinin sağlıklı bir ilişki zemini üzerinde ilerlemesine imkân tanımaktadır. Hz. Peygamber'in rehberlik becerileri incelendiğinde; samimiyet, koşulsuz kabul, empati gibi tutumların yanında özellikle anlaşılır bir dil kullanması, muhatabının soru sormaya teşvik etmesi, örnekleme ve benzetmelerle yönlendirmelerde bulunması dikkat çekmektedir. Bu beceriler, O'nun rehberliğinin tek yönlü bir nasihat süreci olmadığını; aksine karşılıklı iletişime ve güvene dayalı bir rehberlik süreci olduğunu göstermektedir. Bu yönüyle de rehberlik sürecinde muhatabını pasif bir dinleyici konumundan çıkarıp sürecin aktif bir öznesi haline getiren bir yaklaşımı olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Hz. Peygamber'in rehberlik yaklaşımında kabullenici, koruyucu ve geliştirici değerlerin belirleyici olduğu görülmektedir. Hz. Peygamber çocuklara yönelik yaklaşımında sevgi ve merhamet temelli, adaletli bir tutumun belirleyici olduğu görülmektedir. Kız ve erkek çocukları arasında ayırım yapmaması, çocukları bir imtihan vesilesi olarak görmesi, onları bir güç ve menfaat olarak değerlendirmemesi ve her fırsatta yaş ayırımı gözetmeksizin Allah'a hamde yönlendirmesi, O'nun çocuklara yönelik rehberlik anlayışının temel çerçevesini oluşturmaktadır. Özellikle yetim çocukları himaye etmesi ve gözetmesi çocuklara yönelik rehberliğinin koruyucu bir boyuta sahip olduğunu göstermektedir.

Hız. Peygamber'in çocuklara yönelik rehberlik uygulama örnekleri değerdendirildiğinde, iman konularında korku merkezli bir Allah tasavvuru yerine olumlu bir Allah tasavvuru öncelediğı; ibadet ve amel konularında ise teşvik edici ve aşamalı bir rehberlik benimsediğı görülmektedir. Ahlaki gelişimde ise, sözlü öğütlerden ziyade davranışlarıyla örnek olmayı esas alması, çocukların dini ve manevi değerdeleri yaşayarak içselleştirmesine imkân tanımıştır. Bu yönüyle Hız. Peygamber'in rehberliğı, yalnızca bilgi aktarmaya dayalı öğretici bir süreçten ziyade, çocuğun gelişim sürecine eşlik eden davranış ve değerd odaklı bir rehberlik anlayışını yansıtmaktadır.

Hız. Peygamber'in gençlere karşı sabırlı, hoşgörölü ve güven verici bir yaklaşım sergilediğı görülmektedir. Gençlerin duygusal ihtiyaçlarını fark eden ve onları destekleyen bir rehberlik anlayışı benimsemiş, gençlere sorumluluklar vererek onların özgüvenli olmalarını sağlamıştır. Gençlerin soru sormalarına izin vermesi, onların düşüncelerini ifade etmelerine alan açması ve hatalarını yüzleştirici bir üslupla değerd il, anlamlandırarak düzeltmesi, rehberliğinin en belirgin yönlerindendir. İman konularında gençlerin zihinlerinde oluşan tereddüt ve sorulara anlayışla yaklaşmış onları yargılamadan dinleyerek tatmin edici cevaplar vermiştir. O'nun bu tutumu sayesinde gençler imani konularda problem yaşadıklarında rahat bir şekilde sıkıntılarını dile getirmişlerdir. İbadet ve amel konularında ise aşırılıktan uzak durmayı tavsiye etmiş, gençlerin güç yetiremeyecekleri sorumluluklar altına girmelerini engelleyerek itidalli olmaları konusunda rehberlik etmiştir. Ahlak konularında ise gençlerin içinde bulundukları dönemi dikkate alarak gençlerin karşılaştığı ikilemler karşısında dışlayıcı bir tutum yerine düşünmeye sevk eden bir tutum sergilemiştir.

Aileye yönelik rehberlik uygulamaları incelendiğinde ise Hız. Peygamber'in aileyi toplumun temeli olarak gördüğü ve bu alanda son derece hassas bir rehberlik sunduğı anlaşılmaktadır. Eşler arası ilişkilerde sevgi, merhamet ve adalet ilkeleri ön plana çıkmış; aile içinde şiddet, kötü muamele ve ilgisizliğe karşı net bir duruş sergilenmiştir. Hız. Peygamber'in eş olarak tutumu, aile bireyleriyle kurduğı iletişim ve sorunlara yaklaşımı, ideal bir aile tasvirinden ziyade gerçek hayattaki problemlere yönelik uygulanabilir çözümler sunmaktadır.

Bu çalışmadan elde edilen sonuçlar, Hz. Peygamber'in rehberliğinin çocuk, genç ve aileyi birbirinden bağımsız alanlar olarak ele almadığını; aksine bu grupları birbiriyle ilişkili ve birbirini tamamlayıcı olarak değerlendirdiğini ortaya koymaktadır. Onun rehberlik anlayışı, bireyin yaşadığı dönemi, içinde bulunduğu sosyal şartları ve psikolojik durumunu dikkate alan bir yapı arz etmektedir. Bu yönüyle Hz. Peygamber'in rehberliği, belirli bir döneme özgü yaklaşımlarla sınırlı olmayıp, her çağda uygulanabilir evrensel ilkeler içermekte olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Günümüz dünyasında çocukların ve gençlerin karşı karşıya kaldığı kimlik, anlam ve değer problemleri; aile yapısında yaşanan çözümler ve iletişim sorunları göz önüne alındığında, Hz. Peygamber'in rehberlik anlayışının rehberlik ve manevi danışmanlık alanları açısından önemli bir referans sunduğu görülmektedir.

Hz. Peygamber'in çocuklara, gençlere ve ailelere yönelik rehberlik uygulamaları incelendiğinde, onun yalnızca bir rehber değil aynı zamanda etkili bir manevi danışman profili sergilediği açıkça görülmektedir. Elde edilen bulgular, Hz. Peygamber'in manevi danışmanda bulunması gereken nitelik ve yeterliliklerin tamamına sahip olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda ilk olarak “tanıma” niteliği dikkat çekmektedir. Hz. Peygamber, danışanlarının yaşadığı problemleri hızlı ve etkili bir şekilde kavrayabildiği, onların duygu, düşünce ve motivasyonlarını derinlemesine analiz ettiği görülmektedir. O, danışanın problemini yüzeysel değil, arka plandaki bireyin iç dünyasını, inançlarını ve duygusal durumunu bütüncül bir şekilde değerlendirdiği görülmektedir. İkinci olarak “açıklama” sürecinde de gerekli yeterliklere sahip olduğu görülmektedir. Hz. Peygamber, danışanlarının içerisinde bulunduğu duruma uygun, dengeli ve yapıcı çözümler sunarak yol gösterici bir rol üstlendiği sonucuna ulaşılmaktadır. O'nun manevi danışmanlık yaklaşımının temelinde “dinleme” süreci de yer almaktadır. Hz. Peygamber her şeyden önce iyi bir dinleyicidir. O, danışanlarını yargılamadan, sabırla samimi bir şekilde dikkatle dinlemiş ve onların kendilerini rahatça ifade etmelerine imkân tanımıştır. Bu tutumu sayesinde danışanları ile güvene dayalı bir ilişkisi kurulmasını sağlamış; danışmanlık sürecinin verimliliğini artırmıştır. “Pekiştirme” sürecine uygun düşecek şekilde O, danışanlarının olumlu yönlerini destekleyerek motivasyonlarının artmasını ve doğru kararlar almasını sağlamıştır.

Tüm bu bulgular birlikte değerlendirildiğinde, Hz. Peygamber'in manevi danışmada bulunması gereken tanıma, açıklama, dinleme ve pekiştirme gibi temel nitelikleri etkin bir şekilde kullandığı; birey merkezli, anlayışa dayalı ve değer odaklı bir yaklaşım benimsediği sonucuna ulaşılmaktadır. Bu yönüyle onun uygulamaları, günümüz manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerine ışık tutacak nitelikte güçlü bir model sunmaktadır.

Hz. Peygamber'in manevi danışmada bulunması gereken niteliklerin yanında yeterliliklerin tümüne de sahip olduğu görülmektedir. Öncelikle, “yeterli düzeyde bilgiye sahip olma” açısından bakıldığında, manevi danışmanlığın yalnızca fetva vermek ya da dini bilgi aktarmakla sınırlı olmadığı anlaşılmaktadır. Aksine bu süreç, bireyin problemlerini bütüncül bir yaklaşımla ele almayı; maneviyatın yanı sıra psikolojik boyutları da dikkate almayı gerektirmektedir. Bu bağlamda Hz. Peygamber kendisine danışan bireylerin problemlerini değerlendirirken yalnızca dini hükümler çerçevesinde kalmamış, onların duygu, düşünce ve içinde bulundukları durumları dikkate alarak çözüm yolu sunmuştur. Bu yönüyle onun danışmanlığı hem maneviyatı hem de insanın iç dünyasını ele alan bütüncül bir yaklaşımla hareket ettiğinin sonucuna ulaştırmaktadır.

Etkili iletişim becerilerine sahip olma yeterliliği açısından da Hazreti Peygamber'in örnek bir model sunduğu görülmektedir. Manevi danışmanlık sürecinde sağlıklı bir iletişim kurabilmek; açık, anlaşılır ve samimi bir dil kullanmayı, aynı zamanda danışanın güvenini kazanmayı gerektirmektedir. Bu bağlamda O'nun, son derece açık ve anlaşılır sade bir üsluba sahip olduğu, karşısındaki bireyi dikkatle dinlediği ve aktif dinleme becerilerini etkin biçimde kullandığı dikkat çekmektedir. Bunun yanı sıra danışmanlık sürecinde O, sadece konuşan değil, dikkatle dinleyen bir yaklaşım sergileyerek aktif dinleme becerilerini etkili bir şekilde kullanmış, bu sayede danışanların kendilerini anlaşılmış hissetmelerini sağlamıştır.

Son olarak, olumlu kişilik özellikleri açısından Hz. Peygamber'in sergilediği yaklaşım, manevi danışmanlık sürecinin temelini oluşturan değerlerle birebir örtüşmektedir. Sevgi, merhamet, sabır, hoşgörü ve saygı gibi özellikler O'nun insanlarla kurduğu ilişkilerin merkezinde yer almıştır. O, danışanlarına karşı yargılayıcı olmaktan uzak durmuş, empati kurmuş ve her bireye değer vererek

yaklaşmıştır. Bu yaklaşımıyla, danışanlarıyla sağlıklı bir ilişki kurulmasını sağlamış; güven, kabul ve içtenlik ortamı oluşturarak manevi danışmanlık sürecini daha etkili hâle getirmiştir.

Çalışmamızda elde edilen bulgular doğrultusunda, Hazreti Peygamber'in manevi danışmanlık ve rehberlik sürecinde kullanılan temel yöntem ve teknikleri bilinçli ve etkili bir şekilde kullandığı sonucuna ulaşılmaktadır. O'nun rehberliği incelendiğinde, sürecin gelişigüzel değil; belirli bir amaç doğrultusunda planlı biçimde yürütüldüğü, danışanların ihtiyaç ve durumlarına uygun yöntemler seçildiği, hedef ile kullanılan yöntemler arasında güçlü bir uyumun gözetildiği görülmektedir. Bu bağlamda ilk olarak dua yöntemi karşımıza çıkmaktadır. Dua, O'nun rehberliğinde yalnızca bir ibadet değil, aynı zamanda güçlü bir manevi destek aracı olarak yer almıştır. Özellikle korku yaşayan danışanlarında dua, duygusal rahatlama ve güven hissi oluşturan önemli bir destek mekanizması haline gelmiştir. Dua sayesinde danışanların Allah ile doğrudan bağ kurabilecekleri bilincini güçlendirmiş; bu sayede onların yalnızlık, kaygı ve korku duygularını azaltarak daha güvenli ve huzurlu hissetmelerine katkı sağlamıştır.

Zikir yöntemi de Hz. Peygamber'in rehberliğinde aktif olarak yer aldığı sonucuna ulaşılmaktadır. Danışanlarına devamlı Allah'ı hatırlatarak stres, kaygı ve ruhsal sıkıntıları önemli ölçüde hafiflettirmiştir.

Hz. Peygamber, danışanlarını şükretmeye yönlendirerek onların bakış açılarını olumlu yönde değiştirmiş, bu sayede yaşadıkları sıkıntılarla baş etme güçlerini artırmıştır. Şükür tekniği günümüz manevi danışmanlık uygulamalarında da şükran günlüğü ya da şükran defteri gibi uygulamalarla etkili bir yöntem olarak kullanılmaktadır.

Tefekkür yöntemi de Hz. Peygamber'in kullandığı önemli manevi teknikler arasında yer almaktadır. Özellikle umutsuzluk ve karamsarlık yaşayan danışanlarında tefekkür, düşüncelerini derinleştirerek anlam arayışını desteklemiş ve zihinsel süreçlerini yeniden yapılandırmasına katkı sağlamıştır.

Hz. Peygamber manevi danışmanlık ve rehberlikte kullanılan dini teknikleri yanında yönlendirme, etkin dinleme, empati kurma, yapılandırma ve gerektiğinde

susma gibi temel danışmanlık teknikleri de rehberliğinde yer aldığı görülmektedir. Bu teknikler sayesinde danışanların kendilerini ifade etmeleri kolaylaşmış, içsel farkındalıkları artmış ve danışmanlık süreci daha sağlıklı bir şekilde ilerlemiştir. Sonuç olarak, Hazreti Peygamber'in manevi danışmanlık sürecinde kullandığı dua, zikir, şükür, tefekkür ve diğer temel danışmanlık teknikleri, rehberliğinin planlı, bütüncül ve birey odaklı olduğunu göstermektedir. Bu uygulamalar, günümüz manevi danışmanlık pratikleri için hem örnek teşkil eden hem de uygulanabilir bir model olduğunu göstermektedir.

Haz. Peygamber'in rehberliği; öğreten, yargılayan ve dayatan bir anlayıştan ziyade; anlayan, güven veren ve birlikte yol alan bir rehberlik modelini temsil etmektedir. Sevgi, merhamet ve hikmet temelli bu rehberlik anlayışı, dün olduğu gibi bugün de çocuklar, gençler ve aileler ile çalışmalar yapacak eğitimciler ve manevi danışmanlar için bir yol haritası sunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Ağılkaya Şahin, Z. (2017). *Manevi Bakım ve Danışmanlık* (3. Baskı). İstanbul: Marmara Akademi Yayınları.
- Ağırman, C. (2006). "İdeal Bir Davranış Biçimi Empati"—*Google Akademik*.
https://scholar.google.com/scholar?hl=tr&as_sdt=0%2C5&q=ideal+bir+davran%C4%B1%C5%9F+bi%C3%A7imi+empati&btnG=Eriřim
Tarihi:30.10.2025
- Ağırman, M. (2010). *Hız. Peygamber'in Gençlere Yaklaşımı Etkili Din Öğretimi*. (3 Baskı). İstanbul: Tedef Yayınları
- Akpınar, A. (2009). "Aile İlişkilerinde Hz. Peygamber'in Örnekliği". *Diyanet İlmi Dergi*, XLV(1), 7-26. (TDV İslâm Araştırmaları Merkezi). Erişim Tarihi: 05.12.2025
- Akyüz, İ. (2014). "Türkiye'de Gençlik, Din Ve Değerler Konusunda Yapılan Ampirik Araştırmaların Yöntem Ve İçerik Analizi: The Method and Content Analysis of Ampirical Studies on Youth, Religion and Values in Turkey". *Journal of Faculty of Theology, Sakarya University / Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15(30), 1-20. Erişim Tarihi : 08.12.2025
- Altaş, N. (2016). "Dini Danışmanlığın Teorik Temelleri".
https://www.academia.edu/25466282/D%C4%B0N%C4%B0_DANI%C5%9FEMANLIGIN_TEOR%C4%B0K_TEMELLER%C4%B0 Erişim Tarihi: 25.08.2025
- Apak, A. (2010). "Hz. Peygamber'in Çocuklarla İlişkileri Üzerine Tespit ve Değerlendirmeler." *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19(1), Article 1. Erişim Tarihi: 01.11.2025

- Apak, A. (2017). *Hız. Peygamber'in Etrafındaki Çocuklar ve Gençler* (3. Baskı).
Bursa: Bihmed Derneği Yayınları.
- Arı, A. (2013). "Yetim" Tdv İslâm Ansiklopedisi.
<https://islamansiklopedisi.org.tr/yetim> Erişim Tarihi: 17.11.2025
- Arslan, İ. (2017). "Kur'ân-ı Kerîm'e Göre Hz. Peygamber'in Beşeri Özellikleri."
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 6(11), 53-110. Erişim Tarihi: 10.11.2025
- Asfur, İ. (2018). *Hız. Peygamber'in Çocuklara Davranışı İle İlgili Hadislerin Değerlendirilmesi* [Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü], İstanbul.
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> Erişim Tarihi:10.11.202
- Ay, M. E. (2012). *Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım* (15. Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları
- Aydın, N. (2015). "Hz. Peygamber'in Aile Hayatında Eşler Arası İletişimin Temel İlkeleri" *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(1), 99-129. Erişim Tarihi: 06.12.2025
- Ayten, A., & Öztürk, G. G.-K. S.-E. E. (2012). "Dini Başa Çıkma, Şükür ve Hayat Memnuniyeti İlişkisi: Hastalar, Hasta Yakınları ve Hastane Çalışanları Üzerine Amprik Bir Araştırma." *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 12(2), 45-79. Erişim Tarihi:22.09.2025
- Bahadır, A. (2023). *İnsanın Anlam Arayışı ve ve Din* (7. Baskı). İstanbul: İnsan Yayınları
- Bardakoğlu, A. (1992). "Bûluğ." TDV İslâm Ansiklopedisi.
<https://islamansiklopedisi.org.tr/bulug> Erişim Tarihi:19.11.2025

- Baş, S. (2017). "Manevi Danışmanlıkta Duanın Bir Destekleme Metodu Olarak Kullanımı." *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 52(52), 161-198. <https://doi.org/10.15370/maruidf.333536> Erişim Tarihi:21.09.2025
- Buhari, *El-Câmius's- Sahîh*, İstanbul: Çağrı Yayınları
- Buladı, K. (2020). "Kur'an-a Göre Ailenin Kuruluş Gayesi ve Rol Model Olarak Ana-Babanın Sorumlulukları." 197-229.Erişim Tarihi:10.12.2025
- Cambridge, D. (2025, Temmuz 16). *Cambridge Dictionary | İngilizce Sözlük, Çeviri ve Eşanlamlılar Sözlüğü*. <https://dictionary.cambridge.org/tr/> Erişim Tarihi:19.07.2025
- Cebeci, S. (2016). *Dini Danışma ve Rehberlik* (2. Baskı). İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları
- Certel, H. (2016). "Hz. Peygamberin Aile Danışmanlığı Uygulamaları." *Asos Journal: The Journal of Academic Social Science*, IV(36), Article 36. (TDV İslâm Araştırmaları Merkezi). Erişim Tarihi:15.12.2025
- Cilacı, O. (1992). "Dua." TDV İslâm Ansiklopedisi. <https://islamansiklopedisi.org.tr/dua> Erişim Tarihi:15.10.2025
- Çeleğen. N. (2010). *Peygamberimiz Çocuklara Nasıl Davranırdı* (38. Baskı). İstanbul: Nesil Yayınları.
- Çelik, E. (2024). *Hz. Peygamber'in Sünnetinde Çocuk Eğitimi*[Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi,Ondokuz Mayıs Üniversitesi], Samsun <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> Erişim Tarihi: 14.11.2025
- Çelik, M., & Marangoz, M. C. (2024). "Danışanı Bütüncül Değerlendirme Sürecinde Soru Sorma Becerisi: Bir Gözden Geçirme Çalışması." *Siirt Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(1), 59-74. Erişim Tarihi:24.02.2026

- Dam, H. (2011). *Çocukluk Dönemi Din Eğitimi. İçinde Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi*, (2. Baskı). Ankara: Nobel Akademik Yayınları.
- Demirtaş, B., Gürsu, O., & Söylev, Ö. F. (2021). *Olagünüstü Durumlarda Manevî Danışmanlık ve Rehberlik: Disiplinlerarası Araştırmalar*, (3. Baskı). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Dikmen, H. (2003). "Hz. Peygamber'de Hoşgörü ve İnsan Sevgisi." *Journal of Faculty of Divinity*, 129.
https://turkoloji.cu.edu.tr/ESKI%20TURK%20%20EDEBIYATI/dikmen_03.pdf Erişim Tarihi:30.10.2025
- Doğan, M. (2017). "Hastane Örneği Üzerinden Manevî Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetlerine Genel Bir Bakış = A General Over View of Spiritual Counselling and Guidance Services Based on Hospital Sample." *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XXI(2), Article 2. (TDV İslâm Araştırmaları Merkezi). Erişim Tarihi:04.07.2025
- Doğan, Y. (2019). "Hz. Peygamber'in (sav) Aile Mutluluğunda Kullandığı İletişim Dili" *II. Uluslararası Mevlid-i Nebi Sempozyumu*, 204. Erişim Tarihi: 11.12.2025
- Dölek, A. (2008). "Sünnet Işığında Aile İçi İletişimde Hz. Peygamber'in Örnekliliği" (I). *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, I(2), 201-232. (TDV İslâm Araştırmaları Merkezi). Erişim Tarihi:06.12.2025
- Düzgüner, S., & Ayten, A. (2023). *Manevî Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri Temel Bilgileri Kılavuzu* (4. Baskı). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

- Ebu Gudde, A. (2011). *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed ve Öğretim Metotları*. İstanbul:Yasin Yayınevi.
- Eraslan, S., & Keleş, E. (2003). *En Güzel Örnek Hz. Peygamber*. (3. Baskı). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Erul, B. (2014). *Hz. Peygamber ve Sahabe Örneğinde Samimiyet. İçinde Hz. Peygamber Din ve Samimiyet* (3. Baskı). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları
- Erul, B. (2018). *Rahmet Peygamberinin Gençlerle İlişkisi. İçinde Peygamberimiz ve Gençlik* (2. Baskı) Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Fayda, M. (1989). "Âişe" TDV İslâm Ansiklopedisi.
<https://islamansiklopedisi.org.tr/aise> Erişim Tarihi:05.12.2025
- Göküş, Ş., & Yılmaz, Z. (2022). "Huzurevlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmeti Verecek Bir Personelde Bulunması Gereken Vasıflar." *Bilimname*, (48), 567-600. <https://doi.org/10.28949/bilimname.1118798> Erişim Tarihi:25.09.2025
- Göl, Y. S. (2019). "Hz. Peygamber'in (sav) Aile Kurumunun Devamına Yönelik Tutumu" İçinde *II. Uluslararası Mevlid-i Nebi Sempozyumu Hz. Peygamber ve Aile* <http://ilahiyat.harran.edu.tr/tr/sempozyum/sempozyumlar/> Erişim Tarihi:07.12.2025
- Göl, Y. S. (2025). "Gençlere Duyulan Güvenin Mümtaz Örneği Üsâme b. Zeyd'in Komutanlığı ve Günümüze Verdiği Mesaj." *GAB Akademi*, 5(1), 27-36.
Erişim Tarihi: 22.11.2025
- Güler, Z. (2013). "Zâhir b. Haram" TDV İslâm Ansiklopedisi.
<https://islamansiklopedisi.org.tr/zahir-b-haram> Erişim Tarihi: 28.02.2025

- Gündüz, T. (2011). *Gençlik Dönemi Din Eğitimi. İçinde Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi (2. Baskı)*. Ankara: Nobel Akademik Yayınları
- Gürkan, E., & Akbaş, M. (2024). "Manevi Danışmanlık ve Psikoterapi: Dünyada ve Türkiye’de Manevi Danışmanlığın Gelişimi." *Kahramanmaraş İstiklal Üniversitesi Psikoloji Dergisi*, 2(1), Article 1. Erişim Tarihi:03.07.2025
- Gürsu, O. (2022). *Manevi Danışmanlar İçin Kılavuz Danışma İlke, Beceri ve Teknikleri*. (3. Baskı). İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Hökelekli, H. (2009). *İslam Psikolojisi Yazıları*. (2. Baskı). İstanbul: Dem Yayınları.
- Kalemler, G. (2020). *Hadisler Işığında Ailemizle 52 Ders*. (2. Baskı) İstanbul: Ensar Yayınevi.
- Kandemir, M. Y. (1992). "Cabir b. Abdullah." TDV İslâm Ansiklopedisi.
<https://islamansiklopedisi.org.tr/cabir-b-abdullah> Erişim Tarihi:22.11.2025
- Karaaslan, S. (2018). *Manevi Bakım Hizmetlerinde Etik Kurallar ve Profesyonel Standartlar (ABD, Kanada ve İngiltere Örnekleri). İçinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Cilt-I* (2. Baskı). İstanbul: Dem Yayınları.
- Karabacak, M. K. (2015). *Aile İçi Çatışma ve Anlaşmazlıkların Çözümünde Dini Danışmanlığın Önemi* [Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi]. Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Karagül, A. (2012). "Manevi Bakım, Anlamı, Önemi, Yöntemi ve Eğitimi “Hollanda Örneği”. *Dini Araştırmalar*, 15(40), Article 40. Erişim Tarihi: 08.07.2025
- Karaköse, R. (2025). *Aile İçi Şiddetin Önlenmesinde Manevi Değerlerin Rolü. İçinde Peygamberimiz ve Aile Ahlakı* (1. Baskı). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

- Karaman, H., Çağrııcı, M., Dönmez, İ. K., & Gümüş, S. (2007). *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir:V. (2. Baskı)*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Karasar, N. (2024). *Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler ve Teknikler (39. Baskı)*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık
- Kesgin, H. (2024). "Manevi Destek Hizmetleri Ve Diyanet İşleri Başkanlığı." *SOCIAL SCIENCES STUDIES JOURNAL (SSSJJournal)*,5(30), Article 30.
<https://doi.org/10.26449/sssj.1252> Erişim Tarihi: 09.07.2025
- Kılıç, M. (2021). "Yunus Emre'nin Şiirlerinde Yer Alan Psikolojik Danışma İlkelerinden Seçme Örnekler" *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 105-130. <https://doi.org/10.21054/deuifd.1051794> Erişim Tarihi: 13.07.2025.
- Kılınçer, H. (2017). "Manevi Danışmanlık ve Rehberlik (MDR) Üzerine: Psikoloji, İlahiyat ve Tıp Alanlarında Maneviyat ve MDR Algısı. *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Teori Uygulama Alanları*," 19-60. (TDV İslâm Araştırmaları Merkezi). Erişim Tarihi: 08.07.2025.
- Kızılgeçit, M. (2020). *Manevi Danışmanlık ve Rehberlikte Temel Nitelikler, İlkeler ve Yöntemler. Din Eğitimi ve Din Hizmetlerinde Rehberlik* (M. Köylü & E. Şimşek, Ed.).(3. Baskı). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Açık öğretim Fakültesi Yayını.
- Koç, A., & Kaya, U. (2021). *İletişim Süreci Açısından Hz. Peygamber ve Çocuklar."* *Uluslararası Mevlid-i Nebi Sempozyumu* Peygamberimiz ve Çocuk 227-257.(1. Baskı). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Koç, M. (2012). "Manevî-[Psikolojik] Danışmanlık ile İlgili Batı'da Yapılan Bilimsel Çalışmaların Tarihi ve Literatürü (1902-2010) Üzerine Bir

- Araştırma—I." *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)*, 12(2), Article 2. Erişim Tarihi: 09.07.2025.
- Koç, M. (2024). "İnsan-ı Kâmil Modeli Olarak Hz. Muhammed'in (sav) Örnek Şahsiyeti. Tanım Tenkit Teori," (3), 36-48.
<https://doi.org/10.5281/zenodo.13883854> Erişim Tarihi:06.10.2025
- Koç, Y. (2020). "Danışan Merkezli Manevi Danışmanlık Örneği Olarak İslam Peygamberi Hz. Muhammed'in Uygulamaları." *Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi*, (2), Article 2. Erişim Tarihi: 10.07.2025
- Koç, Z. (2003). "Kültüre Duyarlı Psikolojik Danışma Yaklaşımı: Kuramsal Bir İnceleme." *Bilimsel Dergi Makalesi*, 10. Erişim Tarihi: 12.07.2025.
- Köse, F. B. (2018). "Bir Aile Babası Modeli Olarak Hz. Peygamber" (198-205).
https://www.academia.edu/download/57652666/Bir_Aile_Babasi_Modeli_Olarak_Hz._Peygamber.pdf Erişim Tarihi: 11.12.2025.
- Kutluer, İ. (1997). "Düşünme" TDV İslâm Ansiklopedisi.
<https://islamansiklopedisi.org.tr/dusunme> Erişim Tarihi:22.09.2025.
- Longman, M. (1993). *Büyük İngilizce Sözlük*. İstanbul: Serhat Yayınları.
- Macit, Y. (2004). "Hz. Muhammed'in Bazı İletişim İlkeleri." *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16(16), 271-303.
<https://doi.org/10.17120/omuifd.23903> Erişim Tarihi:09.10.2025.
- Martı, H. (2020). *Hadislerle Evlilik* (3. Baskı). İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Naim, A. (1984). *Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi* (Zeynü'd-dîn Ahmed b. Ahmed b. Abdi'l-Lâtîfi'z- Zebidi). (8. Baskı). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

- Ok, Ü. (2012). "Dini Danışmanlık: Tanımı ve Tarihi. Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri (Editörlü Kitap)," 38-58. (TDV İslâm Araştırmaları Merkezi). Erişim Tarihi: 14.07.2025.
- Otçu, M. S. (2024). *Hemşirelerin Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri Hakkında Düşünceleri (Bursa'da Bir Kamu Hastanesi Örneği)* [Yüksek Lisans Tezi]. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Öner, A. (2020). "Aile İçi İletişimde Tarafların Birbirlerini Dinleme ve Anlama Tahammülünde Hz. Peygamber'in Örneği." *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (25), 169-182. Erişim Tarihi:06.12.2025.
- Öner, U. (2007). "Bibliyoterapi." *Cankaya University Journal of Arts and Sciences*, 1(7), 133-150. Erişim Tarihi: 10.10.2025.
- Öngören, R. (2013). "Zikir" TDV İslâm Ansiklopedisi. <https://islamansiklopedisi.org.tr/zikir> Erişim Tarihi: 10.08.2025.
- Özafşar, M. E., Ünal, İ. H., Ünal, Y., Erul, B., Martı, H., & Demir, M. (2015). *Hadislerle İslam*. (6. Baskı) Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Özdoğan, Ö. (2006). "İnsanı Anlamaya Yönelik Bir Yaklaşım: Pastoral Psikoloji." *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 47(2), 127-141. Erişim Tarihi:18.07.2025.
- Özgüven, İ. E. (2007). *Psikolojik Danışma ve Rehberlik*. (2. Baskı). Ankara: Psikolojik Danışma ve Rehberlik Eğitim Merkezi Yayınları.
- Özkan, A. (2017). "Hastanelerde Sunulan Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri Üzerine Bir Araştırma. *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Teori Uygulama Alanları*," 61-101. (TDV İslâm Araştırmaları Merkezi). Erişim Tarihi: 12.07.2025.

- Paksoy, M. (2022). "Manevi Danışmanlık ve Rehberliğin Çocukların Dini Eğitimdeki Etkisi." 2022. <http://paksos.com> Erişim Tarihi:11.11.2025.
- Sağlam, İ. (2002). "Hz. Peygamberin Çocuk Eğitiminde Öne Çıkardığı Hususlar." *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11(2), 167-190. Erişim Tarihi: 10.10.2025.
- Sarı, E. (2016). *İslami Değerleri Yaşam Biçiminde Öncelikli Danışmanlara Yönelik Psikolojik Danışma: İslami Psikolojik Danışma Model Önerisi. İçinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Cilt 1* (2. Baskı) Ankara: Dem Yayınları.
- Sarıçam, İ. (2007). *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı* (5. Baskı). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Saruhan, M. S. (2025). *İslam Felsefesinde Ailenin Hikmeti. İçinde Peygamberimiz ve Aile Ahlakı*. (3. Baskı). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları
- Söylev, Ö. F. (2014). *Türkiye’de Dini Danışma ve Rehberlik - Alanları, İmkânları ve Yöntemleri - (Diyanet İşleri Başkanlığı Örneği)* [Yayımlanmış Doktora Tezi]. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Söylev, Ö. F. (2020). *Manevi Bakım ve Danışma Psikolojisi Kavram, Kuram ve Uygulamalar*. (2. Baskı). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları
- Sözgün, Z. (2017). "Dinî Danışma ve Rehberliğin Hayatımızdaki Yeri ve Önemi" *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi*, 3(1), Article 1. Erişim Tarihi: 13.07.2025.
- Şeker, N. (2011). "Sözlü İletişimde Nebvî Metot Hz. Muhammed’in (as) Konuşma Üslubu ve Adabı." <https://www.academia.edu/download/30901676/9-17-1-SM.pdf> Erişim Tarihi: 19.10.2025.

- Şentürk, H. (2016). *Psikolojide Empati Kavramı ve Hz. Peygamber'in (sas) Bazı Hadisleri. İçinde Hz. Peygamber'in (sas) Kişiliği ve Bazı Özellikleri* (2. Baskı). Ankara: Siyer Yayınları.
- Şenyayla, G. (2021). "Bir Dede Olarak Hz. Peygamber'in Rol Modelliği." *Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5(1), 17-37. Erişim Tarihi: 05.10.2025.
- Şirin, T. (2013). *Bilişsel Davranışçı Psikoterapi Yaklaşımıyla Bütünleştirilmiş Dini Danışmanlık Modeli / The religious counseling model that integrated with cognitive behavioral psychotherapy* [Doktora Tezi]. Sakarya Üniversitesi.
- Şirin, T. (2018). *Manevi Danışmanlıkta İhsan Modeli*. (3. Baskı). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- TDK. (2021). *Türk Dil Kurumu | Sözlük*. <https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi: 08.10.2025.
- ÜNAL, İ. H. (2015). *Sünnet ve Şiddet İçinde Şiddet Karşısında İslam*. (3. Baskı). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- ÜNAL, M., KAÇMAZ, U., & SELÇUK, M. Y. (2022). "Etkili Danışmanlık İçin Gerekli Terapötik Beceriler." *Türkiye Klinikleri Family Medicine-Special Topics*, 13(3), 16-21. Erişim Tarihi: 18.07.2025.
- Ünverdi, M., & Murat, M. (2021). "Çocukta Dini İnancın İnşasında Soyut Kavramlar Yerine Hz. Peygamber Örneği." *Antakiyat*, 4(1), 47-65. Erişim Tarihi: 17.11.2025.
- Varol, B. (2021). *Kavram ve Kurum Olarak İslam Ailesi ve Tarihsel Epistemolojisi*. Peygamberimiz ve Aile Sempozyumu, (2. Baskı). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

- Yağcı, H. (2017). "Hz. Peygamber'in İnsanları Etkileyen Davranış Modelleri." *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5(1), 1-24. Erişim Tarihi: 30.10.2025.
- Yardım, A. (1994). "Dımâm b. Sa'lebe." TDV İslâm Ansiklopedisi. <https://islamansiklopedisi.org.tr/dimam-b-salebe> Erişim Tarihi:30.10.2025.
- Yatkın, N. (2006). "Bedeviler ve Hadislerin Vürudundaki Yeri." *Ekev Akademi Dergisi*, 10(27), 105-122. *EKEV Akademi Dergisi*, 105-122. Erişim Tarihi:23.10.2025.
- Yavuz, A.F. (1974). *Edeb-ül Müfred-İmam Buharî'nin Derlediği Ahlâk Hadisleri()* İstanbul: Sönmez Yayınevi
- Yıldırım, İ. A., & Öz, A. (2021). "Hadislerde Çocuk ve Çocukluk." *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8(2), 885-907. <https://doi.org/10.17859/pauifd.1011520> Erişim Tarihi:13.11.2025.
- Yılmaz, A. S. (2020). "Hz. Peygamber'in Eğitim Metodunda “Bireysel Farklılıklar” İlkesini Gözetmesi." *Hadith*, (5), 73-104. <https://doi.org/10.5281/zenodo.4427709> Erişim Tarihi:08.10.2025.
- Yılmaz, M. (2014). "Bilgi İle İyileşme: Bibliyoterapi." *Türk Kütüphaneciliği*, 28(2), 169-181. Erişim Tarihi:21.09.2025.